

SATOR nr 11

EKM Teaduskirjastus
Tartu 2013

Olev Mihkelmaa foto

Naised Kihnu kultuuris

INGRID RÜÜTEL

Sarja toimetaja: Mare Kõiva
Keeletoimetaja: Asta Niinemets
Noodigraafika: Edna Tuvi
Kujundus ja küljendus: Krista Saare

Toimetuskolleegium: Tiiu Jaago, Reet Hiimäe, Mare Kalda, Tarmo Kulmar, Nikolay Kuznetsov, Aado Lintrop, Emily Lyle, Mirjam Mencej, Jonathan Roper, Marju Kõivupuu, Ülo Valk, Tatjana Vladõkina, Irina Vinokurova, Ergo-Hart Västriik

Indekseeritud: Internationale Volkskundliche Bibliographie, DOAJ

Raamatu väljaandmist toetas Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium

Raamatu kujundamisel on kasutatud mustrijooniseid Kärt Summataveti raamatust „Kihnu Roosi kindakirjad”, kaanekujunduses Peeter Hüti, Olev Mihkelmaa ja Eesti Rahvaluule Arhiivi fotosid

ISBN 978-9949-490-51-6

ISBN 978-9916-659-25-0 (pdf)

DOI 10.7592/Sator.2022.11

Toimetuse aadress:

EKM Teaduskirjastus

Vanemuise 42

Tartu 51003

Tel. 737 7740

Fax: 737 7706

e-mail: mare@folklore.ee

© EKM Teaduskirjastus

Ingrid Rüütel

Sisukord

Saateks	7
1. Mõisted, meetodid	9
1.1. Kultuur	9
1.2. Kvalitatiivuuring. <i>Emic-etic</i> kategooriad	13
1.3. Sooline identiteet, soorollid, soorollide stereotüübid, sooideoloogiad	15
2. Uurimismaterjal	17
3. Ajaloolis-kultuurilisest taustast	27
4. Soorollidest Kihnus	37
5. Vaimse pärimuskultuuri liigid	41
5.1. Uskumused, tavad, jutupärimus	41
5.1.1. Traditsiooniliste tegevusalade ja loodusega seotud uskumused ja tavad	41
5.1.2. Mütoloogilised kujutelmad, isikujutud ja kohapärimus	49
5.2. Pulmad	57
5.3. Laulud ja pillimuusika	67
5.3.1. Regilaulud ja nende tavandiline kontekst	67
5.3.2. Mehed laulu- ja muusikatradsiooni uuendajatena	75
6. Kihnu vaimne kultuur 20. sajandi teisel poolel	83
6.1. Kihnu vaimse kultuuri feminiseerumine	83
6.2. Kihnu Leelust Kihnumuani	87
6.2.1. Theodor Saar esimese folklooriansambli rajajana	87
6.2.2. Sinaida Saar ja Kihnu Leelu	89
6.2.3. Katrin Kumpan ja Kihnumua	92
6.3. Kiriku- ja kultuurielu eestvedaja Marina Roosleid	109
6.4. Huvijuht ja tantsuõpetaja Veera Leas	115
6.5. Kihnu kultuuri feminiseerumise põhjustest	121
7. Taasiseseisvumine ja uued tuuled Kihnu kultuuris	125
7.1. Järsumäe Virve ja tema laulud	125
7.2. Mare Mätas ja Kihnu Kultuuriruum	133
7.3. Kihnu pulmade taassünd	141
7.4. Jõulud taas au sisse	151
7.5. Maie Aav ja Kihnu Muuseum	159
7.6. Trükised ja raadiosaated, turism ja käsitöömüük	165
7.7. Mehed varjust välja	175
8. Lõpetuseks	185
Arhiivimaterjalid	195
Kirjandus	195
Kihnlaste kirjad	200
Tösielufilmid	201
Women in the Culture of Kihnu. Summary	203
Isikunimede register	215
Naised Kihnu kultuuris. DVD	223

Kihnu laulik Liis Alas (Kuraga Liis) 1926, ERA F 54

Saateks

Käesolevas uurimuses käsitletakse eri sugupoolte rolle Kihnu vaimses kultuuris. Keskendutakse peamiselt 20. sajandile. Kuna vaadeldaval perioodil on Kihnu vaimset kultuuri kandnud peamiselt naised, on tähelepanu keskmes just nemad. Üldisemate tendentside kõrval tuuakse esile ka silmapaistvaid isikuid ja nende konkreetseid rolle Kihnu kultuuris.

Oma varasemates Kihnu-uurimustes olen käsitlenud peamiselt rahvamuusikat, pulmakombeid ja tantse. Soorollide teema ja naisuuringud olid aktuaalsed 1990. aastatel Ameerika etnomusikoloogias. USAs said tollal hariduse ka paljude teiste maade etnomusikoloogid, sh soomlased. Käesoleva uurimuse esimene versioon – „Past and present gender roles in the traditional community on Kihnu island in Estonia” valmiski etnomusikoloogide Beverley Diamondi ja Pirkko Moisala ettepanekul ning avaldati kogumikus *Music and gender* (2000).¹ Käesolev versioon on täiendatud ja süvendatud ning haarab ka muutusi, mis on Kihnus toimunud viimastel aastakümnetel.

Uurimus on valminud koostöös kihnlastega. See koostöö on kestnud üle 50 aasta – alates materjali kogumisest arvukatel ekspeditsioonidel kuni uurimisel esile kerkinud sisuliste probleemide aruteluni ja täiendavate andmete kogumiseni kirjavahetuse, sh meilide teel. Siin on mulle suureks abiks olnud Rosaali Karjam, Mare Mätas, Katrin Kumpan, Veera Leas, Annely Akkermann, Helga Michelson ja Maie Aav. Viimaselt olen saanud ka väärtuslikku keelenõu, samuti on ta täpsustanud isikuandmeid ja koostanud nimeregistri. Olen kõigile südamest tänulik.

Raamatus on tähelepanuväärne hulk fotosid. Fotode tähtsust teaduslikes väljaannetes on sageli alahinnatud. Foto pole lihtsalt pilt ega ka illustratsioon, vaid dokument, visuaalne dokument. On küsitav, mis kõneleb lugejale-vaatajale inimesest ja tema tegutsemiskeskkonnast rohkem, kas verbaalne tekst või foto. Kõike pole võimalik sõnadega väljendada, kõike pole võimalik ka fotol fikseerida. Tegelikult nad täiendavad üksteist ja loovad koos hoopis parema ettekujutuse inimestest ja olukordadest kui kumbki neist üksi. Oluliseks täienduseks raamatule on muidugi video, mis annab edasi inimeste käitumist ja tegevusi liikuva pildina.

¹ *Music and gender*. Moisala, Pirkko & Diamond, Beverley (toim). Urbana: University of Illinois Press, 2000, lk 266–281.

Siiski on ka fotol mõned eelised: nimelt tabab ja jäädvustab dokumentaalne foto hetki, ilmeid, žeste, mis liikuval pildil libisevad kiiresti üle ja jäävad tabamatuks. Raamatusse on püütud valida fotosid inimestest eri olukordades, erinevais tegevustes ja eri vanuses, et luua neist tõeliselt eredatest isiksustest võimalikult täiuslik koondportree. Lisatud on fotosid Kihnu saarest, tema loodusest, tähelepanuväärsematest paikadest, töödest ja tavadest, traditsioonilistest rõivastest ja mustritest, et anda ettekujutus kogu kultuuriruumist, milles inimesed elavad ja tegutsevad.

Raamatus leidub paljude fotograafide pilte. Eesti Rahvaluule Arhiivi materjalidest on tänaseks unikaalsed Johannes Miku fotod 1954. aastast, Hilja Kokamäe fotod 1955. ja Mai Tiitsmaa omad 1956. aastast. Anu Visseli fotod on tehtud peamiselt 1990. aastatel, minu omad aastatel 1975–2011. Lisaks on andnud lahke loa avaldada oma fotosid Eino Pedanik, Kärt Summatavet, Peeter Hütt, Olev Mihkelmaa, Krista Saare jt.

Igal fotograafil on erinev käekiri ja vaatenurk. Kärt Summatavet vaatleb elu kunstniku pilguga, jäädvustab peamiselt mustreid, käsitööesemeid ja nendega seonduvat. Eino Pedanikuga tegime paralleelselt fotosid 2007. aastal pulmas. Mina jäädvustasin rohkem hetki kommetest, tantsudest jm tegevustest, Pedanik pildistas mitmesuguseid detaile ja lihtsalt inimesi. Vaid üksikud fotod on sarnased. Tippfotograaf Peeter Hütt on olnud kaasas väga paljudel folklooriüritustel, mh jäädvustas ta rahvusvahelist folkloorikonverentsi ja kohtumist kihnlas- tega Kadrioru lossis 2005. aastal ning rahvamuusikakontserti ja raamatuesitlust Rahvusraamatukogus 2010. aastal. Olev Mihkelmaa on noorema põlvkonna fotograaf, kuid suur Kihnu huviline, kes on jäädvustanud saarel paljusid sündmusi ja olustikku alates 2008. aastast. Tema fotosid on raamatus kõige enam.

Iga pildi juures on märgitud fotograafi nimi ja fondi lühend, kus originaali säilitatakse. Fotod, kus fondi märke puudub, on pärit erakogudest. Osa viimastest loovutatakse samuti Eesti Rahvaluule arhiivile. Suured tänud kõigile fotograafidele! Teie kaasabil on raamat saanud palju kaunim ja sisukam.

Täna südamest ka küljendaja-kujundaja Krista Saaret, kellela raamat poleks see, mis ta on. Uurija jaoks on foto visuaalne tekst, kunstniku jaoks eelkõige kujunduslik element. Püüdsime need paigutada funktsionaalsust ja sisu loogikat jälgides, samas kujunduslikku tervikut ohvriks toomata.

Mõisted, meetodid

1.1. Kultuur

Kultuuri (lad *cultura* 'viljelus, harimine') on defineeritud ja kirjeldatud erinevalt, sõltuvalt teoreetilisest koolkonnast, vaatenurgast, ideoloogiast jm-st (vt nt Barkalaja 2007). Kultuur kõige laiemas tähenduses on tsivilisatsioon ehk kogu inimtegevus ja selle tulemus. Kultuurantropoloogias käsitatakse kultuuri kui eluviisi (õpitud käitumist) koos selle aluseks olevate töökspidamiste ja mõttemallidega; inimesi uuritakse kui kultuuri loovaid ja kultuurist sõltuvaid olendeid (Sarmela 1984: 12). Kultuuri tuumpunktiks on kollektiivne mittepärilik mälu (*resp.* teadvus), mis talletab ja säilitab põlvkondade elukogemuse. Kultuur on kollektiivi sotsiaalse, ajaloolise ja rahvusliku mõtte ilming (Lotman 1970). **Kultuuritraditsioonid** on mõtlemise, käitumise ja tegutsemise püsivormid, mis erisugustes ühiskondlikes oludes ja eri ajajärgudel toimides kujundavad suhtlevate inimkollektiivide taustsüsteemi tähendusliku ühetaolisuse ning tagavad kultuuri muutumise ja järjepidevuse ühtsuse (EKSS: 202).

Kultuuri liigitatakse ja uuritakse erinevatelt alustelt. Kultuurist kui tsivilisatsioonist kõneldes eristatakse näiteks maa- ja linnakultuuri, erinevate inimrühmade (sh noorte, meeste ja naiste) kultuuri, aga ka käitumiskultuuri, poliitilist kultuuri, toitumiskultuuri jne (Knuuttila 1994: 14). Kultuuris kui terviknähtuses eristatakse **materiaalset ja vaimset kultuuri**. Esimesse kuuluvad tootmisvahendid, ehitised, rõivad jms, teise vaimne keskkond – teadus, filosoofia, uskumused, väärtused, ideoloogiad, kunstid jms. **Kultuuri all kitsamas tähenduses mõeldaksegi nn kauneid kunste ehk vaimset loomingut** koos selle tarbimisega (Kalmus 2010: 107). Kunstegi uuritakse tänapäeval tihti sotsiaalses kontekstis, et luua üldpilti kunsti kohast ja rollist ühiskonnas (Sevänen 1994: 61).

Eristatakse ka **professionaalset kultuuri, rahvakultuuri ja massikultuuri**, mis tänapäeval eksisteerivad kõrvuti. Professionaalne kultuur on (enamasti akadeemilise haridusega) kutseliste kunstnike, kirjanike, heliloojate, artistide ja interpreetide looming. Kasutatakse ka väljendit kõrgkultuur, kuid see on mõneti problemaatiline (vt Rüütel 1987).

*Kihnumaa rahvamuusika kontserdil Tallinnas Rahvusraamatukogus.
Peeter Hütt / Tippfoto 2010. Folkloorinõukogu fotokogu*

Rahvakultuur² haarab mh traditsionaalse ehk pärimuskultuuri ja harrastuskultuuri.

Harrastuskultuuri all mõeldakse mistahes huvitegevust, sh kunstilist isetegevust (taidlust), millega inimesed tegelevad oma põhitööst vabal ajal ning mis üldjuhul ei ole neile elukutseks ega elatusallikaks, kuid toimub sageli akadeemilise haridusega õpetajate või huvijuhtide juhendamisel.

Traditsionaalses ehk pärimuskultuuris (folklooris klassikalises tähenduses) antakse kõik teadmised ja oskused edasi suulise pärimuse ja jäljendamise teel. Kõik pärimuskultuuri nähtused muutuvad ajas ja ruumis ning neil pole üht kindlat, fikseeritud malli, mida taasesitamisel korratakse. Iga esitaja on suuremal või vähemal määral kaaslooja.

Ent tänapäeval, kirjaoskuse ja kultuuritööstuse üldise leviku tingimustes on pärimuskultuur segunenud muude kultuurivormidega. Näiteks avaldatakse rahvalaule trükis ja edaspidi võib mingi trükitekst saada aluseks rahvalaulu „uuele elule“

² Aili Aarelaid on defineerinud seda kui paikkondlikul ja kindlapiirilisel etnilis-keelelisel tasandil edenavat vaimlis-materiaalset kollektiivset ja traditsioonidest kantud rohujuuretasandi loometegevust, mis on seotud: argise elukeskkonna (kodu, pere, koduküla ja -linna, lähiümbruse looduse) kujundamist puudutavate normide ja väärtustega; pärimuskultuuri (rahvalaul, -tants, -rõivad, rahvuslik käsitöö, rahvameditsiin, etnograafiline elukeskkond jms) põlvkondliku edasiandmisega; vaba aja harrastuste (sugupuu, kodu- ja loodusuurimine, kunstilised harrastused, kolleksioneerimine, kehakultuur jms) vormilise mitmekesisusega; elukestva eneseharimisega (vabahariduslikud õpiringid ja kursused, seltside ja seltsingute korraldatud õppetegevus, interneti-suhtlusgrupid jms) (Aarelaid 1999:18).

(vt nt Rüütel 2004: 220–226); pärimuslikud laulud, tantsud jne levivad harrastustegevuse või ka kutselise loomingu kaudu, neid võivad esitada ka professionaalsed interpreedid. Või vastupidi – algselt kirjanduslik tekst levib rahvasuus anonüümsena, seostub rahvaviisidega, varieerub ja omandab folkloori tunnused jne.

Massikultuuri all mõeldakse eelkõige massimeediakanalite vahendusel või muul moel **tööstuslikult** paljundatavat ja massitiraažis levitatavat laiale turule orienteeritud kommertskultuuri, millele on iseloomulik unifikseerivate standardite levik. Massikultuuri ei saa siiski päriselt samastada kultuuritööstusega, kuigi neil on ühiseid jooni, sest kultuuritööstus levitab muuhulgas ka kõrgkultuuri ja rahvamuusikat; samuti ei saa seda päriselt samastada populaarkultuuriga, kuna viimase eri vormid levivad ka muul teel (Knuuttila 1994: 18–21).

Massikultuuriga seoses kõneldakse rahvusvahelises kulturoloogias globaalse tööstuskultuuri imperialismist, mis tõrjub tahaplaanile paikkondlikult omapäraseid kultuure: *Kultuuriimperialism on industrialiseerunud läänemaade majanduslik,*

tehnoloogiline ja hariduslik ülemvõim, mis määrab nii majandusliku kui ka ühiskondliku arengu, dikteerib kultuuriväärtused ning ühtlustab tsivilisatsiooni, hariduse, kunsti ja teaduse eesmärgid kõikjal maailmas. [...] Tehnoloogia loob tarbeesemed, kultusesemeid, mida püüeldakse nii idas kui läänes ja mida usutakse kergendavat ja rikastavat inimese elu... Maailm on muutumas kultuuri ühisturu piirkonnaks, kus toodetakse, ostetakse ja müüakse samasugust tehnilist tootearendust, samasugust moodi, muusikat, kirjandust; samasugust metropolide massikultuuri (Sarmela 1984: 139).

UNESCO on muude tegevusvaldkondade kõrval pööranud suurt tähelepanu maailma rahvaste kultuuripärandile. Täiendustes UNESCO traditsioonilise kultuuri kaitse juhendile (1993. a) soovitatakse pöörata erilist tähelepanu teatud piirkonnale eriomaste kultuurinähtuste säilitamisele, eriti kui need on kadumisohus:

Väikerahvaid ähvardab alati kultuurilise assimilatsiooni oht, seda eriti tänapäevasuutsioonis, mil massimeedia vahendusel levitatava industriaalkultuuri mõju kahjustab sageli omakultuuri väärtustamist (Protection of the intangible cultural heritage: survey and new prospects. UNESCO Headquarters, 16.–17. June 1993).

Aastail 2001–2002 külastas Kihnut UNESCO pärimuskultuuride osakonna juhataja Noreiko Aikawa, kes tegi pärast Kihnuga tutvumist ettepaneku esitada inimkonna vaimse ja suulise pärandi esindusnimekirja kandidaadiks Kihnu kultuurikooslus – **Kihnu kultuuriruum**, mille all mõeldakse kogu traditsioonilist inimtegevust Kihnu kogukonna eluruumis. Eesti Vabariigi Kultuuriministeeriumi juurde moodustatud komisjon töötas välja ja esitas UNESCOle vastava esildise ning 2003. aasta novembris kanti Kihnu kultuuriruum maailma vaimse ja suulise pärandi esindusnimekirja.

UNESCO juhend traditsioonilise kultuuri ja folkloori kaitse kohta määratleb **vaimse kultuuripärandi mõiste: see on kultuurilise kogukonna traditsioonidel põhineva loomingu terviklik kogum, mis kajastab tema kultuurilist ja sotsiaalset identiteeti** (Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore. Adopted by the General Conference at its twenty-fifth session. Paris, 15 November 1989).

UNESCOs 17. oktoobril 2003. aastal vastu võetud ning Eesti Vabariigi parlamendis ratifitseeritud „Vaimse kultuuripärandi kaitse konventsiooni“ kohaselt avaldub vaimne kultuuripärand järgmistes valdkondades:

- a) suulised traditsioonid ja väljendusvormid, kaasa arvatud keel kui vaimse kultuuripärandi vahend;
- b) esituskunstid;
- c) kogukondlik tegevus, rituaalid ja pidustused;
- d) looduse ja universumiga seotud teadmised ja tavad;
- e) traditsioonilised käsitööoskused.

„Seletuskiri Vabariigi Valitsuse korralduse „Vaimse kultuuripärandi kaitsekonventsiooni heakskiitmine“ eelnõu juurde“ selgitab mõiste esituskunstid tähendust: siia kuuluvad rahvatants, rahvamuusika, jutuveestmine jm suuline rahvalooming, mida „esitatakse“, punkt d haarab aga traditsioonilisi elualasid ja sellega seotud teadmisi, oskusi ning pärimust.

Lähtudes ülaltoodud vaimse kultuuripärandi määratlusest kasutame alljärgnevalt mõistet Kihnu pärimuskultuur, mõeldes selle all mitte üksnes esivanematelt pärandatud kultuurikogumit, vaid pärimuse teel edasiantavat vaimset kultuuri kui protsessi, mis elab ka tänapäeval ja teiseneb nii sisult kui ka vormilt.

Kihnu vaimne kultuur on tänaseni suurelt osalt pärimuslik. Kool ja kirik institutsioonidena ei kuulu pärimuskultuuri, kuid on nii või teisiti sellega seotud ja seda mõjutanud. 19. sajandi keskpaigast Kihnus levinud ortodokslus moodustab kihnlaste, eriti naiste, identiteedi olulise osa ning on Kihnus aja jooksul omandanud omapäraseid vorme. Kooli olulisim mõju on aga see, et kihnlased on kirjaoskajad, mis on aidanud säilitada ka pärimuskultuuri. Näiteks on hiljemalt 20. sajandi algusest levinud käsikirjaliste laulikute kirjutamise traditsioon, kuhu on kirjutatud mh ka kohalike rahvalaulude sõnu, mis aitas neid mälus säilitada. Teiseks on kool avaldanud mõju kohaliku pärimuse edasikandumisele õpilaste huviringide kaudu, kus on õpetatud Kihnu laule ja tantse. Sama funktsioon on olnud rahvamajal. Seega on pärimuskultuur peamiselt 20. sajandi II poolest alates kandunud edasi ka harrastustegevuse vahendusel.

1.2. Kvalitatiivuuring. Emic-etic kategooriad

Käesoleva uurimuse meetodiks on **kvalitatiivuuring** – järkjärguline induktiivne lähenemine tõele, mille tulemusena püütakse tungida asjade olemusse; uuritakse loomulikes tingimustes, kusjuures inimeste arvamused on olulised; uuring on induktiivne, pole hüpoteesi ning uurimismeetodid kujunevad uurimise käigus (Bogdan & Biklen 1998; Laherand 2008).

On kasutatud nii **eemilist (emic)** kui ka **eetilist (etic)** lähenemist. Mõisted *emic* ja *etic* ehk eemilised ja eetilised uuringud pärinevad keeleteadusest ning lähtuvad mõistetest foneemiline ja foneetiline. Antropoloogias ja folkloristikas kirjeldab eemiline analüüs teatud ühiskonna enese sisemisi väärtusi ja vaateid, kuna eetiline analüüs kasutab laiemaid teoreetilisi mudeleid ja võrdleb eri kultuure. Eemiline on insaideri, kogukonna liikme seletus oma kommete või uskumuste põhjustest, mida asjad tähendavad kogukonna liikmetele, eetiline on uurija interpretatsioon samadest asjadest ehk selgitus, mida need asjad tähendavad analüütilisest ja antropoloogilisest perspektiivist. Eemiline käitumise või uskumuse käsitus pärineb inimestelt uuritava kogukonna sees, eetiline lähenemine lähtub uurijast ja on kultuuriliselt neutraalne (Headland jt 1990; *Emic and Etic*).

Eemiline uurimine eeldab alati välitöid ning algab lähenemisega uuritavale kogukonnale ja kultuurile seestpoolt. Uurija püüab sulanduda vaadeldavasse kultuuri ning vältida tõlgendamisel teistest kultuuridest laenatud klassifikatsioone, väärtusi ja universaalset oskuskeelt. Eemilised teadmised on vajalikud kultuuri empaatiliseks ja intuiitivseks mõistmiseks ning efektiivsete uuringute teostamiseks välitöödel, eetiline uurimine nõuab paratamatult standardseid mõisteid ja kategooriaid (Lett 1996). Praktikast kujutab mistahes teaduslik analüüs alati segu mõlemast lähenemisest (Marshall 1998). See kehtib ka käesoleva uurimuse kohta. Materjali kogumisel on lähtutud eemilistest uuringutest, materjali süstematiseerimisel ja üldistamisel on aga arvestatud ka eetilisi kategooriaid ja lähenemist. Uurimuse aluseks on kvalitatiivuuringule iseloomulikud meetodid: folkloristlikel välitöödel teostatud osalusvaatlused, intervjuud ja rühmavestlused, samuti biograafiliste narratiivide, kirjalike tekstide, helilindistuste ja videosalvestuste temaatiline analüüs.

Kuraga Elvi aab kördikangast piäle. Olev Mihkelmaa foto 2009

1.3. Sooline identiteet, soorollid, soorollide stereotüübid, sooideoloogiad

Sooline identiteet on meheks olemise (mehelikkuse) või naiseks olemise (naiselikkuse) sisemine tunne, mis kujuneb geneetilise ja ümbritseva keskkonna mõju kombinatsioonist (Medical Definitions 2007).

Soorollid on inimese soost tulenevad käitumisviisid (Lips 1991). Uurijad näevad traditsiooniliste soorollide kujunemise põhjusi naiste ja meeste bioloogilistes erinevustes ja psühholoogias. Enamik tõekspidamistest, millel põhinevad inimeste arusaamad, suhtumised ja hoiakud soorollide kohta, on määratud traditsioonide ja arusaamadega sellest, mida on teatud ühiskonnas läbi aegade meestele ja naistele kohaseks peetud. **Soorollide stereotüübid** puudutavad psühholoogilisi jooni ja käitumisi, mis usutakse esinevat kahel soorühmal erineva sagedusega (nt mehed on agressiivsemad, naised emotsionaalsemad). Stereotüüpsed jooned peegeldavad kognitiivseid uskumusi meeste ja naiste erinevustest, mis on ühised teatud kultuuri liikmetele (Best 2003). Paljudes maades on levinud stereotüüp, mille kohaselt mees on perekonnapea, kes käib tööl ja teenib perele elatist ning naine hoiab korras kodu ja aia ning kasvatab lapsi. Viimastel aastakümnetel on soorollides toimunud suuri muutusi, kuid traditsiooniline stereotüüp pole kadunud. Tänapäeval Eestis kehtivate stereotüüpide kohaselt peab tõeline mees olema majanduslikult edukas, sihikindel, paindumatu, domineeriv ja agressiivne; empaatiavõime, hoolitsemine ja paindlikkus on aga omadused, mida peetakse naiselikeks (Norberg jt 2006: 19).

Sooideoloogiad on uskumuste süsteemid, mis seletavad, miks ja kuidas naised ja mehed üksteisest erinevad, määravad nende erinevuste alusel naiste ja meeste erinevad õigused, vastutuse, piirangud ja tasud, õigustavad või halvustavad reaktsioone teistimõtlejate suhtes. Igasugune ideoloogia „valvab“, kuidas inimesed kui grupi liikmed oma sotsiaalset maailma tõlgendavad ja selles käituvad, olles ise seega ka inimeste sotsiaalse identiteedi aluseks (Norberg jt 2006: 19).

*Mehed jääaugul.
Olev Mihkelmaa foto 2010*

Esimene tutvus Ruhnu saarega. Hilja Kokamäe foto 1955. EKRK19, 177

Uurimismaterjal

Uurimuse aluseks on suurel määral minu enda kogutud materjal. Olen käinud Kihnus rahvaluulet kogumas alates 1955. aastast, mil läksin sinna Tartu Ülikooli eesti filoloogia I kursuse tudengina. 1956. aastal rahvaluulepraktikal olles noodistasin lauluviise ja pillilugusid ka Ruhnus kihnlaste pulmas. Mõlemal aastal tutvusin nii Kihnus kui ka Ruhnus elavate kihnlaste ja nende elu-oluga. Enamus tollal vanemaid informante on nüüd juba ammu mulla all, minu eakaaslase, 1935. aastal sündinud Rosaali Kodumaaga (hiljem Karjam) oleme jäänud sõpradeks ja säilitanud sidemed tänaseni.

*Kihnu-Ruhnu 1955. a. ekspeditsioonist osavõtjaid.
1. rida vasakult: Kalle Laugaste, Ottilie Niinemägi (Kõiva),
Eduard Laugaste; 2. rida: Hilja Kokamägi, Karl Siilivask;
3. rida: Maret Joamets, Ingrid Ruus (Rüütel), Udo Kolk*

*Ingrid kohalike laulude looja
Ella Loobiga Ruhnus Rinksu
sadamas. Hilja Kokamäe foto
1955. EKRR I 9, 173*

Omapärane kogemus andis ettekujutust ka soorollidest ja -ideoloogiast. Nimelt Ruhnu pulmast tulime ära esimestena üsna tormise ilma ja väikese paadiga, milles olid põhiliselt naised ja lapsed, vaid mõni mees, sh kaks pillimeest. Naised tahtsid kiiresti koju saada, et loomi talitama minna. Mehed jäid veel järgmiseks päevaks Ruhnu ja mõni kuuldavasti kauemakski. Samas äratas tähelepanu Kihnu meeste osavus tormisel merel toime tulla. Paati juhtis kaks üsnagi vindist poissi, kes ometi suutsid hoida seiskunud mootoriga paadi nina merel vastu suuri laineid ja lõpuks mootori käimagi saada. Paar inimest kühveldas pidevalt paadi põhjast vett välja ning ülejäänud paadiseltskond – naised ja lapsed, mina oma kaaslastega sealhulgas – säilitas stoilist rahu, pikutades paadi põhjas, presentkate üle pea, sest laine löi kogu aeg üle paadi serva. „Kihnlaste suureks imestuseks ei hakanud aga meist ükski „kalu söötma““ kirjutasin oma kogumispäevikus (TRÜ EKRK I 9, 377/95). Ja Otilie Kõiva lisab: „Merehaigusest päästis meid jällegi laul ja pillimäng“ (RKM II 56, 314/40). Nii olime saanud merel ka oma esimesed ristsed.

1970. aastatel algas kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonnas „Vana kandle“ Kihnu köidete koostamine. 1975. aastal tegime koos Otilie Kõivaga, kes oli ka 1954. aastal Kihnu pulmade filmimisel osalenud ja Kihnu pulmalauludest kandidaaditöö kirjutanud,³ esimesed regilaulude ja pillilugude helisalvestused otse pulmas. Aastal 1985 lindistasime taas laule pulmade käigus koos Anu Visseliga, kellest sai minu ekspeditsioonikaaslane paljudeks aastateks. Ühtlasi olin nõustajaks Tallinnfilmi võttegrupile.⁴ Samal aastal jäädvustasime erinevatelt informantidelt laule, jutte, pillilugusid, uskumusi, kommete ja olustiku kirjeldusi jm. Marina Rooslaidilt saime huvitavaid võrdlusandmeid Kihnu ja Ruhnu elust ja kultuurist, samuti võtsime esmakordselt helilindile Virve Köstri laule ja lugusid tema laulude taustast. 1987. aastal salvestasime erinevaid folklooriliike ja olustikulisi andmeid Virve Köstrilt, Anna Sutilt, Sinaida Saarelt, Anna Köstrilt, Maria Metsalt, Maria Odintšenkolt, Mihkel ja Liidia Loobilt jt, samuti Kihnu 600. aastapäeva peo. Järgnevatel aastatel lindistasime ansambli Kihnumua repertuaari, Kihnu poiste laule jm.

1987. aastal käisime Kihnus ka koos Kristjan Toropi ja soome rahvatantsu-uurija Pirkko-Liisa Rausmaaga esmakordselt filmimas Kihnu tantse. Alates 1988. aastast sai võimalikuks tulla Kihnu juba oma videokaameraga ning järgnevatel aastatel kujunes selline kogumisviis põhiliseks. Operaatoriks oli algul Einar Sinijärv kirjandusmuuseumist. Hiljem tegi videovõtteid Anu Vissel, kes ühtlasi kogutud materjalid annoteeris, minu osaks jäi endiselt informantide leidmine ja intervjuueerimine.

³ Kõiva, O. Regivärsilise rahvalaulu traditsioon Kihnu saarel. Kandidaadidissertatsioon (käsikiri Eesti Kirjandusmuuseumis). Tartu, 1965.

⁴ „Pulmad mõnõlõ, pühäd kõikõlõ“. Ringvaade „Nõukogude Eesti“ 23 (1347). Detsember 1985. Ringvaate tegid I. Rütel, M. Soosaar, M. Otsa. Tallinnfilm 1985. Filmis on autentse materjali kõrval ka lavastatud kaadreid.

Anu Vissel filmib lastemänge. Ingrid Rüütli foto 1996. ERA, VF 1368

Jäädvustasime taas vestlusi, laule, jutte, tantse, etnograafilist materjali, eelkõige naiste rõivaid ja käsitöid koos selgitustega nende tähendustest ja kandmisest, samuti Marina Rooslaidi juubelit tema kodus ja muid sündmusi saarel. 1990. aastal õnnestus teha videosalvestusi koguni kahest Kihnu pulmast (teisel korral filmis Paul Vesik), samuti tantsudest. 1996. aastal filmisime lastemänge, tantse kooliõpilaste esituses ning laule, jutte, uskumusi ja olustikulisi andmeid Elisabet Leaselt, Rosaali Karjamilt, Marina Rooslaidilt, Virve Köstrilt jt. 1997. aastal. jäädvustasime „Vana kandle” esitluse peo rahvamajas ning kadrikombeid kahes külas. Valmis videofilm „Kadripäev Kihnus”. 1998. aastal oli suursündmuseks Virve Köstri juubeli tähistamine Kihnu rahvamajas. Sellel ja järgneval aastal filmisime laule ja tantse Kihnu noortelt, hälli- ja lastelaulude esitamist, olustikujutustusi Kihnu elust, meeste ja naiste töödest jm.

Rosaali Karjamiga oleme pidanud ka kirjavahe-
tust. Uurimuse „Kihnu pulmakombed – juured ja
suundumused” (Rüütel 1995) ettevalmistamise käi-
gus sain temalt palju vastuseid oma küsimustele,
mille tulemusena laekunud ulatuslikku pulmakom-
mete käsikirja säilitatakse Eesti Rahvaluule Arhiivis.
Ka hiljem olen temalt saanud andmeid tantsudest,
kalendrikommetest, elu-olust jm.

Rosaali Karjam. Jaan Rõõmuse foto u 1970

Ingrid Rüütel ja Sinaida Saar Kaerametsa õuel. Pirkko-Liisa Rausmaa foto 1987. ERA, F 14327

Väga viljakaks kujunes koostöö Eesti Televisiooniga aastatel 1991–1994, mil teleseriaali „Kihnlased” ettevalmistuste käigus jäädvustasime hulgaliselt andmeid kihnlaste elust minevikus ja tänapäeval, erinevaid folklooriliike ja etnograafilist materjali ehedas kontekstis, pidustusi, kirikusündmusi, meeste ja naiste töid ja tegemisi, samuti vestlusi probleemidest maade tagastamise, tööhõive, turistidega jne. Informantideks olid erinevate põlvkondade ja elukutsete esindajad, nii mehed kui naised. Tulemuseks oli 12 telesaadet kihnlaste elust taasiseseisvunud Eesti algaastatest, sh valmisid pikemad portreefilmid Marina Rooslaidist, Anna Sutist ja Rosaali Karjamist. Kuna olen kihnlastega juba väga pikka aega tuttav ning nad on harjunud ka sellega, et nende ettevõtmisi jälgitakse ja jäädvustatakse, enamasti võõrastust ei tekkinud. Ka ei lastud end häirida sellest, kui salvestasime mingeid tegevusi või sündmusi, sh kirikupühasid ja matuseid. Loomulikult küsisime enne selleks luba. Kogu salvestatud „musta materjali” koopiad olen annoteerinud ja üle andnud ka Kihnu Muuseumile.

Viimased videosalvestused Kihnu pulmadest tegime 2007. ja 2008. aastal. Esimesel aastal filmis Janno Simm, teisel Jaan Kolberg. Lisaks filmimise juhendamisele ja vestlustele tegin palju fotosid. Aastal 2009 jäädvustasime Angela Arraste ja Sille Kapperiga Kihnu tantse vanematelt naistelt Kihnus ning ansambli Kihnu Poisid korraldatud tantsuõhtul Pärnu Kuursaalis (Kihnu tantsude ajaloost, kontekstist ning meeste ja naiste rollidest vt Rüütel 2009). Viimati käisin Kihnus 2011. aasta suvel, mil Virve Köster kutsus mind soolaleivale oma uut kodu vaatama.

Üldse olen alates 1955. aastast Kihnus välitöid teinud umbes kolmekümnel korral. Oluline on seegi, et olen ööbinud tavaliselt kihnlaste kodudes, mis on loonud vaba ja loomuliku suhtlusatmosfääri ning lisanud paljugi sellele, mis on jäädvustatud tööolukorras.

Mulle on korduvalt pakkunud peavarju Sinaida Saar (sünd 1908), Maria Laos (sünd 1921), Rosaali Karjam (sünd 1935), Leida Tapp (sünd 1940), Katrin Kumpan (sünd 1947), Annely Akkermann (sünd 1972). Lähedased suhted kujunesid ka Marina Rooslaidi ning Anna Suti, Virve Köstri, Helga Michelsoni ja nende peredega. Nooremast põlvkonnast olen eriti palju väärtuslikku teavet saanud Veera Leaselt (sünd 1969), Maie Aavalt (sünd 1973) ja Mare Mätaselt (sünd 1975), sh ka e-kirjavahetuse teel, mis jätkub tänaseni. 2010. aastal saatis vastustena minu küsimustele väärtusliku käsikirja enda tegevusest Kihnu kultuurijuhina Katrin Kumpan. Kuna Kihnu on kaetud telefonivõrgustikuga, on mulle igapäevaseks abivahendiks olnud ka telefon. Meilide ja telefoni teel olen Kihnu eluga kursis pidevalt, mistõttu mu uurimus on aina täienenud.

Lisaks omakogutud ainesele olen kasutanud varasemate rahvaluulekogujate, eriti Theodor Saare, Richard Viidalepa ja Ottilile Kõiva käsikirjalisi materjale ja artikleid (Saar 1968; Saar 1998; Saar 2009; Viidalepp 1983; Kõiva 1965; Kõiva 1997; Kõiva 2003). Andmed varasema ajaloo ja majanduselu kohta tuginevad põhiliselt Vilve Kalitsale, kes on läbi töötanud ka varasemad käsitlused (Kalits 1997). Uurimusse olen lisanud ka andmeid raamatutest, mis on ilmunud alles käesoleva uurimuse lõppjärgus (Laanem 2009; Aavik 2009; Summatavet 2010 jm).

*Laulik Anna Sutt (Kaevandu Anni) hobusega oma koduõuel.
Ottilie Kõiva foto 1959.
ERA, F 04554*

Peiupoolsete tervituslaul pruudikodu õuel. Esireas: Ingrid Rüütel, Vilma Laarents (Kandi Vilma), Marina Roosleid, Marta Tapp (Are Marta), Leida Tapp (Tällemäe Leida). L. Toometi foto 1985

Ingrid Rüütel, Elvi Vesik, Helga Michelson jt sadamas noorpaari ootamas. Eino Pedaniku foto 2007

Kihnu laulik Anna Köster (Suaru Anni) ja rahvaluulekoguja Ottillie Kõiva. Olav Kiisi foto 1975. ERA, F 11077

Vana Kandle II osa esitlus Akadeemilise Rahvaluule Seltsi koosolekul 25. septembril 2004. Raamatu koostajad Ingrid Rüütel ja Ottillie Kõiva ning toimetajad Janika Oras ja Edna Tuvi. ERA, VF 5486. Alar Madissoni foto. ERA, VF 5486

Neli küla

Lemsi küla asub saare idakaldal, kus on Suuru sadam kaluripaadidega ja praamisadam ühenduseks mandriga. Kihnus on 60 kutselist kalurit, kes püüavad räime, ahvenat, siiga, vimba, angerjat ja teisi kalu.

Rootsiküla asub saare lõunaosas. Kapten Kihnu Jõnnu mälestuskivi on tema kodukohas Uueltoal. Lõunatipus, kadakasel karjamaal, paikneb 1864.a. püstitatud tuletorn ja ilmajaam.

Linakülas läänerrannal on AS Kihnuranna turismikeskus ja Mõnu käsitöötalu, ilus külavahetee ja tervisekeskus arstipunktiga.

Sääre külas saare põhjakaldal avaneb kaunis vaade Kihnu väinale ja Sangelaidudele. Seal on ka postkontor, kauplused ja lennujaam talviseks ühenduseks mandriga.

Kirik, kool, muuseum ja rahvamaja, kus on koha leidnud ka vallavalitsus ja raamatukogu, asuvad saare keskel.

14. sajandi vakuraamatutest on näha, et külade ilme ja talumaade jaotus järgivad põliseid traditsioone.

Veel 100 aastat tagasi ehitatud madalatel rookatuselga hoonetel puudusid korstnad. Pered olid suured, maad vähe. Kuna loomi peeti vabapidamisel, tuli heinamaad ja põllud tarastada. Metsaalused olid puhtaks riisitud, kabiid korjatud ja oksad laastatud kütteks. Rahateenistust leidsid mehed purjelaevadel ja naised mandril abitoodel käies.

20. sajandi alguses elas Kihnus umbes 1300 inimest, 21. sajandi alguses üle 500. Viimastest sajast aastast jutustab Kihnu muuseumi ekspositsioon.

1 Järsu mäe talu Turu külas. Foto K. Oglas 1947
 2 Pärnu muuseum
 3 Peetri talu Linakülas. Foto ERM
 4 Kihnu sadam. Foto erakogu
 5 Kaluriplats. Foto erakogu
 6 Maruse talu 20 saj. algusest Linakülas. Foto Pärnu muuseum
 7 Lemsi küla võrgukünnid. Foto G. Ränk ERM
 8 Kihnu maastik. Foto erakogu
 9 Kihnu endine vaestemaja. Foto 1940
 10 Laps ja üks Saare külas. Foto I. Manninen 1925 ERM

1	2	3	4
	5	6	7
	8	9	10

Stend Kihnu Muuseumis. Olev Mikkelmäa foto 2009

*Anna Sutt (Kaevandu Anni) Lemsí külast kartulivagusid lahti ajamas.
Ottile Kõiva foto 1959. ERA, F 04556*

Ajaloolis-kultuurilisest taustast

Kihnu kultuuri on raske jaotada eraldiseisvateks kultuuriperioodideks, kuna siin elavad tänaseni kõrvuti väga erinevatest aegadest pärit vaimse kultuuri kihistused:

- eelkristlikud traditsioonid (muistsed usundijooned, pulmakombestik ja muud vanad tavad, regivärsiline rahvalaul ja ringtantsud);
- kristlikud tavad ja laulud (põhiline on 19. sajandi keskpaigast juurdunud vene õigeusk, kuid on ka muid kihistusi);
- 19. sajandi lõpust ja 20. sajandi algusest levinud lõppriimiline rahvalaul ning paaristantsud jm vanemad seltskonnatantsud;
- trükistest ja meediast pärit rahvalikud laulud ja uuemad seltskonnatantsud;
- tänapäeva massikultuur.

Kihnu säilis pikema ajalooperioodi jooksul suhteliselt suletud kogukonnana. Saare elanikkond püsis väga stabiilsena. Traditsiooniline elukorraldus püsis 20. sajandini ning kogukondlik eluviis, solidaarsus ja vastastikune abistamine on kihnlastel aidanud üle saada ka hilisematest ajaloovapustustest.

Kihnu talupojad olid ka pärisorjuse ajal suhteliselt vabad, kuna saarel oli vaid riigimõis. Mõisa maad harisid kihnlased teokohustuse korras, mis oli aga märksa väiksem kui mandrimõisates. Lisaks tuli püüda mõisale kalu ja küttida hülgeid. 1887. aastal mõis likvideeriti, selle maad jagati endistele soldatitele, mõisa teenijatele ja kirikukoolile (Kalits 1997: 16).

Kihnu talupere sai oma põhisissetuleku kalapüügist, hülgepüügist, merendusest, mistõttu mehed veetsid suure osa ajast kodunt eemal (Kihnu ajaloost ja majanduselust lähemalt vt Kalits 1997; <http://www.kihnu.ee/ajaloost.html> – 14. september 2011). Lisaks meretööle on Kihnu mehed olnud ka head ehitajad ning puu- ja rauatöömehed. Elukutselistest ametitest on Kihnus olnud laevaehituse meistrid ja sepad (Kalits 1997: 20). Kihnlaste kaubalaevadest leidub andmeid juba 16. sajandist. 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses oli kihnlastel juba suur kaubalaevastik (üle 60 purjelaeva), mis hukkus Esimese maailmasõja ajal (Kalits 1997: 23–24).

Kalurid veavad paati kaldale (esimene hoiab hobuse ohje). Johannes Miku foto 1954. ERA, F 17327

*Kihnu kalurid, aug. 1954.
Johannes Miku foto 1954.
ERA, F 17328*

*Võrkude tühjendamine.
Johannes Miku foto 1954.
ERA, F 17336*

Kõige rohkem veeti aastail 1910–1913 kive Tallinna, Pärnu, Riiga ja Liibavisse teede ja muulide ehituseks, mis andis head teenistust. Kivivedamisest teeniti palju, aga palju joodi ka maha, sest tsaari ajal toodi sisse odavat saksa piiritust (KKI 7, 222 < Jüri Vahkel, sünd 1896 – R. Viidalepp 1949).

Laevu ja paate on saarel valmistatud hiljemgi ning ka oma kodud on mehed ise ehitanud. Mõlemad tegevused eeldavad kollektiivset tööd. Üksi ei saa käia merel ega ehitada maja. Katus pandi tavaliselt talgute korras. Tootmiskultuuris püsisid vanale külakogukonnale omased tavad – hülgeseltsid, võrguseltsid, laevaseltsid, talgud (Kalits 1997: 26). Lisaks elamule tuli ehitada ja korrastada arvukad kõrvalhooned – aidad, kuurid, saunad, väliköögid jm. Mehed on valmistanud ja parandanud ka kalanduses, hülgepüügis kui ka põllumajanduses ja koduses majapidamises kasutatavaid töövahendeid. Kuigi perele süüa tegi naine, ei olnud kokandus meestele päris võõras. Kokaametit peeti laevadel, samuti tuli ette (vähemalt 20. sajandi teisel poolel), et pulma peakokk oli mees.

Teisalt tuleb märkida, et kuigi meri on eeskätt ja peamiselt meeste tegevusväli, on vähemalt 20. sajandil naised rannapüügil, eeskätt koduseks tarbeks meestele abiks olnud, aga vahel ka üksi merel käinud, samuti on nad parandanud ja valmistanud võrke (vt nt ERA, DV 1 – I. Rüütel, A. Vissel 1996; Laanem 2009: 87). Hülgepüük jäi meeste pärisosaks, kuni tööstusliku püügi tõttu nõukogude ajal hüljeste arv Liivi lahes vähenes katastroofiliselt ning hülgepüük keelati.

Talud olid väikesed – keskmiselt 6 ha. Majapidamine, karjakasvatus ja põllundus olid põhiliselt naiste õlul. Kui 19. sajandil külvasid veel mehed, siis pärast Esimest maailmasõda läks seegi töö vähehaaval üle naiste kätte. Mehed valmistasid ja parandasid atru, aitasid kartuleid panna ja võtta, vahel ka niita (KKI 7, 318, 369 jj – R. Viidalepp 1948). Muudel põllutöödel ei tarvitsenud mehed osaleda ka siis, kui nad kodus olid. Seda kaitseb koguni naiste sooideoloogia:

Isegi naised suhtusid endisel ajal halvustavalt meestesse, kes naistega põllu peal olid. Minu mamma (vanatädi – I. R.) ütles ikka, et need on „tohmid maesõmamehed”, ja vahel, kui elust väsinud olid, siis soovitas mul omale meheks võtta „toehm maesõmamies”, sest see laseb ennast narrida ja tuleb põllu peale (Mätas 2010).

Kuna mehed olid suure osa ajast kodunt eemal ning kogu kodune elu oli eelkõige naiste õlgadel, polnud ka mehe kui perekonnapea roll nii oluline kui Mandri-Eestis ning peamine elukorraldaja oli tegelikult perenaine. Kihnus, kus ei kehtinud vane ma poja õigus ning talumaad jagati reeglina kõikide poegade vahel (harva võis maad saada ka tütar), säilitas vanaperenaine oma juhtpositsiooni majapidamises tihti ka pärast tallu jäänud poja pereloomist. Tal oli samuti tähtis osa lastekasvatuses ning vaimsete väärtuste edasikandmisel. Noorikule pulmalauludes jagatavate õpetuste seas oli virkuseõpetuse ja muude õpetussõnade kõrval tähtis koht just nõuandeil, kuidas välja teenida ämma soosing.

*Rukkiniitmine rautsi ja rautsirehaga, mõni teeb rukkivihke ja mõni seob rukkihakki.
Johannes Miku foto 1954. ERA, F 17340*

*Rukkiniitmine rautsi ja
rautsirehaga.
Johannes Miku foto
1954. ERA, F 17338*

*Puhkepaus rukkilõikuse
ajal. Johannes Miku foto
1954. ERA, F 17341*

Vilja masindamine. Johannes Miku foto 1954. ERA, F 17342

Paadi tühjendamine sadamas. Johannes Miku foto 1954. ERA, F 17400

Laste kasvatamine põhines Kihnus traditsioonilisel töökasvatusel. Poisid saatsid varasest lapsepõlvest alates mehi merel (rannapüügil), tüdrukud aitasid ema ja vanaema kodustes töödes. Tütarlaste puhul peeti kõige olulisemaks käsitöösust. Veimevakka hakati valmistama juba lapseas. Käsitöösuse parandasid ema ja vanaema, kuid õpiti ka üksteiselt. Oma osa oli ka neidude käsitööõhtutel (*üläljõstmisõd* ehk laudaõhtud ja *nuõrikumaja*).

Kuigi enamik naisi olid kodused, ei saa öelda siiski, et naised üldse saarelt väljas ei käinud. Kuna oma vilja ei jätkunud, käidi mandril kalu vilja vastu vahetamas. Selles osalesid ka naised, samuti käisid nad mandril heina tegemas. Vaesemate perede tüdrukud käisid ka suvilisteks ja päevatöölisteks, lapsed karjasteks (Kalits 1997: 22). Aastaringelt tavaliselt väljas ei teenitud. Mehed töid kultuuriuudusi kaasa meretagustelt maadelt, naised seevastu mandrilt.

1921. aastal muudeti endine Kihnu kirikukool 6-klassiliseks algkooliks, kuid paljud seda ei lõpetanud, ja kirjaoskus jäi kesiseks. Noormeestele sai hariduse omandamisel stiimuliks asjaolu, et laevajuhtidelt hakati nõudma kaptenipabereid, mida sai Heinaste merekoolist.

20. sajandi algul algas Kihnus ka tagasihoidlik seltsielu. Kunstilise isetegevuse initsiaatoriks oli kohaliku preestri abikaasa Helene (Elena) Dubkovskaja, kelle juhtimisel tegutses ka kirikukoor. Esimene pidu, kus esitati näidend, laule jne, toimus õigeusu kiriku rehalas. 1928. aastal asutati haridusselts, 1930. aastal laulukoor, mis tegutses vaid kolm aastat. Pidasid korraldati valla magasiadas (Kalits 1997: 32).

Pärast Teist maailmasõda moodustati Kihnus oma kalurikolhoos. Tänu uutele mootorpaatidele, uudsele püügitehnikale ja organiseeritud realiseerimisele teenisid kalurid algul hästi. Ka metsa saadi osta väga odavalt. Ehitati uued elumajad, muretseti sisseseaded, osteti mootorsõidukeid. Varasem Kihnu kuvand (naine hobusega maad kündmas) asendus uuega – punases triipseelikus naine sõitmas külgorviga mootorrattal. Osteti autosidki. Saarele muretseti ka traktorid ja nendel hakkasid põldudel töötama mehed. Lisaks kolhoosikarjale peeti loomi koduses majapidamises. Naised said tööd meiereis, karjalaudas, õmblustsehhis, võrgutöökojas, kala vastuvõtupunktis ja suitsutsehhis (Kalits 1997: 26–27). Ka töötasid nad koolis, vallamajas, rahvamajas, muuseumis, postkontoris, arstipunktis. Administratiivsetel kohtadel külanõukogus ja kolhoosis säilitasid juhtpositsiooni mehed.

1957. aastal lõpule viidud saare elektrifitseerimine tõi Kihnu kodudesse raadiod ja televiisorid, hiljem ka magnetofonid ja videod (Kalits 1997: 33). Massiteabekanalite vahendusel levisid ka uued kultuuriilmingud. Esimestel sõjajärgsetel aastatel tehti isetegevust endises kiriklas, mis hiljem maha põles. Muuhulgas tegutses väike rahvatantsuring kohaliku mehe Jakob Suti juhtimisel, kes pidas ka miilitsa ametit. Tantsijaid oli neli segapaari. Tantsiti saarel varem

Kihnu rahvamaja. Johannes Miku foto 1954. ERA, F 17352

tuntud tantse, nagu jooksupolka, „Savikoja venelane“, „Vändrapolka“, „Kiigadi-kaagadi“ jt, aga ka uusi, nagu „Oige ja vasemba“, „Tere tibukene, kabujalakene“. Hiljem moodustus naisrühm, tantsudeks olid „Ülejala polka“, „Eideratas-taadiratas“, „Tere tibukene, kabujalakene“ jm, kuid neid „külatantsuks ei tantsitud, selle tõttu on nad unustuses“ (Karjam 2011). 1959. aastal valmis suuresti oma jõududega ehitatud rahvamaja, kus algas vilgas taidlusringide tegevus ja mis tegelikult kujunes toimivaks külakeskuseks.

1960. aastate teisel poolel sai Kihnu kogu Eestis tuntuks tänu Kihnu-Ruhnu mängudele. Mängude idee tekkis Aadu Hindil 1964. aastal. Ta pöördus ajakirja *Kultuur ja Elu* toimetuse poole, kui oli saanud mõlema saare nõusoleku. Moodustati nn šeflusnõukogu, milles osales rida silmapaistvaid Eesti kultuuritegelasi – Aadu Hint Kirjanike Liidust, Ernst Kollom Kunstnike Liidust, Harri Kõrvits Eesti Raadiost, Boriss Kõrver Heliloojate Liidust, Fredi-Armand Toms ehituskomiteest, *Kultuuri ja Elu* peatoimetaja Friedrich Issak. Žüriides löid kaasa Ene Hiion, Vello Raun, Rein Sikk, Uuno Veenre, Harald Habermann, külalistena osalesid Voldemar Panso, Arnold Green, Herman Sergo, Manivald Kesamaa, Kristjan Palusalu, Klaus Mikko, Ullo Toomi, Kristjan Torop, Oskar Kuningas, Arne Mikk jt. Kihnus toimusid viied mängud aastatel 1965, 1966, 1967, 1969, 1971 (aastatel 1966 ja 1969 peeti need Ruhnus). Võisteldi tootmises, kultuuris ja spordis. Kultuuri alal hinnati heakor-rastust, kirjandust (külaraamatukogud ja isiklikud raamatukogud), haridustaset,

kunstilist isetegevust ja tarbekunsti (iga-aastased käsitöönäitused), rahvamajade tööd ja kajastust perioodikas, võeti arvesse aga ka alkoholitarbimist.

Katrin Kumpan meenutab:

Kihnu-Ruhnu mängud tekitasid saarerahvas suurt elevust. 10 aastat tugevat kakuamipüüki oli teinud tugevaks mõlemad kalurikolhoosid [---]. Kolhoosi-esimeeste panust mängude õnnestumisse ei saa alahinnata. Kohalikest aktivistidest olid silmapaistvamad Theodor Saar, Lehti Lasn (kolhoosi pearaamatupidaja Kihnus), Mihkel Mätas (külanõukogu esimees) ja partorgid Jaan Valm ja Jaan Sutt (mõlemad ülihead pillimehed!). [---] Spordirajatised olid korras ja kasutusel aastaringi, rekordid on tänapäevalgi ületamata. Kalurite mitmevõistlus oli tihe töö ja rebimine kogu rahva silme all, viktoriinid rasked. Külateede ristumiskohtadele ja koduõuedesse rajati uusi lillepeenraid ja telliti omale eksliibriseid raamatutesse. Kunstilises isetegevuses toimus juba esimestel aastatel nii tihe konkurents, et orgkomitee taipas juba kolmandatel mängudel loobuda hindamisest-võrdlemisest (Kumpan 2010: EFA II 56, 74–75).

1972. aastal sai valmis Kihnu uus koolimaja. Kool alustas õppetööd Kihnu 8-klassilise koolina ja õpilasi oli algul saja ümber. Probleemiks oli õpetajate sagedane vahetumine, sest mandrilt pärit noored spetsialistid ei tahtnud saarele pikemaks ajaks elama jääda. Hiljem koos Kihnu elanikkonna vähenemisega vähenes ka kooli õpilaste arv. 1988. aasta 1. septembrist sai kooli nimeks Kihnu 9-klassiline kool, õpilasi oli koolis ainult 56. Umbes samal tasemel on õpilaste arv püsunud tänaseni, mil seegi hoone on amortiseerunud ja kavandatakse uue rajamist. Kui enne sõda olid õpetajad ja koolijuhid mehed, siis hiljem tuli mandrilt naisõpetajaid ning koolis on tööd leidnud ka mitu kohalikku noort kõrgharidusega naist.

1970. aastate alguseks vähenesid Pärnu lahe kalavarud oluliselt, kehtestati püügilimiidid, kolhoos sattus kahjumisse. Kavandatud meetmed olukorrast väljatulemiseks ei leidnud rakendust, kuna 1973. aastal ühendati Kihnu kolhoos Pärnu Kaluriga, mille allüksusena Kihnu osakaal muutus tühiseks (Kalits 1997: 26–27.). Traalid võeti ära, kaugpüügikalurid siirdusid linna elama, lahkus ka palju noori. Saarel süvenes tööpuudus ja meeste alkoholism. Kui varem soodustas joomist eelkõige liigne raha ja odav viin, aga ka vaba aeg,⁵ siis nüüd eelkõige tegevusetus. Muidugi ei niitnud alkohol kõiki Kihnu mehi, ja kõigist, kes viina võtsid, ei saanud alkohoolikuid, kuid olukord oli siiski üsna murettekitav. Mehed kujundasid ka

⁵ Minu arusaama järele oli meestel väga vaba aeg. Käisid merel tegelesid ainult kalapüügiga, sest maad polnud, kus oma aega kulutada, ei olnud enam rehe rabamist ega viljategemist, ei olnud heinamaale minemist, oli vaba aega ning siis kellele maitses viin, toodi põõsa alla ja viidi päeva õhtusse. Asi läks käest päris, kui oli kakuaami püügi aeg maist juulini, augustis algas sügisrähme püük, siis ei olnud enam poe juures põõsaalused täis (Karjam 2010).

Töötgemine noorikumajas. Johannes Miku foto 1954. ERA, F 17357.

vastava sooideoloogia ja -identiteedi: viinajoomist ja suitsetamist hakati pidama mehelikkuse moodsupuuks, mida propageeriti ka noorte hulgas: „Muidu sa ei ole mees!”, „Keegi naised ei olnud sellega rahul, aga teha polnud midagi ning ei saagi midagi sinna teha, sest viin oli vaba, igal pool saada.” Üks ema, kelle mees ja kaks poega hakkasid jooma, nimetanud seda loodusõnnetuseks (Karjam 2010).

Kuid naised kannatasid ära, sest peamise elatise töi mees ikka merelt. Abielulahutus oli haruldane. Ärksamad tüdrukud läksid linna, sest „Kihnus pole kellelegi mehele minna!” Ka mehi läks mandrile tööle. Kui Kihnu mehed abiellusid jätkuvalt eeskätt oma saare tüdrukutega, siis tüdrukute abielud väljast pärit meestega sagesid, mis soodustas kohalike kommee ja keelemurde taandumist. Saarele jäi koduväiks ka kümnekond majaka valveteenistuses olnud sõdurit – peamiselt Ukrainast ja Valgevenest pärit maapoised, kes abistasid kihnlasi talutöodes ja sulandusid rahulikult saare ellu. Nende järglastest on kasvanud tublid kihnlased.

Ometi säilis paljuski vana elulaad. Jätkus vastastikune abistamine: suur osa enda tarbeks püütud kalast jagati sugulastele ja naabritele, kui tapeti loom, jagati samuti palju laiali („viidi värsket”); sugulased aitasid mandrile õppima siirdunud noori. Viimased töid suvel kodusaares tulles kaasa ka linnakultuuri, ning enamus neist jäigi linna, sest saarel polnud sobivaid töökohti. Kõigele vaatamata elasid edasi Kihnu naiste rahvarõivad, vanad pulma- ja kalendrikombed ning keelemurre, kuigi kõiges võis märgata taandumise tendentse.

Olev Mihkelmaa foto

Soorollidest Kihnus

Kihnu valla tänane kodulehekülg kajastab päris hästi Kihnu soorollide tänast seisu ja ideoloogiaid eemilisest aspektist.

Naiste-meeste suhted

Naiste-meeste rollid on tänases Kihnus jaotunud vastavalt ajalooliselt väljakujunenud mustriks. Kihnu mees on oma kaluritest, meresõitjatest ja laevaehitajatest eelkäijate vääriline järglane. Oma loomult on ta isemeelne ja uljas. Tähtsuset esikohal on meretöö, ülejäänud aeg kulutatakse, kuidas keegi oskab ja võimalikuks peab, perekonna, koduste tööde ja kambajõmmide vahel. Kihnu mees on hea huumorisoonega, armastab pillimängu ja laulu.

Kihnu naine on oma mehele tubliks toeks: ta korraldab majapidamist, kasvatatakse lapsi, harib põldu. Kui meespoolt kodus pole, teeb vajalikud sõidud mootorrattaga, autoga ja ka traktoriga. Igapäevaste tööde kõrval koob mehele-lastele sokid, kindad, troid, endale ja tütardele kordid (neid peab ühel korraliku perenaisel olema mitukümmend), küpsetab leiba ja teeb muid vajalikke toimetusi. Paljud naised on kodused, nagu varasematelgi aegadel, paljud töötavad riigiametites ja eraettevõtluses.

Naise roll kihnu kultuuri säilitamisel on eriti oluline: naised vastupidiselt meestele, kes 20. sajandi algul vahetasid kihnu riided linnariiete vastu, kannavad igapäevaelus kõrti, jakki, kihnu sukki, kindaid. Kuna naise riietel on praktiline otstarve, valmistatakse neid pidevalt, nad muutuvad, täienevad – seega elavad.

Niisiis vastab tänapäeva kihnlaste arusaam soorollidest suurelt osalt „ajalooliselt väljakujunenud mustriks”, mille kohaselt mees teenib elatist eelkõige merel, naine korraldab majapidamist, kasvatab lapsi, harib põldu ja toimetab kodus.

Võib esile tuua järgmist :

Kihnu mees on

- loomult isemeelne;
- kultuuris uuendusmeelsem;
- meretööst ülejäänud aega kulutatakse oma suva kohaselt.

Naiste puhul tõstetakse esile

- töökust ja olulist rolli koduses majapidamises ja laste kasvatuses;
- käsitööoskust (igapäevaste tööde kõrval koob perele sokid, kindad, troid, kördid);
- olulist rolli Kihnu kultuuri säilitamisel, kusjuures kultuuri esmaseks märgiks peetakse riietust;
- ajalooliselt uusi rolle olmes ja ühiskonnaelus: teeb vajalikud sõidud mootorsõidukitega; paljud naised töötavad riigiametites ja eraettevõtluses.

Seega kajastub siin ka Kihnus üldlevinud sooideoloogia, mille kohaselt naist hinnatakse eelkõige töökuse ja koduhoiu järgi. Meestele on lubatud suuremaid vabadusi, nad on sõltumatumad: võivad vaba aega sisustada oma äranägemise järgi, kuid märgitakse ka osalust pereelus ja kodustes töödes. Samas kõlab läbi Kihnu naiste lugupidav suhtumine meestesse: „Kihnu mees on oma kaluritest, meresõitjatest ja laevaehitajatest eelkäijate vääriline järglane” (Naiste-meeste suhted), samuti meeste autoriteedi tunnustamine perekonnas: „Kihnu naine on oma mehele tubliks toeks” (Naiste-meeste suhted). On selgesti näha, et teksti autor on naine.

Kihnu meeste vastakast natuurist, kuid ka sellest, miks neist ikka peres lugu peeti, jutustab üks Virve Köstri lastelastest:

Muidugi on ka see tõsi, et Jaan oli noorena mõnikord väga järsk ja mürisk. Viskas meid kõiki toast välja! Siis me jooksime elu hinna eest plehku, kui vanamees jälle ägedaks läks. Ega ta pole selles osas mingi erand. Kihnus ongi mehed ägeda loomuga, eriti siis, kui viina võetakse. See on nii juba vanast ajast peale. [---] Kuigi ühelt poolt käisid papal sellised riiutuurid peal, siis teiselt poolt tuleb talle ikkagi paljude asjade eest au anda. Oma peret on ta alati üleval pidanud. Ta ostis kõigile riided selga ja varus talveks suurte kottide viisi jahu, kruupe, tangu ja kõike muud, mida vaja. Salved olid alati triiki täis. Ta annaks praegu ka kõik hinge tagant ära, kui see meid ainult aitaks. Ja kõige suurem pluss on see, et isa õpetas meid merel käima. Nüüd oskame seal kõike vajalikku teha (Laanem 2009: 87).

Kartulikooremine pulmas. Vasakult: Lehti Vahkel, Rosaali Karjam, Ella Leas, Liisa Nazarova, Aino Laos. Olev Mihkelmaa foto 2009

Edaspidi keskendutakse soorollidele kolmes Kihnu pärimuskultuuri valdkonnas:

- kogukondlik tegevus, rituaalid ja pidustused;
- traditsiooniliste elualade ja loodusega seotud kombed ja uskumused, mütoloogia, kohapärimus ja isikujutud;
- rahvalaululud ja -muusika.⁶

Seejuures vaatame,

- milline oli sugupoolte roll erinevates vaimse kultuuri valdkondades;
- kuidas traditsioonilised rollid ja ootused meeste ja naiste käitumisele viimase sajandi jooksul konkreetselt realiseerusid „ajalooliselt väljakujunenud mustrite” piires, kuivõrd muutusid uutes sotsiaalmajanduslikes ja poliitilistes tingimustes nõukogude ajal ja pärast taasiseseisvumist;
- milline oli isiku roll muutustes.

⁶ Pikemalt ei räägita naiste käsitöötraditsioonidest, mida on varem üksikasjalisemalt uuritud (vt Karjam & Summatavet 2008; Uus 2005; Summatavet 2005; 2006; 2007; 2009; 2010), samuti puudutatakse vaid põgusalt Kihnu tantsupärimust ja soorolle selles, millest on samuti olemas põhjalik käsitus (Rüütel 2009) ning peatselt ilmumas raamat *Kihnu tantsud*.

Johannes Miku fotod 1954

Vaimse pärimuskultuuri liigid

5.1. Uskumused, tavad, jutupärimus

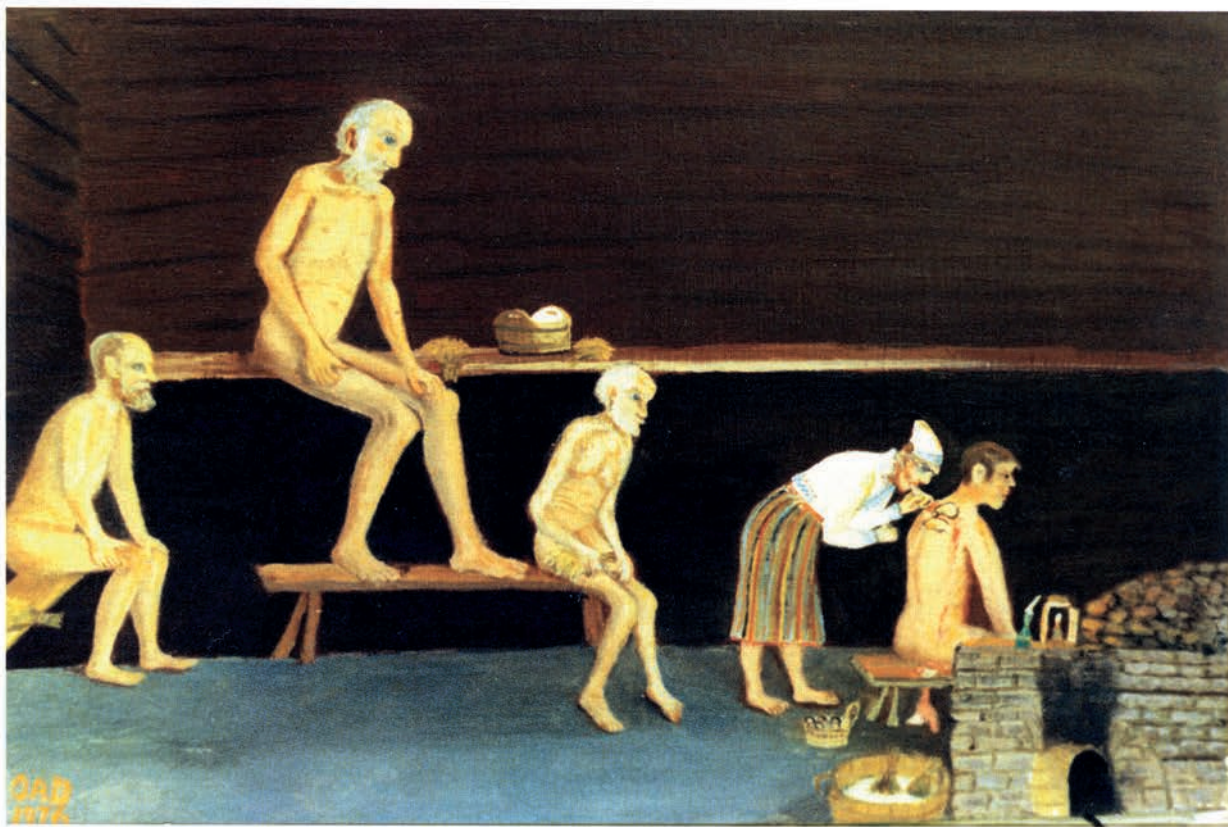
5.1.1. Traditsiooniliste tegevusalade ja loodusega seotud uskumused ja tavad

Tuleb kohe öelda, et see on teema, mida pole seni süstemaatiliselt käsitletud. Ometi on loitsud, uskumused, käitumisnormid ja *kunsid*, jutud mütoloogilistest olenditest jne kihnlaste igapäevaelu osa, on seda osalt tänaseni. *Kunts* märgib rahvapärast tarkust, majandusnippe, kogemustel põhinevat käitumisõpetust, eetikat, tabude, keeldude ja käskude süsteemi. Tegemist on fenomeniga, kus usundiline traditsiooniline juturepertuaar kinnitab uskumuste ja kommete süsteemi, millest kõneldakse isiklike kogemuste ja üleelatud eluseikade kaudu (Summatavet 2010: 27). On selliseid, mis on kuulunud nii naiste kui meeste maailma kui ka selliseid, mis on kindlamalt seotud vaid ühe sugupoole tegemiste ja kogemustega.⁷

Kõigile olid tähtsad **kuufaasid** ja nende mõju inimtegevusele – noorel kuul oli kasvatav, edendav, vanal kahandav mõju. Üldtuntud olid samuti head ja halvad päevad mingite tööde alustamiseks.

Palju uskumusi ja keelde oli seotud **tulega**, ning need puudutasid nii mehi kui ka naisi. Elava tule kui soojuse ja eluandja austamisega oli seotud lõkketegemine jaanipäeval. Tulle ei tohi sülitada ega piima tulle ajada, seal ei tohi põletada sulgi, luuda jm – sellel kõigel olid negatiivsed tagajärjed (ERA II 79, 423–427 – T. Saar 1934). Jõulu- ja nääri-laupäeva öösel pidi öö läbi tuli toas olema, paastumaarjapäeval ei tohi aga tuli paista orasele – tulevad *tulipiäd* (tungaltered). Tuli ja suits olid puhastava toimega, eriti kadakasuits. Kuid tuli hoiduda tule kahjuliku mõju eest. Jaagu Tiiu teadnud tulesõnu, millega tuld peatada (ERA II 79, 451 (6) – T. Saar 1934).

⁷ Pikemalt ei peatuta kalendrikommetel, millest Rosaali Karjam on kirjutanud autorile (EFA II 49, 1–39) ja Kärt Summatavetile, kes on neid ka avaldanud (Summatavet 2010). Svea Aaviku koostatud ja Mark Soosaare toimetatud raamatus *Elumõnu*. Ärna Roosi sisalduv peatükk „Aastaring“ sisaldab palju sellist, mis ei ole Kihnule omane ning mis on „mitmelt poolt kokku kirjutatud“, nagu ta ühes kirjas mainib.

„KUPPUDE PANEMINE SAUNAS” | CUPPING IN THE SAUNA

Erakogu | Private collection

1976

August Oad: Kihnu naine saunas kuppu laskmas. See oli kõva rohi vanadele meestele. / A Kihnu woman cupping in the sauna. This was strong medicine for old men.

✶ Kihnus köeti sauna reeglipäraselt iga kahe nädala tagant, kuid ka suurte pühade ning pulmade eel, mustade tööde järel ja muidugi siis, kui mehed läksid merele või tulid sealt. Saun oli koht, kus end pesti, ravitseti haiget selga või merel külma saanud keret. Sauna kütjaks oli pere vanim mees või selle puudumisel vanim naine. Parimaks kütmisajaks peeti vana kuu aega, usuti, et siis ei hakka nahk hiljem sügelema. Saun oli ka tähtis arstimise koht. Jaan Oad on oma pildil kujutanud kuppude panemist, mida tavaliselt kasutati siis, kui ihust oli tarvis *sant veri* välja lasta. Kupumoor oli alati naine. Nagu maaliltki näha, pidid kuputatavad olema alasti, kuputaja kandis aga riideid. Naiste ravitsemise puhul oli kupumooril ees ainult põll. Kupumoor luges ravitsevatele peale ka õiged sõnad ning pärast toimingut avas saunaukse ja ütles: „(ravitava nimi) aigus kao, tervis tulõ!”

The sauna was traditionally heated once a fortnight on Kihnu, but also before bigger holidays or weddings, after very dirty jobs and, of course, when men were going off to or coming back from sea. The sauna was a place for washing and treating back pain or a bad cold caught at sea. The sauna was always heated up by the oldest man in the family, or, if he was away, the oldest woman. The best time for going to the sauna was during a waning moon, as it was believed that then your skin would not start itching afterwards. The sauna was also an important place for healing. Jaan Oad has depicted a scene of cupping, a method used when ‘rotten blood’ had to be let out from the body. The copper was always a woman. As the picture shows, those being cupped had to be naked, but the cupping woman wore clothes. When healing women, she only wore an apron. The female copper read out words to those being healed and, after finishing, opened the door of the sauna and said: “Let the sickness of (the name of the person being healed) go, and good health take its place!”

Georg Vahkel: Enne väljasõitu mindi sauna, et oleks puhas. Kunagi ei võinud kindel olla, et pääseb eluga tagasi. (ERM. EA 53, lk 4.)

Georg Vahkel: Before a trip, people went to the sauna to become clean. You could never be sure if you would make it back alive. (ERM. EA 53, p. 4.)

Lk 50 raamatust „Kihnu Jõnnud Jaani silme läbi. Jaan Oadi pildiraamat”

Oluline mõju tervisele oli veel ja vihtlemisel. Sauna tänu- ja terveksvihtlemise sõnu on üles märgitud nii naistelt kui meestelt. Saunal oli kihnlaste elus üldse tähtis koht. Sauna kütjaks oli pere vanim mees või selle puudumisel vanim naine. Saun oli ka tähtis arstimise koht. Näiteks toimetati siin kuppude panemist, kui ihust oli tarvis *sant veri* välja lasta. Jaan Oad on kujutanud seda ühel oma maalil (Kihnu Jönnud, 50). Kupumoor oli alati naine. Ta luges ravitsetavatele peale ka õiged sõnad ning pärast toimingut avas saunaukse ja ütles: „(Ravitava nimi) aigus kao, tervis tulõ“! (samas).

Maagilisi **arstimisõnu** ja **-võtteid** tundsid nii naised kui mehed (Kõiva & Rüütel 2003: 93–100). Viimane kuulsaim arst oli Aru Madli – Irina Sarapik (1870–1958), Kiära vana Jönn oskas aga näpuga verd kinni panna (ERA II 79, 543 (9) – T. Saar 1934). Osa ravivõtteid oli üldisemas käibes ega nõudnud nende kasutajailt erilisi võimeid (vt nt Summatavet 2010: 39–40). Ravitoime oli mõningatel märkidel naiste käsitöodes (Summatavet 2010: 39). Oluline vahend oli punane pael, mis kaitses isegi katku eest ja mis õmmeldi ka musta leinakördi alla. Põrandalt kuuvalgelt võetud tolm aga pidi kaotama kasvajad (ERA II 168, 534 (12) < Peeter Talvik, s.1883 – T. Saar 1937) jne. Eri sõnad ja võtted olid loomade arstimiseks ja nõidusest vabastamiseks (vt nt ERA 133, 517 (172) – T. Saar 1936). Loomade nõiutamist (kaetamist) arstitakse tänapäevani soolaga.

Meeste tööd ja tegemised

Loitse on kasutanud nii mehed kui ka naised (vt Kõiva & Rüütel 2003: 67–111). Meestelt on üles märgitud hülgepüügi sõnu. Kuigi on olemas vaid üksikuid ülestähendusi, võib arvata, et merenduse ja kalapüügiga seonduvate loitsude roll on vanasti olnud märksa suurem. Samuti olid tuntud mitmed kala- ja hülgepüügiga seotud uskumused – eufemismid („hülgepüügil teda ei tohtind nimetada”), kala- ja hülgepüüki soodustavad ja takistavad ilmastikunähtused, ended ja toimingud (näiteks reede ja esmaspäev olid õnnetud päevad, mil ei mindud kalale, ka kurat ei tohtinud öelda) (KKI 7, 107 – R. Viidalepp 1949). Naine oli siin halb enne – kui naine, eriti aga sigimatu või vaene, kehvalt riides naine (tänapäeval peamiselt vanatüdruk või lesknaine) kalale minnes vastu tuleb, võib rahulikult koju tagasi pöörata – saaki pole loota. Sellel on nähtavasti ühelt poolt kristlik taust, teisalt on siin tegemist tavalise analoogiamaagiaga: vaene või kehv vastutulija põhjustab ka kehva saagi.

Ka ei tohtinud oma naist puutuda ööl enne hülgepüügile minekut. Laulgi ütles:

Kes katsun üese oma naist,

sie ära rikkun ülgepüüst... (Rüütel jt 1974. Tekstivihik, lk 14).

Samas olid naistel omad salavõtted, kuidas ettevõtmist soodustada. Selleks tuli näiteks salaja nii püünistele kui ka kalamehele soola peale raputada.

Merel olid omad *kunsid*. Kui vesipüks kipub laevale peale tulema, *peab ede baki peale minema ning kirve ülal hoidma, siis vesipüks sajab maha* (ERA II 79, 467 (1) < Jaan Uuetoa, sünd. 1859 – T. Saar 1934).

Mõni mees osanud sõnuda koguni püssid seisma. Sääreküla mehed läinud kord hülgepüügil riidu ja sõnunud teineteise püssid kinni. Tekkis suur pahandus, sest see oli kogu seltsi kahju. „Pidäda vanadõ mieste käest pärast peksta saama” (ERA II 133, 51 (8) < Jüri Laarens, sünd. 1870 – T. Saar 1935). Ala Jaagup osanud aga koguni pulmapüssid peatada. Püsse olnud „nii palju tee ääres nagu kroonus” ja ei julgetud hobustega läbi minna. „Vana tein ikka: Pita-pata, pita pata!”, muid sõnu sekka ka. Mitte üks püss põlõ pauku suan tehtud. Kui obosõd juba ää pandud oln, siis Juagup ütlen, et „nüüd laskõ piäle!” Selge tulõpuru oln siis taga” (ERA II 133, 51 (7) < sama – T. Saar 1935).

Taari- ja õlletegemise sõnu lugenud ikka see, kes seda parajasti valmistas, naine või mees.

Vanemal ajal, kui külvajaks oli mees, arvati koguni, et naise külv kasvatab ohakaid ja võtab naabri põllult vilja. Vaid lesknaine võis põllest külvata. Meestel olid külviga seotud omad rituaalid: enne külvamist võeti kaabu peast, tehti risti ja visati teri nelja ilmakaarde. Usuti ka, et külvates peab olema laulatussõrmus sõrmes. Külvata ei tohtinud madisepäeval, esmaspäeval ja reedel, ka loodetuulega polnud see soovitatav. „Kui mua õiseb (ämblikuvõrgud kastes), olla külvitund (hea aeg)” (ERA II 133, 519 (3 – 7) < Mihkel Niit, sünd 1888 – T. Saar 1936).

Meestel olid omad *kunsid* hobuste tarvis (ERA II 79, 527 (8) – T. Saar 1934). Aga nad võisid teise looma ka kahjustada: üks Kihnu mees nõidunud saarlase sea surnuks, kui see ei lasknud tema laeva peale kive võtta (ERA II 79, 529 (12a) – T. Saar 1934).

Naiste tööd ja tegemised

Ainult naiste hooleks olid pulmakommetega seotud loitsud ja loitsulised laulud – tanutamise sõnad, „Nutt ehtides või elades”, „Ära löö silmi tulele” jm. Suur osa pulmalauludest olid algselt loitsulise tähendusega, soodustades nooriku sobitumist uude keskkonda ja pere õnnelikku käekäiku.

„Jüri, kaitse karjakest!” oli perenaise või peremehe sõnuda. Jüripäev oli hobuste püha ja siis mindud hobusega põllule. Kihnus käisid noored (enamasti tüdrukud) lambaid karjatamas, lehmi peeti vabalt. Lastel on viisiks karjas käia esimesel päeval pärast väljalaskmist – siis karjatati lehmi ja lambaid. Karjas olemine

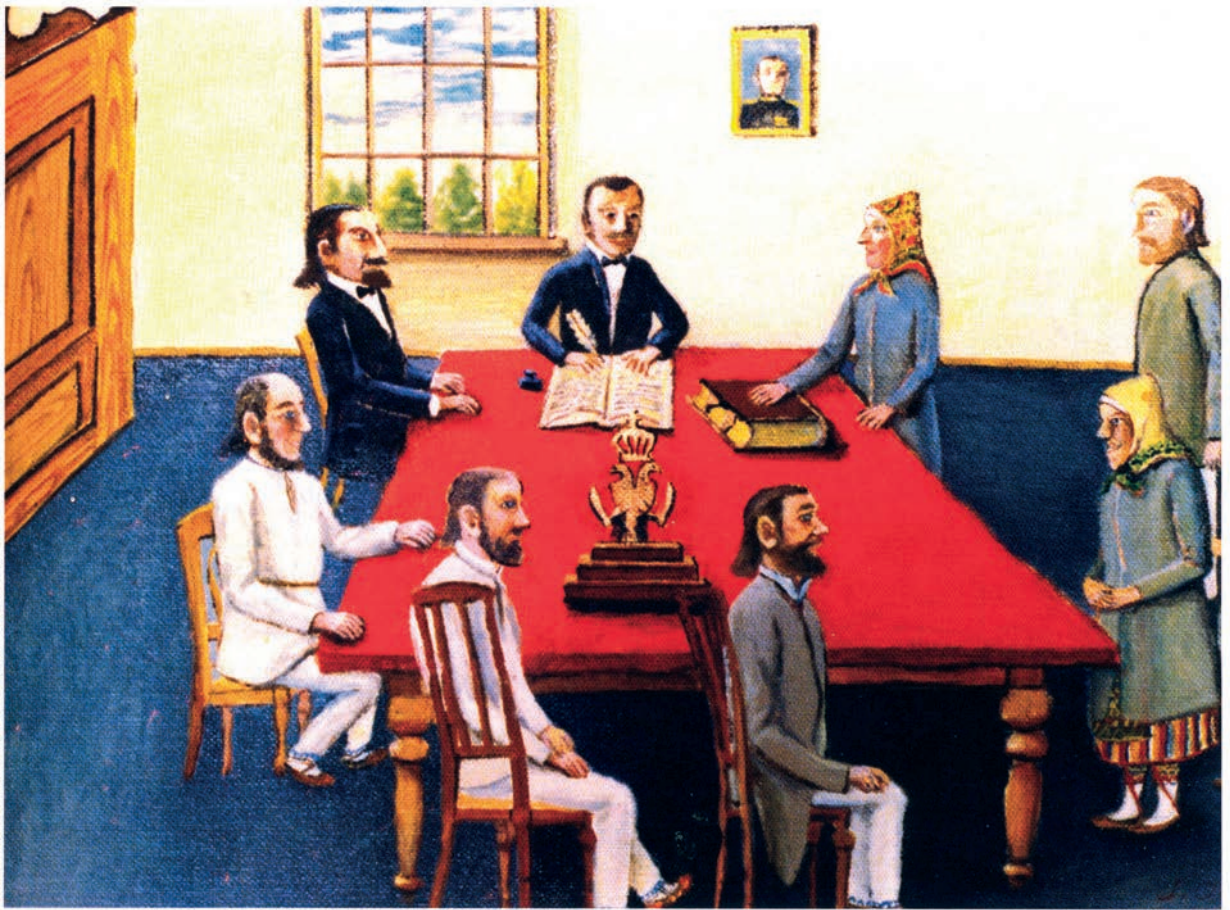

Vardakudumine: ees Helmi Vassiljev lastelastega, vasakul Salme Valm. Krista Saare foto 2011

oli „ainult nimeks” – mängiti, tehti tuld, joosti läbi suitsu ja tule (ERA II 79, 481(4) < Mari Vidrik, 1877 – T. Saar 1934). Lapsed lugesid päikese väljakutsumise sõnu, lepatriinusõnu jms.

Karja kaitseks ja edendamiseks sooritati mitmesuguseid toiminguid karja kevadel väljalaskmisel – terariist pandi rehealuse läve alla, hobuselakk ja kanamuna karjamaale suure kivi alla jms. Nagu mujal Eestiski, oli tuntud ka karjaste kastmine esimesel karjapäeval. Karja võis aga kahjustada näiteks naabrinaine, sõnudes härja või sea söömise kinni või seale täid selga. Ka oma looma kiitmine mõjus halvasti.

Naistel oli palju ka tubaste töödega seotud sõnu ja toiminguid, käske ja keelde. Tuntud olid lüpsilaulud ja võitegemise sõnad. Tähtis toiming oli leivaküpsetamine. Päts tuli voolida pealt libedaks – siis sünnivad ilusad tütrede. Kui leib ahjust välja võeti, vaadati: päts lõhki – pere kaob, „põnn kasvab välja” – sünnib peret juurde. Leiba ei tohtinud lauale panna, lõigatud poolega ukse poole – see tähendas, et keegi perest peab lahkuma; kui leivatükk maha kukkus, tuli suud anda – leiba pidi austama.

„KADAKA MARI KOHTUASI” | KADAKA MARI'S COURT HEARING
Erakogu | Private collection

1976

Jaan Oad: Kihnu vallakohtus ca 1850. aastal. Kadaka Mari lubanud mõisa karja ära nõiduda, mille pärast mõisahärra ta kohtusse kaevanud. Kohus määras Marile 15 ehk 25 vitsahoopi, ei mäleta kumb arv on õige. | Kihnu district court ca 1850. Kadaka Mari had vowed to cast a spell on the manor flock, for which the lord of the manor had sued her. The court sentenced her to 15 or 25 birch blows, I can't remember which exactly.

✳ Kadaka Mari kohtuasja kujutav maal on üks Jaan Oadi tuntumatest piltidest, mis on tähelepanu pälvinud just oma ainese poolest. Lisaks Jaani enda poolt kirja pandud seletusele Kadaka Mari süü kohta on käibel ka teine lugu. Nimelt olla Mari nõidunud mõisa põldudele põuda. Kohus määranud talle karistuseks 100 vitsahoopi, kuid keegi ei mäleta, kas ta nad ka kätte sai. Jaan Oad on oma pildile Kadaka Mari loost maalinud nii kohturuumile kohast atribuutikat kui ka vastavad ametimehed. Nii on kaleviga kaetud laual äratuntav kohtukull ehk kohtupeegel, mis pidi võimusbolna kohtuskäijates aukartust äratama. Seinale on Jaan maalinud aga tsaaririigis toona valitsenud keiser Nikolai I. Näha on, kuidas kohtualune Mari seisab, käsi Piiblit, ja temaga kaasas on ilmselt tunnistajatena veel teisi Kihnu naisi. Mustades kuubedes meestest üks on kohtukirjutaja ja teine kohtu eesistuja. Esiplaanil istuvad kolm kohtumeest on kihlastest kaasistujad. Nad on äratuntavad ka oma lihtsama riietuse poolest.

The painting depicting Kadaka Mari's court hearing is one of Jaan Oad's best-known pictures. It has drawn so much attention because of its subject matter. There is another explanation apart from Oad's own: namely that Mari had cast a spell and brought drought on the fields of the manor. The court sentenced her to 100 birch blows, but no one remembers if she ever received them. Oad has painted both befitting attributes and relevant officials in his picture of Kadaka Mari's story. Thus on the table covered with a woollen tablecloth one can recognize the 'court mirror', which was supposed to inspire awe in the accused as a symbol of power. Oad painted a picture of then Governor of Tsarist Russia, Emperor Nicholas I onto the wall. We can see how the accused, Mari, stands with her hand on the Bible, with other women from Kihnu as witnesses. One of the men in black suit is a bailiff and the other one the chairman of the court. In the foreground, there are three Kihnu men who form the jury. They are easily recognisable because their clothes are much simpler.

Lk 27 raamatust „Kihnu Jõnnud Jaani silme läbi. Jaan Oadi pildiraamat”

Kadrilapäeva õhtul ei tohtinud kududa ega kedrata – lambad ebaõnnestuvad; ka ei tohtinud pead kammida – juuksed lähevad halliks. See oli aga sobiv aeg tüdrukute juuste ja hobuse laka lõikamiseks: kasvavad hästi. Kudumiseks olid eriti soodsad kasuõhtud – neljapäeva ja pühapäeva õhtud, kuid siis ei kraasitud, kedratud ega tehtud merepüüniseid. Uut tööd alustati hommikul või noore kuu ajal – siis saab ruttu valmis. Vardakudumist ei tohtinud lõpetada varda keskel, muidu jääb veimekirst pooleli ja ei saa mehele. Kui varras läheb katki, tähendab see halba. Käsitööga oli seotud hulk muidki kuntsõ (Summatavet 2010: 27–36).

Omad tavad ja uskumused on seotud naiste riietusega. Tanu tuli pähe panna hommikul ärgates enne, kui jalad puutuvad maad, kohe ka vöö vööle siduda – on *venümise vastu*, sealjuures kindlasti *küüsiline* pool peale – aitab kurja eemale hoida. Jaki nõöbid peab kinni nõöpima ülalt alla ja *kört* (seelik) selga panna üle pea, sisse ei tohi astuda, muidu jääb kasv kinni. Tänapäevani elav on värvide sümbolika ja sellega seotud naiste seelikute semantika: punane on nooruse ja rõõmu värv, sinine ja must on seotud leina ja vananemisega (lähemalt Rüütel 1995; TF 9; Jõeste 2008). Väga tähtsaks peetakse abielunaise staatust sümboliseerivat põlle, kuid tanu on käibelt kadunud suuresti tänu meestele:

Juba 30-ndatel mehed naeruvääristasid naise nende riietuse pärast, just igapäevane tanukandmine oli sel ajal meeste poolt pilkeobjektiks. Samas peavad mehed endiselt väga oluliseks põlle kandmist ja jälgivad selle traditsiooni hoidmist hoolega ja peavad tähtsaks et põllemuster oleks ilus (soovitavalt neeruline) ja põll peab õige pikkusega olema (Mare Mätase kirjast).

Olulised olid ka muud käitumuslikud tavad: kahe istme peale ei tohi istuda – hakatakse taga rääkima, kaevule ei tohi istuda – peres võib keegi uppuda jne (Rosaali Karjam, TF 3). Naiste tööde ja igapäevaste tegemistega seotud uskumusi ja kombeid vt veel TF 2, 3; Summatavet 2010.

Lastega oli seotud maagilise tähendusega toiminguid, mis enamuses olid tuntud Eestis laiemaltki. Kui last esimest korda vaatama mindi, viidi hõberaha ja titeputru. Kui esimene hammas tuli, sidus hamba leidja poisile rätiku kaela, tüdrukule pandi helmed kaela. Kui laps hambaid murdma hakkas, loeti: „Kilk, seh, võta luuhammas, anna mulle raudhammas,” ning piimahammas visati ahju peale. Kuntsidega arstiti ka lapsi: koera viga (kõõrdsilmsus) arvati tekkivat sellest, et koer ehmatanud last kandvat ema, selle raviks viheldud saunas vanakuu neljapäeval nii last kui ka koera; konna viga (lapse suu liikunud nagu konnal) tekkinud sellest, et kärnkonn ehmatanud last ootavat ema, raviks vajutati konnaga jne.

Laste töökasvatuse kõrval kasutati nende ebasoovitavast käitumisest hoidumiseks ka mitmesuguseid lastehirmutisi (ERA 133, 95/7 – T. Saar 1935). Oli ka hoivatavaid keelde halbadest tegudest hoidumiseks: kes ema lööb, selle käsi kasvab hauast välja ja kaarnad tulevad seda nokkima (~ küla koerad närima või peale

kusema); kui linde viskad või nende mune rikud, kasvab linnu pea kurgu alt välja; kui pääsukese poegadele või munadele viga teed, tulevad *piästlikutäpped* (tedretähnid); kui õunu varastad, hakkavad need kõhus kasvama jne (ERA II 133, 610 – T. Saar 1937).

Loomulikult ei puudunud armumaagia – selleks valmistati eriline karvakakk, saunas loeti mehelevihtlemise sõnu (Kõiva & Rüütel 2003: 108–109) jms. Eriti tugeva maagilise toimega oli oinakoti pealt niidetud vill, mis tegi tüdrukud poisitele meeldivaks (Summatavet 2010: 27). Tüdrukutel oli hulk võtteid tulevase ennustamiseks, eriti aastavahetusel. Sigimatud naised olevat käinud aga kevadisel ajal vana kabeli müüridel alasti tantsimas (DV 001. I 1 < Rosalie Karjam, s. 1935 – I. Rüütel, kaamera A. Vissel 1996; DV 001. II 16 < Elisabet Leas, sünd 1930 – I. Rüütel, kaamera A. Vissel 1996). Valgetes särkides naisi nähtud surnuaial tantsimas veel pärast viimast sõda (Karjam 2008). Tänapäeval usutakse, et kurja silmaga on vaadatud näiteks kättemaksuks vanade peigmeeste eest, mille järel imik nutab ööpäev läbi või loomad surevad (Mätas 2011).

Mitmesuguseid tavaelu ja töödega seotud *kuntsa* oli tegelikult nii naistel kui ka meestel hoopis rohkem. Siinkohal olgu neile tähelepanu juhitud vaid kui kihnlaste eluolu ühele olulisele tahule, mis pole aktuaalsust kaotanud tänaseni, vähemalt vanema põlvkonna seas. Tänapäevani arvatakse, et *kuntsa* ei tohi teistele edasi anda, muidu kaotavad need mõju.

Haiguste ja nõiduse vastu saadi abi ka kirikuveest ja lauluraamatust lugemisega (KKI 7, 271-2 < Gustav Oad, sünd 1875 – R. Viidalepp 1949). Usk jumalasõnasse on tugev: jumalasõna ei hävine – laevaõnnetusel uhutakse hukkunu piibel randa, tulekahjus jääb piibel terveks. Ka veendumus, et Seitsme Moosese raamatuga saab nõiduda, on tänaseni vankumatu. Jumalasõna ja *kuntsa* tavaliselt ei vastandata, justnagu pulmadeski on segunenud eelkristlikud ja kristlikud elemendid (vt Rüütel 1985).

Tavaelu uskumusi ja praktilise eesmärgiga *kuntsa* ei käsitata kui ebausku, vaid tavaelu osa, ennast identifitseeritakse kui õigeusklikke, kes „ebausku“ ei pea.

Roosi nimetab kuntsiks nähtavasti ravi-, tõrje- ja kaitsemaagiliste võtete kogumit, millest sõltub Kihnu inimese meelerahu ja usaldus, säilib õige vahekord ümbritseva keskkonnaga ja turvatunne. Kuntsist avalikult ei kõnelda, kuid mitmesuguseid rahvapäraseid kombeid ja õpetusi austatakse ja järgitakse tänini. Kunts elab kalapüügil, koduses majapidamises, rõivaesemete valmistamisel, rahvapärase ravimise ning pühade ja siirderituaalide kombestik (Summatavel 2010: 28).

Kõik teadmised ja oskused ning käsud-keelud moodustasid kogukonna toimimisreeglistiku, aitasid elus toime tulla, ennast kindlamalt tunda ja elada turvalisemat elu.

5.1.2 Mütoloogilised kujutelmad, isikujutud ja kohapärimus

Kõigele vaatamata on Kihnus säilinud ka paljud muistsed usukujutelmad ja tavad. Mütoloogia, kohapärimus ja isikujutud on Kihnus omavahel segunenud, reaalseid isikuid on mütologiseeritud ja mütoloogia seondub reaalsete isikutega ning kõik paigutub kohalikku maastikku.

Haruldane on teade **muistsest ohvripaigast**: enne seda, kui Kihnus kirikut polnud, olnud üks koobas, sinna viidud kanapoegi ohvrilava peale; kel kanu polnud, viis metsalinde (ERA II 133, 104 (6) < Mari Vesik, s. 1877 – T. Saar 1935).

Haruldased on ka teated **maa-alustest**. Ilmselt on siin tegemist manala kujutelmareliktidega, mis oli eesti muinasusundis surnute asupaik. Madli Kiigajaan (sünd 1869) on rääkinud, et maa all kuuleb ketramist. Olla *mua-alusõd*. Arvatud, et olla tavalised inimesed, teha sedasama tööd mis maa peal ning kedrata.⁸ Kõneleja ise ei usu – inimesed ei saa maa all olla terved, “nendel põle õhku mitte” (ERA II 133, 115 (5) – T. Saar 1935). Madli Vambola (sünd 1882) aga teadis, et *mua-alusõd* olnud Liiva-aia suure kivi all. Kuulda oli „pisike kidin, nagu lapse iäl kivi all”, samas nähtud ka nägemisi (ERA II 168, 496 (1) – T. Saar 1937).

Tuntud on olnud usk, et laudil on **vaimud**, kellele tuleb süüa viia. Siin on nähtavasti tegemist reliktse kujutelmaga elamu ülaosas olevatest esivanemate vaimudest, kellele tuleb viia ohvritoitu, et tagada nende heasoovlikkus. Mari Vesik (sünd 1877) on jutustanud, et toa peal olid vaimud, kes võtsid süüa ainult hõbetaldrikul (ERA II 133, 101(4) – T. Saar 1935). Ka pulmakommetes ja -lauludes on maja ülaosal õnnetoov tähendus: pruudi uig heidetakse partele, sest

iä õnn käüb õrsa kaodu,

param õnn käüb parsa kaodu... (Kõiva & Rüütel 1977: 348 jm).

Tõnisepäeval viidud laudile vaimudele seapea. Mari Vidrik (sünd 1877) on rääkinud aga, et enne jõule viidud ka väravapostide otsa vaimudele süüa, aga (ilmselt tõrjeks) ka soola (ERA II 79, 437 (7) – T. Saar 1934).

Nii meestelt kui naistelt pärineb teateid **irdhingest**: „Inge rändamine – ing tuleb kehast ja käib kaugel” (KKI 7, 216 < Toomas Lamend, sünd 1891 – R. Viidalepp 1949). Irdhing on tavaliselt kärbes või mõni sitikas. On jutustatud, kuidas mehel lennanud hing kärbsena välja. Sulased pööranud ta ümber, et kärbes ei saaks tagasi, ja mees surnud (ERA II 79, 457 (5) < Marta Sutt, sünd 1910 – T. Saar 1934). On räägitud ka, kuidas sitasitikas või kärbes lendas elutusse kehasse ning viimaks tulnud *eng* jälle sisse (ERA II 58, 343 (6) – T. Saar 1932). Surnud mõisnikul tulnud jännes suust välja ja hakanud käima kodukäijaks. Irdhingega on seotud ka **luupainaja** kujutelm. Tuntakse nii inimese kui ka lehma luupainajat ning erinevaid viise

⁸ Setu rahvalauludes on säilinud kujutelmad maa-alusest surnute maailmast, kus elatakse tavalist elu ja tehakse samu töid mis maa pealgi.

sellest vabanemiseks. Arvati, et painajaks käib inimene, keda on kas meelega või kogemata solvatud või siis käiakse kadedusest, ka armukadedusest.

Mare Mätas jutustab: *Arvatakse praegugi, et üks teatud inimene käib painajaks. Jah, vanasti käisid osad ka loomadel painajaks ja see 19. saj. painaja lugu on tänasega nii palju muutunud, et siis võis painaja inimese kehasse näiteks suu kaudu kärbsena siseneda ja siis lendas eng vällä, pärast pidi kärbes, mesilane vm tagasitee üles leidma, muidu inimene suri. Kui õnnestus kärbes vigaseks lüüa, võis painaja kätte saada, näiteks lonkas hiljem inimeseks muutununa. Painajate vastu võitlevad paljud veel tänapäevalgi Kihnus: varbaga tuleb ristimärk teha jpm, mis üksteisele õpetatakse. Mitmed teavad, kes neil painajaks käib ja mille pärast. Kõige värvikamad selles huvitavas maailmas elavad inimesed on muidugi Roosi ja Virve, kellel on tuhat kogemust, kuid on ka minuvanuseid, kellel luupainjad käinud, kes teatud suguvõsa poolt saadetud võitluses peigmeeste pärast, kättemaksuks. On ka nii, et mõni tunneb oma painaja ära, mõni mitte. Kättesaamiseks samad meetodid nagu lambaniitajälgi, tuleb teha sauõpuell, siis tuleb painaja varsti midagi küsima. Nii sai minu naabrinaine ka lambaniitaja kätte, kuigi väitis end mitte sellesse uskuvat (Mätas 2011).*

Tänase päevani liiguvad jutud *lambaniitajatest* – erilisest needusest, mis ühele perele peale pandud, kes varastanud magasiidast valla raha. Jutte on rääkinud nii mehed kui naised. Veel hiljaaegu kartsid lapsed pimedas ristteel villapõletajat kohata (salaja vööra lamba pöselt niidetud vill tuleb igal aastal ristteel ära põletada ja taas uus hankida).

Hingekujutelmad ilmnevad ka matusekommetes. 1961. aastal sündinud Endrik Vesmann jutustas, et kui ta emaema ära suri, pani ema ka hingele kausiga putru, võid ja piima kirstu ligidale. Kui maetud oli, pani õlgi haua juurde männi alla: kui hing väsinud on, tuleb siia puhkama (ERA II 133, 53 (2) – T. Saar 1935).

Rosaali Karjamilt (Härma Roosi, sünd 1935) pärineb järgmine teade: 40 päeva jooksul pärast surma pidi hing käima kõik kohad läbi, kus inimene eluajal on käinud, ning selle aja sees ei tohi pärgi haualt ära koristada, muidu hing ei tunne ära kohta, kuhu peab tagasi minema (**VIDEO1**, TF 10). Surnud lapse juurest lennanud aga lapse vaim ära väikese linnuna (ERA II, 19 (3) < Pärt Vesik, sünd 1873 – T. Saar 1935).

Nii mehed kui ka naised uskusid erilistesse **kaitsevaimudesse**. Toomas Vesik (sünd 1874) ja Mari Saar (sünd 1883) on jutustanud **nirgist** kui maja kaitsevaimust ning koguja lisab sellele seletuse: „Igal majal arvatakse see olevat, alates maja esimese palgi kohalepanekust. Antakse talle vaimu (haldja) tähtsus. Kui nirk majast lahkub, järgneb paari päeva pärast tulekahi” (ERA II 133, 485/7 – T. Saar 1935). Nirki kui kaitsevaimu mäletati veel läinud sajandi keskpaiku: „Igal majal peab oma nirk olema” (KKI 7, 321 < Mihkel Niit, sünd 1888 – R. Viidalepp 1949). „Igas elukohas

peab olema vaim. Majas ka, praegu nimetatakse nirk" (KKI 7, 107 < Timofei Vesik, sünd 1874 – R. Viidalepp 1949).

Laeva kaitsevaimudest on talletatud palju jutte. Mehed on rääkinud sellest isiklike kogemuste põhjal, kuid teema pole naistelegi tundmatu. Laevavaimul olnud erinevad nimed: *vaadõrmann*, *kotsmann*, *kotõrmann* (ERA II 58 < Liis Sepp, 1886 – T. Saar 1932). „Laevas on protermann, tuleb kõrinal vahel, justkui jumalast loodud kaitsevaim" (KKI 7, 107 < Joop (Hiob) Vesik, sünd 1883 – R. Viidalepp 1949). Viimasel ajal on üldistunud nimetus *potermann*. On jutustatud erinevaid lugusid, kuidas *potermann* on laeva hukkumisest päästnud (vt nt Saar 2009: 38). Vahel räägitakse ka nimetutest laevavaimudest, tänu kellele keegi madrustest või kogu laev pääseb hukust (ERA II 59, 198/9 < Peeter Leas, 1873 – T. Saar 1933; KKI 7, 195 – R. Viidalepp 1949 jm).

Mütoloogilistest olenditest oli üldtuntud **tuliänd** – varavedaja. Naised teadsid, kuidas sellega käituda: kui särgisaba lõhki käristada või jalge vahelt vaadata, laseb ta varastatud varanduse maha; viimasel juhul tuntakse ka ära, kes tulihännaks käis. Mehed on teadnud aga *tuliänna* sõnu: tuli öelda: „Setse kuratit ies, kuiõs luhega taga", ja tuliänd kadus (ERA II 58, 451/3 < Toomas Vesik, s. 1874 – T. Saar 1932).

Müstilised **merelehm** olnud sinised või sinakashallid, inimesi nad kartnud, aga kui kätte saadud, andnud palju piima. Usuti, et kui inimene merelehmadele mere poolt oma jäljed ümber saab, siis ei saavat need enam tagasi minna. Jaagul olnud sinine merelehm Pälitrannast nii saadud (ERA II 58, 365 < Mari Rand, u. 80 – T. Saar 1932). Kord tulnud merelehmad mäele. Inimesed saanud mere poolt läbi ja saanud nad kätte. Karjane nutma: „Andkõn'd mu lehmad käde!" (ERA II 59, 551/3 (1) < Liis Tapp, s. 1843 – T. Saar 1933.) Teine lugu jutustab, kuidas üksainus merelehm saadud kätte ning karjane nutnud: „Üks kolmõst vaja!" (ERA II 79, 435/7 (5) < Mari Vidrik, 1877 – T. Saar 1934.)

Meres on nähtud ka **merehobuseid**, **meresigu** ja **mereinimesi**. Kiveslao otsas mere peal olnud suur hobune „nagu mede kamber" – inimesed katsusid ruttu eemale sõuda (ERA II 59, 495 (4) < Tiiu Kosser, s. 1864 – T. Saar 1933). Mereinimest nähtud ka Pärnu jões – „taga oln kalaoim" (ERA II 59, 483 (3) < Mari Sepp, 1861 – T. Saar 1933). Saarul tõmmatud aga mereinimene välja – „inimese piä, tagant ülge". Pandud vanni, haledast nutnud ise. Pärast lastud lahti (ERA II 59, 503 (5) < Peeter Leas, s. 1873 – T. Saar 1933). On räägitud ka vaaraoinimestest, kes nutnud meres. Kihnus elanud juut Mooses Schafran rääkinud, et vaarao sõjavägi muudeti Punases meres pool-kalaks, pool-inimeseks (ERA II 133, 9 – T. Saar 1935).

Maa peal nähtud aga **krooniga ussi**, kroon olnud nagu kukehari. Vilistas teisi appi. Kel ussi kroon oli, see võitis kõiki, ka kohtus sai õiguse (ERA II 133, 41 (2) < Mihkel Rand, s. 1883 – T. Saar 1935). Teati ka ussisõnu ning usuti, et „uss käinud mehel suust sisse" (KKI 7, 269 < Gustav Oad, s. 1875 – R. Viidalepp 1949).

Kassikivi Rootsikülas. Õ. Tähtla foto 2002. ERA, VF 5378

Kihnus on olnud kohad, kus **mets eksitab**. Vanasti olevat seal olnud vanapagana jäljed või vanapagana tee. Pärnametsas olnud vanapagana jäljed, eit eksinud, Meie Isa palve aitas välja (ERA II 133 , 31 (1) < Liis Allik, 1870 – T. Saar 1935). Usk eksitajasse pole kadunud tänaseni. „See juhtub ikka ja jälle inimestega pimedas, kel sinna asja ning kes seal piirkonnas (ikka Linaküla – nõidade küla) palju käivad. Mõnel päeval (öösel) ei saa enam metsast kuidagi välja, käid lõputult kasvõi hommikuni” (Mätas 2011).

Elav on ka usk **unenägudesse**, „**nägemistesse**”, „**kuulmistesse**” ja muudesse ennetesse, eriti surmaennetesse. Paljud inimesed on näinud oma lähedaste surma ette. 1861. aastal sündinud Endrik Vesmann aga on jutustanud: vana aasta õhtul pühib pereisa pöranda üle, purud paneb külimitu. Eha lõpul paneb need toa taha maha ja asetab neile kummuli külimitu. Ise seisab sellel püsti, siis kuulab, mis uuel aastal juhtub: kust kuuldub kolinat, seal surrakse, kus kellahelin, seal pulmad (ERA II 133, 53-55 (3) – T. Saar 1935). Uskumus, kuid ilma erilise rituaalita, on püsinud tänaseni. Paljud kihnlased mäletavad Vöhke Jaani ning tema ennustusi enne sõda (sõda, väljaränne, tülid maade pärast), mis kõik täide läinud. **VIDEO 1**

Tänapäeval elab usk **kummitustesse ja kodukäijatesse**. Nendeks võis olla kolin saunas, must koer metsast, must kass akna taga, surnud naine ilmutamas ennast metsas männikäbisid korjamas või naabripäris lihapüti taga, suur halli habemega mees, kes tuleb vastu ja kaob ära, valgesse riietatud naine pörsastega, vaim metsa vahel. Paljud mehed on salapäraseid kuulmisi kuulnud või nägemisi näinud Lüllemäel, kassikivi juures, laevas jm (Saar 2009). Linaküla all läinud aga laev karele ning inimesed käinud pärast kummalist valgust vaatamas, mis põhjast pinnale helkis (suulised andmed Rosaali Karjamilt).

Kõige värskemad kummituslood on seotud 2008. aastal valminud Kihnu muuseumiga, mis ehitati ümber vanast koolimajast:

Veel üks huvitav seik tänapäevast, nimelt muuseumis kummitab! Muuseumi ehitamise käigus kaevati sealt ümber mitu skeletti välja ja sel talvel ka, kui koolimaja torustikuga miski häda oli, leiti paar luustikku. Ei tea, kas nemad kummitavad või keegi teine. Igatahes kui pimedal talveöhtul liiga kauaks üksi muuseumisse jääda, võib kummalisi hääli kuulda, mis juhtus Veronikaga, kes kuulis nutvat ema ja last kõrvaltoas ning käis vaatamas, hüüdmast. Vana rahvamaja oli tuntud koht, kus kummitas ning seal pimedas üksi olles võis kirves peast mööda uksepakusse lennata. Sama lugu praeguses koolimajas, kus ka ikka aeg-ajalt kuulmisi kuulda on. Viimast seostatakse ühe õnnetu lapsevaneema surmaga (Mätas 2011).

Kohapärimustes ja isikuloolistes juttudes on tegelasteks enamasti mehed, kugi jutte teavad kõik. Populaarsed on **rahaaugumuistendid**. Küll on püütud raha unes saadud õpetuste järgi välja kaevata, kuid viimasel hetkel on see ikka ebaõnnestunud. Kaevajad olid mehed. Peidetud varanduste juures juhtus uskumatuid lugusid. „Tioaigas oln kass kivi otsas, lambaravad kaelas ning valvan rahaauku, mis kivi all oln“. Kivi kutsutakse tänaseni kassikiviks. Üks ruhnlane jäänud seal magama, hommikul olnud taskud raha täis (ERA II 58, 371 (40) < Liis Alas, 82 – T. Saar 1932).

Lüllemägi. E. Lassi foto 1964. ERA, F 07258

Madli Sutt (sünd 1876) on rääkinud järgmise loo: emaisa Jõnn tahtis minna Entsika Liisu juurde, nägi kassikivi juures suurt tuld, tule ümber mängitud pilli ning tantsitud. Mees küsinud piibule tuld. Antud terve kühvlitäis sütt, mis muutus hiljem rahaks (ERA II 59, 537 (2) – T. Saar 1933). Üks Rootsiküla mees näinud aga Kuraga aidas tuld. Tule ümber olnud pisikesed poisid, kellelt mees küsis tuld, need andnud ja pannud süsi veel ka *rua* vahele – kodus muutunud kõik rahadeks (ERA II 58, 489-491 (172) < Jaan Lamend, 1856 – T. Saar 1932).

Peidetud varandusi, mida seostatakse tavaliselt mereröövlitega, olnud mujalgi. Ühel vanatüdrukul jäänud ader põllul rahapaja sanga taha kinni, kuid kuradi nime-tamisel vajunud maa põhja. Lool võib olla tõsieluline algpõhjus: Tiiu Kosser on jutustanud, kuidas ta olnud Pullil tüdrukuks ning kündes jäänud vaskkatla sang adra otsa (ERA II 59, 493 (3) – T. Saar 1933). On ka andmeid juhuslikest rahaleidudest.

Rahapajajutud on innustanud ka eri põlvkondade lapsi üritama neid välja kaevata. Mare Mätas:

Kord otsustasid minu naabripoisid kopaga kaevama minna, et lõpuks varandus kätte saada. Ühed minuvanused poisid lõhkusid vanavanemate majas vana lei-vaahju maha varanduse otsingutel. Enamus kihnlasi on 100% veendunud, et [...] maja on ehitatud saladuslikku päritolu oleva kulla eest (Mätas 2011).

Oluline jututeema oli **katk**. Kihnus on olnud kaks katku, juttudes kõneldakse isegi kolmest. Suur katk oli Kihnus aastatel 1710–1711. Räägitakse, kuidas katk laastanud Kihnut ja jätnud ellu vaid üksikud inimesed. Tänapäevani tundub on ka jutt sellest, kuidas katkuhaiged suletud vanasse puukirikusse ja pandud põlema. Katku surnud inimeste haudade läheduses pidavat kummitama tänapäevani.

Katku mäletatakse mütoloogilise olendina. Esimese katku ajal toonud Pärdu pere tammepaku oma koduõue ning selle katkupaku tõttu jätnud katk nende pere ainsana puutumata (ERA, DAT 87 < Marina Rooslaid – I. Rüütel, A. Vissel, 1996). Ent samast pakust läinud hiljem katk lahti. Pärdile toodud tammepakk. Ühe õhtul kukk laulnud, pakk kargas püsti ning olnudki soldat valmis, nõõbid kiiskasid ees. Käis terve küla läbi, ja kahe nädala pärast olnud katk lahti (ERA II 59, 357 (3) < Madli Sutt, s. 1876 – T. Saar 1933). Hiljem tulnud pakk tagasi ning hakanud *kjöunma*. Talle mässitud ümber kaltse, hõövlilaaste jm ning lastud jälle vesile. Kus maale viinud, seal hakanud taas inimesed surema (ERA II 59, 483 (1) < Mari Sepp, 1861 – T. Saar 1933). Katkupakust jäänud Pärdi õue punaseid linte maha. Kes neid linte pärast kandnud, jäänud elama. Pärast kadunud linnid ka (ERA II 59, 495/7 (1) < Jakob Laos, 1864 – T. Saar 1933). Tuntud oli usk, et katku vastu aidanud punane pael, millest katk üle ei saanud. See pandud maadligi, et katk alt läbi ei pääseks. Pärast esimest katku jäänud alles küll Lülle Lüll, küll üks naine, kes jalajälgi leides neile suud andis. Kihnust kirja pandud katkulood on avaldatud ka trükis (Hiimäe 1997).

Juttude meelisteemaks olid ka kohalikud vägimehed, eriti Lülle Lüll ja Põdra Toomas, kellega on seotud ka üleloomulikke lugusid (Saar 1968). Mõlemad olid ajaloolised isikud. Palju pärimusi on suurest, uhkest ja salapärasest Lülle Lüllest, kes pärast surma kummitab Lüllemäel. Samuti räägitakse kummalisest mehest ja õilsast röövlist Põdra Toomast, kes tegutsenud Pärnumaal, kuid ei röövinud vae-seid kihnlasi, ning imelistest juhtumustest tema pealuuga, mida kasutatud koguni arstimiseks. Tänapäevani meenutatakse kuulsat metskaptenit Kihnu Jõnnu ehk Enn Uuetoad, kelle säilmed 1992. aastal kodusaare mulda maeti. Meenutatakse tema nägemisi jm elujuhtumusi (Saar 2009; Jõgisalu 2009). On räägitud ka võõrastest sõdalastest ja mereröövlitest. Ka kihnlased röövisid saare lähedal hukkunud laevu. Rootsiküla all läinud kord üks laev karile ja röövitud tühjaks. Hukkunud laeva mehed tulnud saarele, ehitanud randa kividest tee ja öelnud, et kui see rohtu kasvab, „minne Kihnu mua ukka“ (ERA II 133, 13 (2) < Liis Ottensson, s. 1875 – T. Saar 1935). Praegu on see veel vaevu näha...

Mütoloogilised kujutelmad ja muistendid, samuti ajaloolised ja isikuloolised jutud, kus on segunenud fantaasia ja reaalsus, on kuulunud ja osalt kuuluvad tänapäevalgi kihnlaste igapäevaellu, on selle osaks. Neil on olnud oma koht nii meeste kui ka naiste elus. Meestega on seotud eelkõige laevadel kogetu, samuti raha-
augujutud ja lood Lülle Lüllest, Põdra Toomast ja Kihnu Jõnnust, kuigi neist teadsid ka naised. **VIDEO 7.**

Kihnu Jõnnu nurk Kihnu muuseumis. Olev Mihkelmaa foto 2009

Rosaali Karjami vanemate pulmad u. 1932. Noorpaar seisab taga keskel, ees istuvad peigmehe sugulased: Rosaali tädi oma ruhnlasest mehe ja lastega (pildil Ruhnu riietes). Erakogu

Rosaali Karjami noorikutants 1958. Erakogu

5.2. Pulmad

Keskseim sündmus, mis koondas enda ümber traditsioonilise kultuuri eri žanre ja vorme ning aitas neil säilida kuni viimase aastakümneni, oli **pulm**. Kahe suguvõsa lepingut kinnitav suguvõsapulm (Sarmela 1981) on põhialuselt ühine kõigile läänemeresoomlastele, ulatub oma juurtega eelkristlikku aega ning kajastab sugukondlikku elukorraldust (lähemalt: Rüütel 1995). Nn kahe poolega e kahe otsaga pulm peetakse eraldi nii pruudi kui ka peigmehe kodus, kusjuures kesksemates rituaalides osalevad mõlemad pooled koos ja need toimuvad vanade regivärsiliste pulmalaulude saatel (lähemalt: Kõiva 1961; Kõiva 1965; Kõiva & Rüütel 1997; Rüütel 2002).

Tähtis koht pulmakommetes on veimede jagamisel. Nooriku veimekirst peab tava kohaselt olema täis peamiselt käsitööesemeid. Seetõttu on pulmad aidanud elus püsida ka traditsioonilistel käsitööoskustel. Samuti on pulmades tantsitud ja tantsitakse tänapäevani vanu tantse. Pulmade eel korraldati nn nuõrikumaja, kuhu kogunesid mõrsja sõbratarid, et aidata tal veimevakka valmistada. Käsitööõhtutel saatis töötegemist alati laul. Hiljem saabusid poisid koos pillimehega ja algasid tantsud.

Kihnu pulm on säilitanud tänaseni hulga vanu pulmalaule ja ka vanade pulmalaulude viisi, mis on kõigi pulmalaulude jaoks üks, ent esineb erikujudena ning varieerub ka sama laulu kestel (näiteid vt Kõiva & Rüütel 1997; näited lk. 65, 69).

Kihnu pulmaviis kuulub eesti ja üldse läänemeresoome kõige vanemasse viisikihistusse (Rüütel 2001) ja selle, nagu ka pulmakommete tervikkompleksi, säilimine tänaseni elava traditsioonina on äärmiselt unikaalne kogu Euroopa kultuuripildis.

Kihnu pulmakombeid, nende tähendust ja muutusi ning suhteid teiste rahvaste pulmakommetega olen põhjalikumalt käsitlenud oma varasemates uurimustes (Rüütel 1985; Rüütel 2009). Neid võib jälgida ka raamatule lisatud videolt. Järgnevalt vaatlen **meeste ja naiste rolli pulmakommetes** sellisena, nagu need on püsinud muistsetest aegadest (vt ka EFA II 49, 40 – 71: Rosaali Karjam autorile 1993).

Naispulumategelastest on tähtis roll nii pruudi kui ka peigmehe emal ja raudkäenaisel, aga ka *umbrukatel* (pruudi sõbrataridel).

Pruudi ema

- annab peiupoisile loa, et pulmarong võib tulla;
- hoolitseb kostitamise ja muude asjade korralduse eest noorikumajas;
- saadab tütre kodust uude ellu vastavate kommete ja laulude saatel;
- hoiab veimede jagamisel küünalt.

Peigmehe ema

- hoolitseb kostitamise ja muude asjade korraldamise eest oma kodus;
- võtab noorpaari vastu majauksel ja asetab valge riide ukse ette;
- eemaldab uju nooriku näo eest;
- hoiab veimede jagamisel küünalt koos pruudi emaga.

Raudkäenaine (vanem abielus peigmehe sugulane)

- paneb isakodunt lahkudes nooriku uju alla;
- toob pruudi peidust (aidast) laua taha⁹;
- paneb uues kodus pruudile pähe noorikutanu ja ette põlle, millest alates teda loetakse abielus naiseks;
- abistab noorikut noorikuleiva ja viina jagamisel.

Umbrukad

- aitavad nii pruudi kui ka peiu majas lauda katta ja koristada, nõusid pesta jne;
- pulmarongi saabudes peiu ja pruudi külla seovad paelad esimese kaevukoogu külge (vahepeal kadunud tava taastati kolmes viimases pulmas);
- abistavad veimede jagamisel (viivad pruudi käest saadud kokkuseotud veimede kimbud vastavate isikute kätte);
- alustavad kolmandat tantsu nooriku tantsitamise järel, millega liitub muu rahvas (viimasel ajal liituvad juba peigmehe tantsuga).

Pulmategelaste hulgas oli ka mehi.

Peigmehe suguvõsa poolt: peiupoiss, raudkäsi ja saajavanem.

Peiupoisi (noor vallaline mees) kohustuseks on abistada peigmeest. Ta

- tuleb esimesena pruudi majja teatama pulmarongi saabumisest, annab pruudi emale kinda helmestega ja saab vastu raha, mis on märgiks, et pulmarong võib tulla;
- sõidab ratsa (viimasel ajal mootorrattal) pulmarongi ees teel pruudi järele ja samuti pärast koos noorikuga peiukoju tagasi;
- läheb veimekirstule vastu, mõnede teadete järgi laseb püssi, teiste järgi toob hobuse veimekirstuga õuele;
- tantsib esimese tantsu noorikuga;
- kutsub pulmalisi rahakogumise tseremooniale (nooriku leiva ja viina jagamisele);
- hoolitseb kurjade jõudude eemalepeletamise eest pulmarongis sõites ning tehes pulmamöögaga kolm risti uksepiitadele.

Raudkäsi (vanem abielus peigmehe meessugulane)

- on peiupoisi ja peigmehe järel kolmas isik saajate pulmarongis, teel peiukoju hoiab ta pruuti süles;

⁹ Tõenäoliselt varasema tava kohaselt tegi seda raudkäsi koos kaaslastega.

- pärast pulmarongi saabumist pruudi koju toob koos pruudi venna ja peiu-
poisiga pruudi peidust (aidast) laua taha;
- kaitseb pruuti varastamise ja igasuguste kurjade jõudude eest kuni abielu-
naise staatuse omandamiseni;
- toob koos pruudi isaga veimevaka.

Saajavanem – vanem meessugulane, tõenäoliselt kunagine hõimuvanem, kes lahkus pruudi kodust viimasena ja maksis välja kõik tema suguvõsa pulmaliste poolt tehtud kahjud ja kulud. 20. sajandil oli tema funktsioon taandunud ja seda mäletasid vaid üksikud vanemad inimesed (Kõiva 1997: 66).

Pruudipoolsed meestegelased on:

veli (pruudi vend), kes

- koos eespool nimetatud meestegelastega toob pruudi peidust laua taha,
- läheb koos pruudiga kaasa peiuksu (teised sugulased järgnevad hiljem),
- läheb veimekirstule vastu, lööb kolm korda vastu kirstu, annab loa sisse sõita,¹⁰
- teeb „vennasuitsu“ teisel päeval, kui noorikupoolsed saavad vööruusele (eriline tõrjemaagiaga seotud tava),
- kaitseb pulmalist;

pruudi isa:

- toob veimevaka peiuksu (vanasti teel sõites tavaliselt istus sellel).

*Tungi Mihkli Riõt õlle- ja viinakandjaga pulmamaja
õuel. Mai Tiitsmaa foto 1956. EKRK I 9, 521*

*Kihnlaste pulm Ruhnus: pruut tuuakse aidast pulma-
liste hulka. Mai Tiitsmaa foto 1956. EKRK I 9, 513, 17*

¹⁰ EFA II 49, 49 < Rosaali Karjam 1993. Kuna komme on tänapäeval unustatud ja nooremad kahtlesid selles, küsisin Roosilt üle, et selgitada, kas ta ei eksinud. Vastus: „On õige, et veli läheb kirstule vastu ja lööb 3 korda mööga vastu kirstut, annab loa. Veli saab noorikuga peigmehe koju, kui noorik sinna viiakse saaja rahvaga. Jäeb sinna just selleks, et kirst vastu võtta ning kui tulijad tulevad, teeb toa suitsu täis ning kõik kirstuga tulijad peavad tuppa suitsusse minema (ravile). Kirstu peal istub pruudi isa ja tema käes hobuse ohjad, kes sõidutab õue kirstu.“

*Leili Sutt nooriku riietes. Johannes Miku foto 1954.
ERA, F 17377*

Eriline pulmategelane on veel *kink*, kelle ülesandeks on pulmalistele õlut pakku-
da. Mehed on reeglina pulmanaljade initsiaatorid ning läbiviijad (pulmasaun; kast-
mine, kui noorik *taotab ponksa* – viskab õuemurule kommi, varem peamiselt pähk-
leid). Samuti heiskavad mehed pulma algul oma pulmamajale kolm lippu ning lan-
getavad igal õhtul ühe neist. Ka pulmapillimehed olid vanasti mehed, 20. sajandi vii-
masel veerandil on pilli mänginud nii mehed kui ka naised. Pulmanaljadest on nais-
te osaks olnud oksjon – pulmaliste riide varastamine öösel ja nende tagastamine
oksjonil, mis nõuab selle läbiviijatelt vaimukust ja suurt sõnaosavust. Ka maskeeri-
tud pulmatönke on teinud naised.

Pulmalaulikud olid nii pruudi kui ka peigmehe poolt selleks eraldi kutsutud **naised**, kes saatsid ja suuresti juhtisid kõiki vanemaid ja tähtsamaid pulmakombeid: laulsid teel sõites, pruudi ja peigmehe koju jõudes, laua taga külaliste kositamisel, nooriku ärasaatmise tseremoonia juures, peiu kodus uju eemaldamisel, veimede jagamisel jne.

Seega on naised pulmakommete läbiviimisel olnud juhtivas rollis. Otsustavad pulmatseremoonia tavad koos neid saatvate loitsulise taustaga lauludega olid naiste osaks: pruudi ema annab saajatele loa tulla pruudi järele ja saadab tütre kodunt ära; peiu ema võtab tulevase nooriku kodulävel vastu; raudkäenaine paneb kodunt lahkudes pruudi uju alla, peigmehe ema eemaldab selle peiukodus ning ehib pruudi noorikuks, millest peale teda loetakse abielunaiseks. Nii pruudi kui ka peigmehekodus hoolitsevad pereemad pulmakommete läbiviimise ja toitlustamise eest. Pulmalaulikud on mõlema suguvõsa naised.

Meestest on tähtsamad raudkäsi, kes hoiab ja kaitseb pruuti, ning pruudi vend ja peiupoiss, kes abistavad teatud pulmakommete läbiviimisel ning teostavad tõrjemaagilisi toiminguid. Pruudi isa toob pulmamajja veimekirstu, peigmehe isal pole üldse erilist rolli. Varem oli oluline persoon hoopis saajavanem, vanasti ilmselt hõimuvanem, kelle funktsioon on aga hõimuhete lagunemise tõttu taandunud. Sugulaste oluline roll pulmakommetes osutab pulmade sugukondlikule põhialusele.

1950. aastate keskel olid traditsioonilised kahe poolega pulmad koos vana- de pulmalauludega veel elavad. 1954. aastal peetud Leili ja Jakob Suti pulm rekonstrueeriti ja lavastati uuesti mõni kuu hiljem ning filmiti Tartu Riikliku Ülikooli Kinokabineti poolt Eduard Laugaste juhtimisel. Filmimisel osalesid ka folkloristid Veera Pino, Udo Kolk ning tollased üliõpilased Otilie Niinemägi (hiljem Kõiva), Ingrid Sarv, Ellen Veskisaar (hiljem Liiv) jt. Kahel järgneval suvel salvestati eraldi laule, pillilugusid ja tantse, mis monteeriti hiljem filmile juurde ning 1956. aastal valmis film „Kihnu saare pulmakombestik”.¹¹ **VIDEO 2.**

Olli Kõiva kirjutab: „Kahjuks pole filmivõtted tehtud küll otse pulmas. Pulmakombed ja nendega seotud laulude ja tantsude esitamine on filmitud osade kaupa kolmel aastal. Ka polnud tookord võimalik teha sünkroonfilmi. Laulud on lindistatud eraldi ja hiljem kokku monteeritud. 1955. aastal oligi esmakordselt Kihnus võimalik kasutada magnetofoni. Helilindistas Heino Pedusaar koos Eduard Laugastega. Helilindistamist jätkati 1956. aastal. Näeme laulmas Kihnu vana ehtsa regivärsitraditsiooni esindajaid, nagu Maria Vesik (Suigu Mari), Melania Elias (Tälle

¹¹ „Kihnu saare pulmakombestik”. Dokumentaalfilm kursuse „Eesti rahvaluule” juurde. Teaduslik juhendaja dotsent E. Laugaste. Assistentid filoloogiateaduste kandidaat V. Pino, U. Kolk ja üliõpilased O. Niinemägi, I. Sarv, E. Veskisaar, E. Priidel, H. Kään. Režissöör-operaator V. Levitski, helioperaator H. Vahtel, montaaž L. Rosental, operaatori abi J. Mikk. Tartu Riikliku Ülikooli kinokabinet 1956.

Johannes Miku fotod filmi „Kihnu pulmakombed” võtetelt, 1954

Pulmarong asub teele – pruut istub raudkäe süles, raudkäenaine hoiab ohje, pruudi ema saadab nuttes tütart ära. ERA, F 17364

Pulmarong hobuvankritel. Ees ratsutab peiupoiss, pruudi vankri järel peig. ERA, F 17391

Veimekirst jõuab õuele. ERA, F 17378

Oksjon (pulmanali). ERA, F17402

Kihnu ratas pulma auvärava all. Johannes Miku foto 1955. või 1956. a. ERA, F F08106

Madli), Anna Loob (Paju Ann) jt, keda hilisematel filmimistel polnud enam pole lauljate ringis" (Kõiva & Rüütel 2003: 2, 18).

Ilmselt polnud filmi teaduslik juhendaja prof. E. Laugaste filmi monteerimise juures, sest laulud pole mitte üksnes esituse suhtes ebasünkroonsed, vaid ka valede kommete juurde monteeritud ja väga fragmentaarsed. Nii on laule, mida laulsid pruudipoolsed pulmalaulikud pruuti kodunt ära saates, kuulda ka hiljem pulmarongis, peiukodu õuele jõudes ja veimede jagamisel, kuigi seal lauldi tegelikult hoopis muid laule. Sealjuures näeme laulmas ikka samu naisi, kuigi osa laule peaksid esitama hoopis peiupoolsed laulikud.

On ka kommetega enam-vähem vastavuses olevaid laule (õieti küll katkeid lauludest või laulutsüklitest). Nii lauldakse „Vennale naist tooma” ning „Vend kosjaviinad joonud” saajasõidul ja pruudikodu õuele jõudes, pruudi ehtimise juures enne kodunt lahkumist lauldakse katkeid lauludest „Nüüd saad pähe hoolepärga”, „Nutt ehtides või elades”, „Ema nutab tütart”. Viimane laul on monteeritud uuesti ka toast väljamineku juurde, „Kodu nutab mõrsjat” kostab veel ka siis, kui istutakse pulmarongis vankritel. Uig lauldakse peiu kodus maha küll õige laulu saatel, kuid sellestki kuuleme vaid katket ja mitte päris õiges ajastuses.

Kõiki laule lauldakse tavakohaselt ühel ja samal pulmaviisil ning kuna juhtlaulja on sama – Maria Vesik (Suigu Mari, sünd 1877), siis domineerib lauludes ka tema

pulmaviisi põhikuju – kvardi ulatusega meloodia helireaga cag (32). Viis algab ülemisest astmest, keerleb kulminatsiooni ja 2. astme vahel ning lõpeb alumise tugiheliga. Selline versioon esindabki viisi vanimat kuju. Ent kuna kooris lauldes kasutavad teised laulikud samast viisitüübist oma variante ja varieerivad laulu keskel viisi erinevalt, tekib tihti heterofoonseid lahkne misi unisoonist. Selles mõttes on jäädvustused unikaalsed, sest traditsioonilist kooslaulmist pole elava traditsiooni tingimustes ühehäälse laulutraditsiooni aladelt Eestis peaaegu fikseeritud. Õnneks on lindistused säilinud ning need on ka avaldatud (Kõiva & Rüütel 1997: 1, variandid 19, 172, 249, 272 jmt).

Mei-e pa-lu-mõ sü-dä-mest, mei-e pa-lu-mõ sü-dä-mest,
oia tä-mä puo-lõ kui see pos-ti, oia tä-mä puo-lõ kui see pos-ti,
seesä tä-mä iest kui see-nä ies-tä, seesä tä-mä iest kui see-nä ies-tä,
vasta tä-mä iest kui var-na ies-tä, vasta tä-mä iest kui var-na ies-tä,
ärä an-na kü-lä kõ-nõl-da, ärä an-na kü-lä kõ-nõl-da,
kü-lä-las-tõl lai-ta pae-lu, kü-lä-las-tõl lai-ta pae-lu,
ti-o-pois-tõl tio-ta pae-lu, ti-o-pois-tõl tio-ta pae-lu!

EKRK, Fon. 1,3 (katke)

Laulude esitusviisid on samuti väga ehedad: näeme laulmist käe alt kinni hoides poolkaares seistes ja kahele poole õõtsudes, käe alt kinni hoides kõndides, samuti rattas (suletud ringis kõndides). Laua taga ja rattas lauldakse laule laulust ning sama rattas liikumist on filmis mitmesse kohta ilmselt lihtsalt ilu pärast vahele monteeritud.

Pulmakommete ja eriti laulude taandareng algas 20. sajandi keskel (Rüütel 1985). Juba 1950. aastate lõpus kasutasid pulmalaulikud vahel sõnade meenutamiseks käsikirjalisi vihikuid või laululehti (Kõiva 2003: 35).

20. sajandi algupoolel juhtus traditsiooniliste pulmategelaste asendamist vaid erandkorral, tänapäeval tuleb seda ette sagedamini, sest raske on leida sobivaid inimesi. Põhjuseks on sagenenud abielulahutused ning asjaolu, et on raske leida eriti mehi, kes oma rolli hästi valdaksid.¹² Ühe poolega pulm peeti vanasti siis, kui mingil põhjusel polnud kahel pool võimalik pulma pidada – kui pruut või peig oli orb või liiga vaene. Sajandi lõpus ühe poolega pulmade arv suurenes.

Samas olid pulmad kolhoosi ja inimeste jõukuse kasvades muutunud väga rahvarohkeks. Pulmades osales tihti mitusada inimest. Lisaks sugulastele kutsuti ka sõpru ja tuttavaid. Süüa-juua, eriti viina pidi olema külluses, see oli lausa prestiiži küsimus, mistõttu pulmad muutusid väga kalliks. Sageli palgati ka mandrilt pillimehi. Hiljem, kui majandusolud halvenesid, käisid sellised pulmad rahvale üle jõu, kuid väiksemaid ja odavamaid pulmi ei peetud kohaseks. See oli ka üheks pulmade taandumise põhjuseks. Pealegi olid pulmakombed ammu kaotanud oma usundilise tähenduse.

Viimane traditsiooniline Kihnu pulm (kuigi ka lihtsustatud) peeti aastal 1994, seejärel oli pikem vahe, kus pulmi ei peetudki – elati koos vabaabielu või korraldati väikesi pulmi kodus või linna restoranides (viimaseid eeskätt juhul, kui üks noorpaarist oli linnast). Ka juba enne 1990. aastaid jäi pulmade pidamine harvemaks ja pulmalaulude arv väiksemaks. Juhtus sedagi, et abielu registreeriti linnas salaja ning noorikule ilmus ühel päeval ootamatult abielunaise märgina põll ette (suulised andmed Mare Mätaselt). Põlle kandmine jäi abielunaistele kohustuslikuks ja sellest peeti rangelt kinni. Tava kehtib kõigi kohta, kes kannavad Kihnu riideid. Kogesi seda iseenda näitel. Kord juhtusin minema rahvamajja Kihnu seelikus, kuid põlleta. Üks naine (Sitna Mann) tuli tee peal vastu, noomis sobimatu käitumise eest, viis oma koju ja sidus mulle põlle ette. Samas tohib põlle ja tanu kanda vaid seaduslikus abielus olev naine (piisab ka ametlikust registreerimisest perekonnaseisu ametis). Ka aastaid püsivas vabaabielus elanud mitme lapse emal seda õigust pole.

¹² Näiteks oli ühes pulmas raudkäeks raudkäenaise vend, mitte mees; nooriku uju alla panemisel ja ehtimisel kutsutakse raudkäenaisele abiks traditsiooni paremini tundvaid naisi jne.

5.3. Laulud ja pillimuusika

5.3.1 Regilaulud ja nende tavandiline kontekst

Kihnu regilaulud on ilmunud trükis akadeemilises väljaandes „Vana kannel” – esimeses osas pulmalaulud, teises kõik muud (Kõiva & Rüütel 1997; Kõiva & Rüütel 2003). Viimases köites on ilmunud ka ülevaade suurematest laulikutest (Kõiva & Rüütel 2003: 20–40), samuti Kihnu regiviisidest (Rüütel & Kõiva 2003: 53–60; vii-side tüpoloogiline register lk 735–738). Kihnus pole andmeid eeslaulja ja koori vaheldumisest, ometi on ka ühiselt rühmas laulmisel alati üks, kes suunab ja juhhib, on *ies(t)laulaja* – kes laulu alustab, erinevad laulud ühte sobitab, olukorrale kohandab ja laulujärje eest hoolitseb (Kõiva & Rüütel 2003: 21). Koor kordab eeslaulja teksti ja enamasti ka viisi.

Olga Sutt (Tara Riet) ja Liis Alas (Kuraga Liis) heliplaadistamisel Tallinnas. P. Parikase foto 1937. ERA, F 09922

Elisabet Türk (Merässe Liisi), Maria Vesik (Suigu Mari), Olga Klaas (Ruavi Riedi), Anna Loob (Paju Ann) laulavad lindile 1956

Maria Vesik (Suigu Mari). Johannes Miku foto 1954. ERA, F 02533

Anna Köster (Suaru Anni). Olav Kiisi foto 1975. ERA, F 11072

Suuremate laulikute eluloolistest andmetest selgub, et paljud neist olid omavahel sugulased, on n-ö laulikute suguseltsid (samas: 23). Suuremateks laulikuteks 19. ja 20. sajandil on olnud Madli Vesik (Kasõ Madli, 1836–1921), Liis Alas (Kuraga Liis, Aia vana, 1850–1939), Tiiu Kiigajaan (Malle vana, 1863–1950), Olga Sutt (Tara Riet, 1877–?), Maria Vesik (Suegu Mari ~ Kaevandu Mari, 1877–1966), Liis Pull (Suarõ Liis, 1880–1950), Olga Türk (Nisuaia Riõt, 1896–1983) ja Anna Köster (Suaru Anni, 1899–1989).

Pulmalaulud on eranditult naistelaulud, mehed võisid vahel naljaks vaid mõne värsi vahele hõigata. Pulmalauludest on ilmunud täielikud publikatsioonid ning nende tekste, viise ja konteksti on põhjalikult uuritud, mistõttu neid siinkohal lähemalt ei käsitleta. Pulmalaulud laululiigina kuuluvad koos pulmaviisiga kahtlemata vanimasse Kihnu lauluvaramusse, esindades muistse põhjajaeesti kultuuri läänepoolset dialekti (Rüütel 1997: 51–56; Rüütel 2001).

Samal ürgsel meloodial lauldi ka muid vanu naistelaule – enamikku **lüürilisi ja jutustavaid laule** (vt Kõiva & Rüütel 2003). Arvatavasti 20. sajandi alguses levis eelmisega kõrvuti viisi uuem versioon, mille kulminatsioon oli paisatud kvinti ja alumine juhttoon laiendas kogu heliulatuse seksti (vt nt Kõiva & Rüütel 2003, var 1535 jm).

♩ = 165

g¹=b Ist-sin ma i-lu-mä-e-le, ist-sin ma i-lu-mä-e-le,
i-lu-mä-täs-te va-he-lõ, i-lu-mä-täs-te va-he-lõ,
i-lu-puu kas-vis i-e-le, i-lu-puu kas-vis i-e-le,
i-lu-kas-kõ kae-nõ-lus-sõ, i-lu-kas-kõ kae-nõ-lus-sõ,
i-lu-ok-sa õl-ma al-la, i-lu-ok-sa õl-ma al-la.

RKM, Mgn. II 1572 b algus

Lüürika osa on muu Eestiga ja Kihnu kindla funktsiooniga lauludega võrreldes suhteliselt väike. Naiste ja neidude repertuaari kuulusid laulud laulust ja laulmisest, loodusest, vaeslapselaulud jm. Viimaseid lauldi pulmas orvust mõrsjale. Tütarlastel oli tavaks laulda ka *ülaljõstmistel* ja teed käies (Kõiva & Rüütel 2003: nr 345–350). Mandri-Pärnumaalt on pärit mõned lüürilised kaski-refraäniga neidude laulud (vt Kõiva & Rüütel 2003: 737).

Kihnu Linaküla kadrilaulud. Ees kadrilaulumees ja -pruut. Ingrid Rüütli foto 1997. ERA, VF 5415

Kalendrilaulud on Eestis üldiselt olnud eeskätt naistelaule, v.a mardilaule. Põllumajandusega seotud kalendrilaulude repertuaar ja roll ei olnud Kihnus kuigi suur, sest põllumajandus oli siin teisejärguline.

Kadripäeva pidamine pole veel kadunud, kuigi külade kaupa sanditamas alati enam ei käida. Lõuna-Eestist on pärit kadrilaulude refrääniline vorm ja meloodia ning vahest ka komme ise. Arvatavasti tulid need kunagi saarele koos mandril töö käivate tüdrukutega. Kadrilaulud kuulusid neidude repertuaari, nagu ka taludes kadriks käimine ise oli ja on eeskätt neidude tava (vt Kõiva & Rüütel 2003: 119 jj). Alles hiljem õhtul kogunevad kadripulma pidama ka noormehed ja vanemad inimesed koos lastega. Öösel teise küla kadripeole külla minnes võtavad tüdrukud kaasa ka maskeeritud noormehi. Lauldakse uuemaid laule, tantsudes osalevad kõik.

Lepiku küla perenaine (Salme Valm) annab kadrile õuni (kartuleid). Anu Visseli foto 1997. ERA, VF 5414

1997. aastal filmisime kadrisid kahes külas – Rootsikülas ja Linakülas. Erilist eel- tööd filmimiseks me saarel ei teinud. Et oleme saarerahvaga pikaajase kogumis- töö jooksul headeks tuttavateks saanud, piirdusime vaid teatega oma tulekust ja soovist filmida. Küsisime selleks luba ja palusime, et erinevate külade kadrid ei jookseks ühel ja samal ajal. Õhtul peeti kadripidu kolmes külas – lisandus Lemsi küla. Kuna mitu aastat polnud külades kadripäeva peetud, kujunes meie soov fil- mida omamoodi stiimuliks kombe taaselustamisel. Paljud noored olid selleks pu- huks spetsiaalselt linnast Kihnu sõitnud. Ainus lavastatud fragment oli manamis- laul ühe talu kinnise ukse taga, kuigi oli teada, et tegelikult pererahvast polnud kodus. Kõik muu on ehe, filmijad tegevusse ei sekkunud. (TF 13.) **VIDEO 3.**

Viimasel ajal käiakse taludes ande kogumas tavaliselt vaid siis, kui keegi (ko- halik kultuurijuht) seda spetsiaalselt organiseerib. Tihti on piirdutud kadripeoga rahvamajas, Kurase kõrtsis vm.

Mardiskäimise kohta Kihnus on vähe andmeid ja ilmselt see kuigi levinud ei olnudki. Tundmatu see siiski polnud. 1875. aastal sündinud Gustav Oad meenutab:

Kui märdipäev oli, siis poisid käisid pere-perelt, laulsid mardilaule. Siis talust anti liha, leiba ja raha ka. Teise päeva siis telliti ühes talus, kus suurem maja oli, söödi-joodi ja lauldi, tehti noorteinimeste nalja. Tantsu ka tehti. Tantsud olid: polka, maalugu, kreispolka, rattatants – kõiki tehti. Siis olid seoksed vigurid, pahupidi kasukad selga ja tõngid ja kommodid tehti, et keegip tunne mitte. Kui kõrts oli, osteti ennem raha eest natuke viina (KKI 7, 238 – R. Viidalepp 1948).

Laul oli sama mis kadridel, vaid refrääniks „marti, marti” (vt Kõiva & Rüütel 2003: 112 jj). Viimasel ajal on käinud mardis üksnes lapsed nagu mujal Eestiski.

Lemsi tüdrukud (kohalikud kooliõpetajad) Külli Sepp ja Ly Leas Laose talus kadripeol pilli mängimas. Ingrid Rüütli foto 1997. ERA, VF 5409

Laulmine pulmas. Poolkaares seistes ja teel kõndides. Johannes Miku fotod 1954

Vastlaulud on pigem loitsud (linad pikaks!) kui laulud, kuid neid on ka lauldud lõunaeestilistel mardi-kadrilaulude viisil refrääniga „kaski, kaski”. **Jaanilaul** oli samuti tegelikult loits ja on andmeid, et varem seda tegelikult loeti, ei lauldud, kuid hiljem on kogujad seda üles tähendanud kas pulmaviisiga või improviseeritud viisidega (Kõiva & Rüütel 2003: 178–184). „Kui jaanitulele mindi, viidi põletamise tulle ja öeldi need sõnad. See pidi nagu inimesele ead erkust andma. See nagu kunts ja tjemp ka” (Kõiva & Rüütel 2003: 181, var. 1094 < Olga Lamend, s 1886 – O. Niinemägi 1956.). Mõlemaid on märgitud vaid 19. sajandil ja 20. sajandi alguses sündinud inimestelt, sajandi teisel poolel neid enam ei kasutatud.

Kiikumine ja **kiigelaulud** Kihnus kalendritavandite hulka ei kuulunud (Kõiva 2003: 45) ning üldse oli kiigetraditsioon siin ilmselt suhteliselt hiline ja lühiajaline. Aastail 1909–1910 tehti külakiik, kuid poisid ajasid üle võlli, mistõttu juhtus õnnetusi ning hiljem kiikesid ei tehtud (KKI 7, 182-3, 219 – R. Viidalepp 1949). Kiigelaule on vähe, need on lähedased Tõstamaa lauludele (Kõiva 2003: 45), ja nagu mujal Eestiski, olid need neidude laulud. Erilist kiigeviisi polnud, lauldi pulmalaulude viisil.

Hällilaulud olid üldiselt naistelaulud. Hällilauludel oli eri viis, mida lauldi hälli õõtsutamise rütmis ja mis varieerus erinevatel esitajatel ja ka sama laulu kestel. Hällilauludes võidi nii sõnu kui viisi vabamalt varieerida ja ka improviseerida (Kõiva & Rüütel 2003: 189–220).

Laulab last süles enda vastu surudes ja õõtsutades:

♩=50

g¹=e¹ Uni, tulõ, uni, tulõ me-de poisile! Uni, tulõ, uni, tulõ ui-ga - tes,
ma-ga - mi-ne, mars-si - des! U-ni tu-leb ui-ga - tes,
ma-ga - mi-ne mars-si - des,
uni tulõb, uni tulõb tie-dä müe-dä. Tu - lõ as - tu ak - nast sis-se,
las-ku lap-se kul-mu piä-le, tu-le, tu-le lap-se juu-re!
Me-de poiss kas-vab suu-reks me-heks, me-de poiss kas-vab suu-reks me-heks.

ERA, FAV 25 (3)– I. Rüütel, A. Vissel ja P. Vesik (kaamera) <Virve Köster (1990) Kihnu Vana Kannel 1, lk 201

Mängituslaule on laulnud emad ja vanaemad, aga sageli ka vanaisad, kes enam merel ei käinud ja kellel oli laste jaoks aega. Neilgi lauludel on eri meloodiad, mis pärinesid torupilliviisidel lauldud siirdevormilistest tantsulauludest või olid ühe- toonilised kindlarütmilised lugemised. Aktuaalse funktsiooni tõttu on säilinud nii hälli- kui mängituslaulud oma koha traditsioonis (Kõiva & Rüütel 2003: 233–251).

VIDEOL 4 esitab tavapärase hällilaulu variandi Salme Mätas. Anna Suti variant on haruldasem. Ta laulab samas võrdlemisi vabalt teksti improviseerides ka paar hüpituslaulu. Mihkel Umbi hüpitus esindab erinevat stiili. See on pigem rütmiline lugemine.

Mis puutub regivärsilistesse lauludesse, siis need on nii Kihnus kui ka Eestis üldse valdavalt naistelaulud. Siiski ei puudu ka **meestelaulud**, ja võib arvata, et varemalt on neid Kihnus olnud palju rohkem, kui on neid säilinud ülestähendustena. Regivärsiliste laulude esitajaid on Kihnu laulude kogudes üldse 95, neist mehi on vaid 9, nendeltki üles tähendatud laulud on enamasti lühikesed ja katkendlikud. Ka vähesed mardilaulud on kirja pandud enamasti naistelt. Erandiks oli kooliõpetaja ja kodu-uurija Theodor Saar, kuid kõik tema kirjapanekud, samuti temalt üleskirjutatud ning helilindistatud laulud ei ole tingimata kuulunud tema aktiivse lauluvara hulka. Ta on neid teadlikult kogunud ja meenutanud, tehes kaastööd mitmele mäluasutusele.

Seega oli regivärsiline meestelaul juba 19. sajandi algupoolel Kihnus taandumisjärgus (Kõiva 2003: 24–25). Üksikuid regivärsilisi meestelaule on siiski üles märgitud veel 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguseski. Need on peamiselt sõja- ja nekrutilaulud, laulud kaasavalikust ning heast ja halvast naisest. Just meestelauludega on üles tähendatud aga hulk erinevaid viise. Erinevalt üherealisest pulma- ehk üldviisist on need pikemad – tavaliselt kahe, mõned nelja värsi pikkused ning avarama helidiapasooniga, mõnikord ka minoorse kallakuga (Kõiva & Rüütel 2003).

Küll püsis aga meeste traditsioonis selline vana liik, nagu hõiked. Erilisi pulmahõiskeid alustasid ja hõikasid just mehed, kuigi kaasa hõikasid kõik pulmalised (Kõiva & Rüütel 1997: 73). Rütmi koordineerivaid hõikeid kasutati laevade maale- tõmbamisel.

5.3.2 Mehed laulu- ja muusikatradiitsiooni uuendajatena

Nagu viisidesse, nii tungib ka meestelaulude tekstidesse varakult uuemaid jooni – lõppriimi, rõhulist värsimöötu. Mõnda põhiliselt riimilisse laulu on jällegi liidetud regivärsimotiive (näit. Kõiva & Rüütel 2003: 665–666). Samal viisil on lauldud ka regivärsilisi meestelaule.

Mehed on sõitnud merd nii oma kui ka võorastel laevadel ja toonud kaasa uuendusi. Peamiselt 20. sajandi algupoolel levinud uuemad riimilised salmilaulud koos stroofiliste, funktsionaalsel harmoonial põhinevate viisidega on suurelt osalt meestelaulud. Neis on valdav meresõidu teema. „Merelaule lauldi endisel ajal. Purjelaevad olid, siis lauldi purjetamisest, tormadest, meresaartest ja muust” (KKI 7, 233 – R. Viidapepp < Gustav Oad, s 1875). Lauldakse meremehe-elu muredest ja rõõmudest, leidub nii igatsust ja lüürikat kui huumorit ja erootilisi motiive. Tihti kirjeldatakse konkreetseid sündmusi ja juhtumusi laeval ja sadamates. Mõne laulu järgi võib kaardistada kogu laeva teekonna (vt Kumpan 1998a: 68–73).

Meestelauludes on nii Muhu ja Saaremaa laulude mõjusid kui ka kohalikku loomingut. Näiteks laul „Tänavu aasta märjad ajad...” oli populaarne ka Saaremaal. Järgmise laulu olevat teinud aga kihnlane Mihkel Pull, kui ta laev oli pääsnud merrehädast. See on konkreetne ja tõetruu värsjutustus juhtunust. Theodor Saar on kirja pannud ja rahvaluule arhiivile saatnud nii laulu teksti, viisi kui ka seletused laulu tausta ning laulus sisalduva meremeeste terminoloogia kohta.

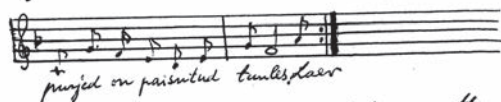
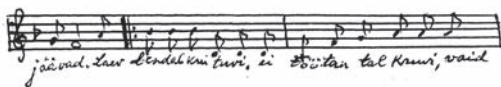

Theodor Saar, Peeter Roosleid ja Mihkel Mäes, 1965. Kihnu Muuseumi fotokogu

18

niks oli sama laeva madrus ühik-
kel Pull (sünd. 1906.a.) Lemsi k. Pul-
lilt. Laulu loomisel osalesid
ka teised laevameeskonna liikmed.

Sünd - Kvarneri jõudsime ruttu,
ei jäänud me Bolniis uttu.
Ka Kvarnerist läbi
laev lendab kui tobi,
Svenska - Björniis meil mündete kurssi.
Almagundi me jõudsime õhtul.
Raadio kuulutas tormi, hädaohku.
Läski: "Toppseilid maha!"
Nem küllalt jn pala,
laev luult on paisatud küljel.

17

6.

Kihulaste suurimaid purjekaid
oli 98 br. reg. t. suurusne "Neptun",
hilisema nimetusel "Kodu". Laev
oli ehitatud 1926.a. 1937.a. pandi
talle sisse akimootor 60 HP. Tuga
muntus see laev 1937.a. mootor-
purjeks.

"Neptun" - "Kodu" vedas peami-
selt metsamaterjale Soomest ja
Rootsist Faansi.

Viimel sügisel, sattus see laev tu-
gova tormi kätte, millest vaeu
pääseti. See pidi toimuma enne
1937.a., kui laeval veel ei olnud
mootorit. Seda saab järeldada
sellest, et järgnevas laulus räägi-
takse toppseilidest, millest ei
mootorpurjekal enam ei olnud.

Selle sündmuse kohta tegi lae-
va meeskond laulu. Laulumaist.

19

Lainevalangud jooksid üle laeva.
Udu paksumis oli pannud kogu laeva.
Mehed pumpade ligi,
Kebast jookseb neil hizi,
Kõik ilu eest võitlevad rahvalt.

Lainevalang viis kaasa tükklasti.
Mehed korralda seda nüüd kiisti.
Kuid laine käis üle,
Kõik mehed ta süle,
Vantidest kinni end hoidvad.

Kapten hüüdis: "Laev enam ei kaasa,
Päme pöörama alla Rootsi randa.
Korvestid kõigil selga!"

Ei surma mees pelga,
nüüd võitleme idasi veelgi.

Kui pandud olid toppseilid kinni,
Kapten hüüdis: "Ei masina enam püüni.
Kõik purjed nüüd maha!"

Boln trehvi neid tika -
laev enam ei jaksu neid kanda.
(Tegiluseks. Põlunud mõtet purjesid
trehvida, neid osaliselt kooku siduda,
Sest laev ei munda ka kõige mini-
maalsemaidki purjesid kanda.)

Kärs meeste poolt täideti rutte,
ei olnud kuulda suurt juttu.
Kuid purje ligi võtta,
(tund loogu veel võtab),
ei võinud me laevale enam.
(Jalgituseks. Purje ligi võtta, s.o. pur-
jepeinda sumendada, ei võinud, sest
olnud tugevnes).

Ei saabus nii pikk ja nii kold,
sarnast näinud keegi meist pole.
Laev vetkimud maha,
ei tõusta enam taha,
vaid laintut saab paisatud küljel.
(Jalgituseks. Laeva laadung on pide-
valt laintut poolt üle valatud, sel-
lest vetkimud ning laev raskeks
muutunud, nii et ta ei kerski enam
laintu harjale).

Võõrist vaatke, kui randa on näha!
Kõik mehed siis joosid taha.
Kui laev läheb randa,
ei jõua mastid kanda,
vaid võõri kõik mureduvad maha.
(Jalgituseks. Mehed joosid laeva aht-
rissi, et mitte jõuda maha mureduvad
mastide ja taglava alla).

Mõtte meestel pead olivad laigus,
kõik ootasid surma elmainger.
Kuid tunne võttis noole,
rand laeval jäi vaarti:
elulootusi oli jälle kõigil!
(jää vaarti = jäi laeva taha, laeva
sõiduvee sumada, kus laev varcm
oli olnud).

Ei saabumisel tuli oli näha,
kapten katsus kindlaks seda taha.
Päa ütles: „Pole häda!
Sturk Karlson on näha,
pea jänama „Gotlandi varju.“
(Kapten nägi majaka tuld).

Tund hõmmisul vaikinud oli.
Naer meeste humblile tuli.
Nii päästis meid saatjus.
Etul polnud lõppvaatus,
vaid edasi slame veelgi.

7.

Iljollas patuse perse täis
surab! (Inimesel ei ole ku-
nagi millestki heast küllalt).

Üks populaarsemaid kohaliku elu kajastusi on Kustav Suti loodud ajaloolise taustaga „Ilmas elu, vaev ja valu“, milles kirjeldatakse kihnlaste rasket elu pärast Esimest maailmasõda, mil sakslased olid uputanud suurema osa kihnlaste laevastikut¹³.

Ei puudu mujalgi saartel populaarsed humoristlikud külalaulud noorte suhetest jne (vt nt Kumpan 2008a: 13, 16, 17, 23, 31). Lauri-Tuõma Jürka Rootsikülast tegi laulu „Ema kasvatas mind üles, oidis ikka oma süles...“ (KKI 7, 294 – R. Viidalepp < Melania Vahkel, s 1892). Teise Rootsiküla laulu „Sie Suõ jõe kallas võib paelu jutusta...“ teinud Äpe poisid Jassu, Daavet ning Tungi Mann (RKM, Mgn II 169 (37) < R. Karjam – I. Rüütel, A. Vissel 1997). „Sääreküla poisid olid ka Kihnus kanged laule tegema. Laulutegijad olid Törnpuu Miki (Mihkel Kossar), Roo Jaan (Jaan Arget), Vahkla Jüri (Jüri Vesik), Tiina Jurna (Juri Arget)“ (KKI 7, 295). „Poisid laulsid õhtatel külas, läksid küla vahelt läbi teise külla lauluga, kambaga läksid ja laulsid. Ühe ääle peal laulsid“ (KKI 7, 292-3). Eriti palju lauldi jõulude ajal. Tehti õlut, mehed käisid ühest perest teise, laulsid teel kõndides ja peredes koos olles. Naised sellistel käikudel ei osalenud, olid oma kodus, vaatasid meeste tegemisi pealt ja kuulasid ka nende laule. Omavahel lauldi meestelaule küll – nii meremeeste- kui ka külalaule, lauldakse tänapäevani.¹⁴

¹³ Seda ja mitut muud Kihnu meestelaulu võib kuulata Kihnu Poiste ansambli heliplaadidelt ja kodulehe-
küljelt <http://www.kihnupoisid.ee/>.

¹⁴ Osa neist on Katrin Kumpan paigutanudki naistelaulikusse, kus need on aga redigeeritud varasema
kasutusega võrreldes murdepärasemaks, nt Kumpan 2008: 50–53, 82, 106–108, 112–113, 118–119.

Meeste tegemistega seondusid ka talgud:

Kui laevu üles võeti, mua peale tõmmati, siis kõik küla oli väljas, noored ja vanad. Laeva tõmmamisel anti viina ja süüa ka. Kui rohkem joodi, mindi karupidi ka kiskuma – „juusnoota vedama”. Lõpuks oli tantsi ka. Kui laeva vette vääti – jälle talgud. Õlut, viina, söömist – kõiki oli võtta küll. Kaelani sai märjaks. Väike laev läks ruttu, aga mis 4–5 silda peal kandis, nendega läks kaks päeva ära. Said kaks päeva süvva, juua. Lõpuks, kui valmis, tehti tantsi, joodi veel. Kui kõik otsas – igaüks oma koju (KKI 7, 192/3 (6) < Rootsiküla, Jaan Sutt, sünd 1867 – R. Viidalepp 1948).

Uuemates meestelauludes on vanade meestelaulude taolisi 2-realiste stroofidega viise, millega korrati iga värssi nagu regilauludeski, valdavad on aga 4-realiste stroofidega meloodiad, milles samuti võidi korrata värssse või värsipaare.

Jää ju-ma-la-ga, Ees-ti-maa, ma võ-tan Rii-ga rei-si-da, jää
ju-ma-la-ga, Ees-ti-maa, mi-na võ-tan Rii-ga rei-si-da.

Variandid

EKRK 19, 363 (2) Ruhnu –
I. Ruus (Rüütel) 1956

Esimese maailmasõja järgsel laulul „Ilmas elu, vaev ja valu” on kahe stroofi pikune meloodia vormiga ABAB CDC₁E, kusjuures tekstistroofid põhinevad ikka värsipaari kordustel (ABAB CDCD).

Suuremat osa meestelauludest lauldakse jutustava iseloomuga mažoorsetel viisidel („Jää jumalaga, Eestimaa”, „Ma akkan laulu ülgejääst” jmt), aga on ka lüürilisi meloodiaid (nt „Ma märtsikuus läen merele”, „Pane tähele minu palumist” jm).

VIDEOD 5 JA 6

Ma märt-si-kuul läen me-re-le, must ma-ha jääb mu pruu-di-ke, ma
märt-si-kuul läen me-re-le, must ma-ha jääb mu pruu-di-ke.

RKM II 128, 61 (4) – T. Saar

Meestelaulude meloodiad pärinesid sageli pillilugudest. On hoogsaid polka- ja reinlendriiviise, aga ka lüürilisemaid valsiviise (reinlendriiviisil lauldavat laulu „Kuidas need vaesed poissmehe päevad“, **VIDEO 6**). Kuid tantsulugu võis meestelaulus ka tundmatuseni ümber kujuneda. Näiteks Eestis laialt tuntud polkaviisi – ringmängu vahetralli „Oh Maali, Maali, sa ei tea...” võib aimata Kihnu meremeestelaulu „Siis purjutõs oli metel lust” meloodias. Jutustav esitusstiil erineb tantsulisest täiesti. Muutunud on metrorigtm (meetrilised pikendused värsi lõpul), tempo on aeglustunud, ka meloodia algus ja lõpp erineb, ometi on meloodiajoonis selgesti äratuntav¹⁵.

EKKR II 3, 48 (2) – Avo Hirvesoo < Theodor Saar (1962)

Tants

Tantsiti polkat.

RKM III 5, 34/5 (4) – Ingrid Rüütel, Pärnu (1960)

Osa meestelaule kuulus üksnes meeste repertuaari, teised olid sellised, mida tavatsesid laulda ka naised. Kihnus lauldi ka Eestis üldtuntud sõja- ja sõdurilaule.

¹⁵ Katrin Kumpani noortelaulikus on see seatud korralikku Kihnu kielde, mis aga kohati moonutab laulu riime (vette – käde), laulmisel ka rütmi ja meetrimit (Kumpan 2008a: 79).

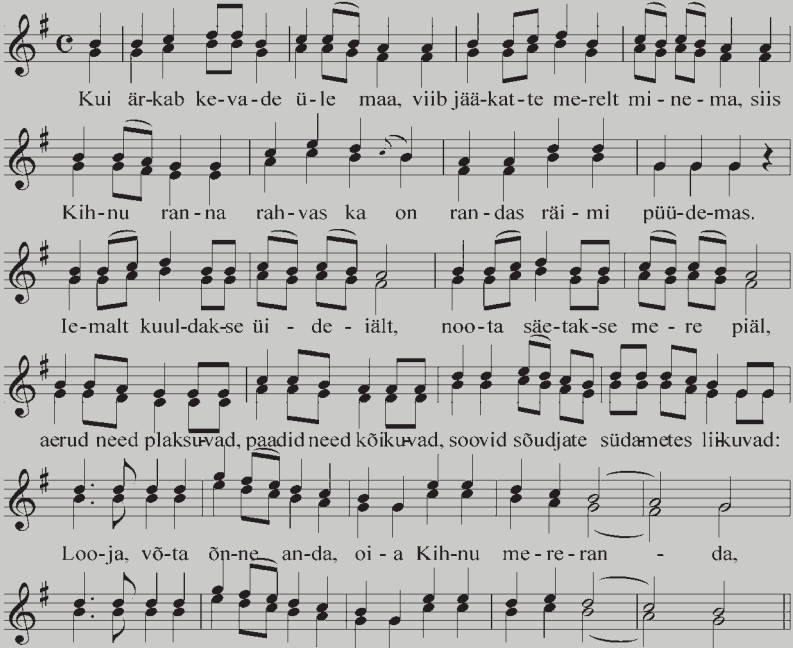
Vanemaks tantsupilliks oli torupill, mis püsis käibel veel 20. sajandi alguses: „Torupill on ka oln Kihnus 30 aastat tagasi. Hülgebraost. Pietre Toomas Linaküläst oskas mängida. Temal oli vist oma tehtud. Vanemal ajal võis rohkem olla neid mängijaid” (KKI, 322 > Riet (Olga) Türk, sünd 1896 – R. Viidalepp 1948). Torupilli saatel tantsiti ratast, hiljem labajalga. Torupilli taandudes mängiti samu meloodiad viiulil. Vanemad teadaolevate **tantsulaulude** viisid pärinesidki torupillitraditsioonist. Viisid olid 3-osalises taktimõõdus, nn labajalarütmilised, tavaliselt kahe värsi pikkused, tekstilt siirdevormilised – osalt vanema, osalt uuema lauluvormi tunnustega. Neid laulsid pillimehed (vt nt ERA II 295, 100 (34) – T. Saar).

19. sajandil tantsupõrandal ainuvalitsenud labajal hakkas taanduma 1930. aastatel (ERA II 133, 613/4 (137) – T. Saar 1937). Viiuldajate repertuaaris püsisid viisid ja laulud kauem (Rüütel 2009). Ka uuemaid tantsulaule (polkad, reinlendrid jm) on laulnud pillimehed. Needki on humoorikad ja neis leidub meestelauludele omast jämekoomikat ja erootilisi motiive (ERA II 295, 98 – 103 < T. Saar oma mälest. järgi 1941). Viiuldajate lauldud tantsulaulud olid samuti lühikesed ja neid ei lauldud kogu loo ulatuses (vt nt Kumpan 2009). 19. sajandi kesksajast kasutusele tulnud löötspill, eriti aga 20. sajandi 30. aastatest saarele jõudnud akordion ja bajaan võimaldasid kergemini mängule kaasa laulda ning pillimehed võisid saata pilliga pikemaid laule. Naised laulsid uuemaid tantsulaule tantsides (kihnumua, vengerka, aissa, padespann, üks-kaks-kolm-neli-viis-kuus-seitse, voorimees jmt).

Paljud tantsud, sh polka jõudsid aga saarele just meeste kaudu (Rüütel 2009). Uuemad, pärast Esimest maailmasõda populaarseks saanud peotantsud levisid Kihnus, nagu mujalgi Eestis, Tallinnas jt linnades korraldatud tantsukursuste kaudu. Kihnlastest osalesid neil ainult mehed – Jüri Vahkel, Nikolai Pull, Theodor Vesik, Jakob Sutt. Nii levisid Kihnus sellised tantsud nagu aissa, uhaanuška, subota jms (EKRK I 9, 398/9 – M. Sakkis (Sikk) 1956). Seejuures oli tantsimine eelkõige naiste lõbu, mehi jagus tantsupõrandale alati vähem kui naisi, ja sageli moodustasid tantsuringi ainult naised.

Lüürilised armastuslaulud ja ringmängud kuulusid eeskätt naiste ja neidu de repertuaari. Enamus on Kihnu kandunud mandrilt. „Poisid tõid uuemaid laule laevade pealt, tüdrukud tõid laule suureltmaalt” (KKI 7, 293 (4) < Maria Vesik, s 1877 – R. Viidalepp 1948). Ringmängudest olid tuntud „All orgus rohelise pingi peal”, „Siidilipp ja hõbepurjed”, „Üks jahimees läks metsa”, „Väikene on minu isamaa”, „Üks neiu oli jätnud peiukest”, „Samboori linnas elas kord”, „Seal Riia linna väravas”, „Kuu paistab üle ilmamaa” jm. Vahele tantsiti polkat ja reinlendrit, harvem valssi. Arvukatest lüürilistest lauludest on tänaseni populaarsed valsiviisidel lauldavad „Neiukene noorukene, ilus olid sa”, „Sina kevadel tuled ja õnne mul tood”, „Sinu ilusad sinised silmad”, Peeter Jakobsoni Vene-Türgi sõja aegne luuletus „Maritsa jõe kaldal” (Kihnus „Maretsa jõe kaldal”) jpt (vt Kumpan 2008). **VIDEO 5.**

Vaimulikke laule lauldakse Kihnus enamasti kahe- või kolmehäälselt. Kuigi ortodoksne laulmine eeldab ka meeshääli, jäi Kihnus valdavaks naistelaul. Olid käibel ka paljud luteri koraalid, mida lauldakse tänaseni kirikus, matustel, kodus jm. Pole täpselt teada, mis ajal need Kihnu jõudsid, kuid pole võimatu, et neidki on õpetanud oma kirikukooris Elena Dubkovskaja, 1905. aastast Kihnus tegutsenud preestri Feodor Dubkovski abikaasa, Häädemeeste kirikuõpetaja ja koolidirektori Peeter Laredei noorem õde. Mitmehäälne laulmine kandus üle ka riimilistesse rahvalauludesse. Vahendajaks said Elena Dubkovskaja õpetatud koorilaulud. Ta on Kihnu toonud ka oma venna 1898. aastal loodud laulu „Hoia Häädemeeste randa“, mis on tänaseni väga populaarne Kihnu hümnina. Meloodia algus on kohalikus käibes muutunud originaalist oluliselt lahknevaks ning mitmehäälsus lihtsustunud (vrd Laredei 1930, nr 29). Ei ole teada, kas sellised muudatused on teinud Elena Dubkovskaja ise või on need kujunenud aja jooksul sulises käibes. Häädemeeste on laulutekstis *Kihnuga* asendanud ilmselt tema.

Kui är-kab ke-va-de ü-le maa, viib jää-kat-te me-relt mi - ne - ma, siis
 Kih-nu ran-na rah-vas ka on ran-das räi - mi püü-de-mas.
 le-malt kuul-dak-se üi - de - iält, noo-ta sää-tak-se me - re piäl,
 aerud need plaksu-vad, paadid need kõiku-vad, soovid sõud-jate südame-s liikuvad:
 Loo-ja, võ-ta õn-ne an-da, oi - a Kih-nu me-re-ran - da,
 Loo-ja, võ-ta õn-ne an-da, oi - a Kih-nu me-re-ran - da!

RKM, Mgn II 31c –
 Otilie Niinemägi
 (Kõiva) < Olga
 Klaas, sünd 1897
 ja Elisabet Türk,
 sünd 1899 (1956)

20. sajandi esimesel poolel tuli Kihnu ka raamatu- ja levilaule. Need levisid kooli ja harrastustegevuse kaudu, osalt kandusid suulise pärimusena mandrilt. Kihnlaste käsikirjalised laulikud on täis laulutekste, mis on pärit 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse trükitud laulikute ning mis levisid suulises traditsioonis liitunud uuemate rahvaviisidega. Eestis heliplaatide ja raadio vahendusel levinud lauludest olid Kihnus populaarsed „Noorusraalt kolm lille noppisin“, „Mu kodu on Roslagen, Rootsimaa rand“, „Hulkuri valss“ jne.

Katrin Kumpan. Liisa Tomasbergi foto

Kihnu vaimne kultuur

20. sajandi teisel poolel

6.1. Kihnu vaimse kultuuri feminiseerumine

Nõukogude perioodil toimus Kihnu vaimse kultuuri üldine feminiseerumine. Seltskonnalaulu ja spontaanse musitseerimise kõrval hakkas üha suuremat rolli mängima juba sajandi esimesel poolel arenema hakanud taidlus. Rahvamaja elu juhtisid põhiliselt naised: 17 juhatajast oli vaid neli meest.¹⁶ Kõige kauem on rahvamaja juhtinud Katrin Kumpan ja Veera Nazarova-Leas, mõlemad on tegutsenud pikka aega ka kunstilise juhina.

1960. aastaid iseloomustab rahvamaja tihe koostöö Kihnu kooliga.

Noored õpetajad, kes peale ülikooli Kihnu tööle saadeti, panid Kihnu kõrdid selga ja osalesid rahvamaja töös. Sellega tõusis isetegevuse tase, elavnes noortetöö ja tähtpäevade tähistamine. Populaarseks said noortekohvikud. [---] Muusikajuht oli Kihnu kooli lauluõpetaja Juta Lohu. Töötas naisansambel üsna korralikul tasemel, lõin ka naiskoori IDI, mida juhatas samuti Juta Lohu. Näitering tegutses T. Saare ja minu eestvedamisel, esitati nii näidendeid kui ka luulepõimikuid punastel tähtpäevadel. 1967. a. Kihnu-Ruhnu mängudeks koostas põimiku „Kalur ja meri“. Koos Juhan Aasaga lugesime Juhan Smuuli luulet vaheldumisi laulude ja tantsudega, laval oli mitmes vanuses rühmi, heliefektid ja kujunduses kadakad. Kõik see oli ennenägematu Kihnus, meenutas juba Koidula kooli taset, kust kogu mu tarkus ja oskused pärinesid. [---] Oli reegel, et armee aastapäevaks sai valmis näitemäng, enamasti sõjateemaline, millest võtsid osa ka mehed – Theodor Saar, Juri Nazarov, Jaan Kiigajaan, Endel Tehvand jt. Populaarsed olid ka segakavades estraadistseenid, mille meisterlik esitaja oli kolhoosi töökoja juhataja Endel Tehvand ja medõde Hilda Vapper (Kumpan 2010: EFA II 56, 59–62).

Rahvamaja tegevuses osalesid mehed umbes 1970. aastateni, hiljem etendasid ka näidendites meeste osi naised (Karjam 2010).

¹⁶ Kihnu rahvamaja juhatajad ja kunstilised juhid: Maria Sutt-Pender ?; Siina Saar ?–1958; Marta Vambola 1958–1960, 1979–1981; Salme Loob ?–1965; Helgi Soome ?–1966; Katrin Kumpan 1967–1968, 1993–1999; Vilma Vesik sept. 1971 – juuni 1973; Lea Jõgisuu 1973–1974; Saima Klaas 1974–1976; Maie Oad aprillist novembrini 1981; Arne Vahkel 01.12.1981–19.05.1982; Leili Vahkel 1982–1983; Salme Mätas 1983; Ene Laarents 1983–1986 juhataja, 1986–1988 kunstiline juht; Viktor Umb 16.10.1986–10.10.1992; Jaak Hein 2001–2002; Veera Leas 1988–2002 kunstiline juht, juunist 2002 juhataja (Leas 2010). Rosaali Karjami andmetel oli rahvamaja juhatajaks ka Jaan Sutt.

Neli korda nädalas näidati rändkino. „Peaaegu igal õhtul tahtsid tüdrukud peale kino tantsida, muretsesid ise pillimehe ja umbes 3 tundi uhasid tantsida” (Kumpan 2010: EFA II 56, 61).

Mis puutub seltskonnalaulu, siis sõja ajal ja pärast sõda hakkas meestelaul taanduma: „... mehed ei laulagi palju, joonud peaga vahel joru ajavad” (KK I7, 279 < Jakob Köster, sünd 1890 – R. Viidalepp, 1949). „Ennem üldse oli Kihnus laulmist rohkem kui nüüd. Tüdrukud käisid metsi kaudu laulmas. Laupa õhta, kui oli vaikne ilm, laulti männimetsas. Ja vahel istuti murule maha ja laulti” (samas). Naised jätkasid laulmist, lauldi pulmades, sünnipäevadel ja muudel koosviibimistel ning vanad meestelauludki püsisid 20. sajandi lõpuni eeskätt vanade naiste mälus.

1960. aastad olid ka Kihnu pillimeeste viimane kõrgaeg. Katrin Kumpan:

1958. a. Kihnus Eesti Heliloojate Liidu õpperühmaga käinud Venda Tamman oli lisanud veel hoogu Kihnus niigi populaarsele pillimängukultusele. Mänginud sel suvel toimunud kolmes pulmas, nägi Venda Tamman ära noorte meeste huvi pillimängu vastu ja korraldas Eesti Raadio mahakantud suurte hallide stuudio-magnetofonide saatmise Kihnu rahvamajale koos omamängitud lintidega. [---] Terve põlvkond noori oli nende lintide järgi ülihästi mängima õppinud – Linakülast Sanga Jaan, Võhke Volli, Rootsikülast Rilka Eedi, Möisakülast Aru Jaan, Lemsi külalt Kallase Kusti, Lääne Juku, kui nimetada paremaid, mängijaid oli palju rohkem. Kui liita siia juurde eelmise põlve tunnustatud pillimehed – Liiva Janka, Põllu Jaan, Võhke Mitta, Lehe Mitta, Kuraga Viktor, Kuraga Janka, Loigu Jaan ja Tuisu Jurka –, saab värvika rea pillimehi. [---] Joh. Kiigajaan, kes oli õppinud koguni mingis Moskva mäetehnikumis, juhtis tantsuorkestrit, elektrikitarrid juhiti läbi raadio, lisana akordion (Vello Oad), kontrabass ja trummid. [---] Tantsuks mängisid ansamblid Ahoi ja Okei. Enamus Kihnu mehi olid teeninud mereväes ja toonud sealt kaasa oskuse ja harjumuse puhkpilliorkestri järgi tantsida. See oli viimane aeg, kui mehed seisid rahvamaja saalis seespool summas ja tantsuloo alguses vaatasid ringi, otsides partnerit. Fokstrotid, valsid olid põhilood. Huvitav on see, et Kihnu tantse mehed kunagi ei tantsinud. Kui orkestri vaheaegadel töid tüdrukud mõne külapillimehe mängima, tegid mehed õues suitsu (Kumpan 2010: EFA II 62–63).

Meeste laiem huvi pillimängu vastu kadus 1970. aastatel ja tüdrukud pidid hakkama ise pilli mängima. Viuli ja lõõtspillimängu oskus taandusid, viimastest headest viiuldajatest Jüri Laasen suri 1972., Mihkel Mäes 1973. ja Theodor Saar 1984. aastal. Lõõtsa ja karmoškati võis kuulda veel 1990. aastatel, head lõõtsamehed olid Jaan Türk ja Jaan Köster. Akordionimängijaid leidub tänapäevalgi. Hiljemalt 1980. aastatel hakkas Kihnus kõlama akordioni ja bajaani kõrval kitarr, mis muutus kiiresti noorte lemmikpilliks.

Mehed kaotasid ka tantsuhoovi ja naiste omavaheline tantsimine muutus valdavaks. Helga Michelson:

Nad ütlevad ju keerutamata välja, et naistega on palju parem tantsida, sest just nii saab õige tantsumõnu kätte. Miks siis ikkagi? Aga sellepärast, et kui mehed tantsivad harva ja vähe, pole neil paratamatult nii head tantsuoskust kui naistel. Kuna ka pilli võtsid mehed aina harvem kätte, siis kujuneski olukord vahepeal selliseks, et naised tegid kõik ise – laulsid, tantsisid ja tõmbasid lõõtsa või akordioni. Nüüd olevat õnneks pillihuvilisi noormehi taas tekkinud, kuid vahepeal oli suisa oht, et pillimänguoskus kaob saare meeste seas sootuks (Laanem 2009: 119).

Enne sõda oli naiste pillimäng tundmatu. Seda ei peetud naiste asjaks. Alates 1970. aastatest on aga mänginud akordioni, harvem lõõtsa või karmoškati järjest enam naised: kõigepealt Lea Jõgisuu, Hilja Köster, Helga Michelson, Õie Vesik, 1990. aastatest noored kooliõpetajad Külli Sepp ja Ly Leas, veel hiljem Reet Laos. Helga ja Õie õppisid akordionimängu juba üsna noorena oma isalt Viktor Vesikult, kes oli väga hea pillimees, Lea Jõgisuu ja Hilja Köster said äratust oma vendadelt (Kumpan 2002: 76), viimane kindlasti ka isalt Jaan Köstrilt. Ilmselt soodustas Lea Jõgisuu ja Helga Michelsoni esiletõusu ja julgust avalikkuse ees esineda ka nende haridus: mõlemad lõpetasid Tallinna Pedagoogilise Instituudi – esimene kultuurhariduse osakonna, teine koorijuhtimise. Helga õppis ühtlasi flööti ja mängis seda ka kooli orkestris.

Lea Laos (hiljem Jõgisuu) laulab uuemaid rahvalaule akordioni saatel. Helilindistab Olav Kiis. Ingrid Rüütli foto 1975. ERA, F 11081

Õie Vesik, Lea Jõgisuu, Helga Michelson, Reet Laos pulmas mängimas. Eino Pedaniku foto 2007

Helga oli ka omaaegsete Kihnu bändide laulusolistiks.

Vanas rahvamajas olime meie esimene bänd Kihnus: Mina, Nurga Lea, Sarapuu Silvi. Instrumendid olid akordion, kitarr ja trummid (alustasime 70-te aastate lõpus). Mängisime põhiliselt rahvalikke laule, sekka ka Eestis tol ajal lauldavaid populaarseid levilaulu. Aga selgelt on mees, et „tegime ära“ ka tol ajal maailmakuulsa ansambli Boni M laulu „By the rivers of Babylon“ Oli ikka naljakas küll!!! See oli lihtne kolme duuri lugu (Michelson 2010).

Hiljem tekkis uus ansambel, kus Helga taas laulis ja mängis akordioni, lisaks osalesid Endel Mätas (kitarr), Viktor Umb (kitarr) ja Lembit Lilles (trummid). Esitati samuti tolaaegset levimuusikat ja varem Kihnus tuntud rahvalikke lugusid:

Eriti popiks sai Kihnus laul „Kõnnin tänavail suitsustel räämastel“ (selle tõin Tartust – õppisin Pedagoogilises koolis siis), hästi hoogne polkalugu oli „Kord Aadu uue rattaga“. Kihnu viisidest laulsime „Neiukene noorukene“, „Ühte südant siin maailmas“, „Koduküla metsad“ ja paljusid teisi. Eesti popansambli lugudest laulsime Polyphoni lugusid: „Liisa“, „Kägu“ (Michelson 2010).

Muutus ka seltskonnalaulude repertuaar. Vanade rahvalaulude asemele tulid tollal kogu Eestis populaarse võitnud levilaulud, nii eesti, vene kui ka lääne autorite omad, mis muutusid vaieldamatult kihnlaste kultuurilise identiteedi osaks. Katrin Kumpani naiste laulikus on muude naiste lemmiklaulude seas hulk nõukogude aegseid laule (Kumpan 2008: 54, 56, 59, 77, 80, 81, 98, 101, 103).¹⁷ Vanad regilaulud püsisid peamiselt pulmakommete osana, kuid pulmigi jäi üha harvemaks. Pärimuskultuuri tuli hakata teadlikult hoidma.

¹⁷ Käsikirjas oli neid algal rohkemgi.

6.2 Kihnu Leelust Kihnumuani

Ajal, mil vanad rahvalaulud hakkasid koos vanade kommete ja traditsioonilise eluviisiga esmasest traditsioonist kaduma, on **organiseeritud folklooriansamblid** osutunud elujõuliseks viisiks vanade kommete, tantsude ja laulude edasikandumisel noorematele sugupõlvedele ning tänapäevakultuuri.

6.2.1. Theodor Saar esimese folklooriansambli rajajana

Esimene folklooriansambel loodi Kihnus 1950. aastatel. Mõtte algatajaks oli **Theodor Saar** (1906–1984) – meestest kahtlemata üks suurim Kihnu vaimse kultuuri esindaja.¹⁸ Theodor Saar oli 1926. aastast Kihnu kooliõpetaja, 1934–1941 direktor. Ühtlasi oli ta haridusseltsi esimees, rahvamaja juhataja, segakoori ja näiteringi asutaja, samuti Kihnu Meri- ja Kalameeste Seltsi sekretär, looduskaitse usaldusmees ja tuletõrjerühma pealik, seega tõeline maa sool (Sang 2009: 51). Ta oli ka Kihnu muuseumi mõtte algataja. Esimesed Kihnu rahvaviiside noodistused – 30 viisi – tegi ta juba Haapsalu Õpetajate Seminari päevil (1924–1928) helilooja Cyrillus Kreegile, kes suunas oma õpilasi kirja panema kodukandi rahvaviise.

Esimese kirjapaneku omal algatusel tegi ta aga laevas töötades 1931. aastal (ERA II 168, 488 T. Saar 1937). Sügavam huvi Kihnu pärimuskultuuri vastu tekkis Theodor Saarel alates 1932. aastast, mil ta alustas aktiivset tööd kodu-uurijana. Ta on teinud kaastööd Eesti Rahvaluule Arhiivile, Emakeele Seltsile ja Eesti Rahva Muuseumile, kust sai selleks nii äratust kui konkreetseid juhiseid. Kuna ta oli ise viul-daja, olid tema kirjapanekute, eriti aga temalt kogutud materjali hulgas lisaks juttudele olulisel kohal pillilood, tantsud ja tantsulaulud ning andmed pillimängu ja tantsimise kohta (vt Rüütel 2009; Rüütel 2009 I, nr 44–50).

*Kihnu algkooli juhataja Theodor Saar.
Mihkel Önnise foto 1935. ERA, F 01204*

¹⁸ Teine oli kahtlemata tuntud naivist – maalikunstnik Jaan Oad (1899–1984), kes maalis suure osa pilte aga hiljem Kanadas elades. Mark Soosaar on loonud temast dokumentaalfilmi „Jaan Oad“. Maalimist harrastasid teisedki Kihnu mehed (lähemalt Soosaar 2009: 76–89).

Ottilie Kõiva kirjutab:

Tema kirjapanekutes (ligi 2600 lk) on esindatud kõik rahvaluuleliigid. Kogumistööle tulid kasuks T. Saare mitmekülgsed huvid ja võimed. Ta küsitles ja pani kirja kohalikus murrakus, laulutekstidele lisas vajalikud keelelised, etnograafilised ja ajaloolis-olustikulised kommentaarid, ka viiside noodistused. Tavandilauludele on lisatud kombekirjeldused ja andmed esitamistavadest. (Kõiva 2003: 14–15).

T. Saar ei olnud ainult koguja, ta oli ka kodusaare rahvaloomingu edasikandja, uurija ja populariseerija ühes isikus.¹⁹ Kihnu rahvalaule, -jutte ja pillilugusid on jäädvustatud temalt endaltki. Peale isikliku kogumistöö juhendas ta ka kooliõpilasi, oli folkloristlike ekspeditsioonide kohalikuks konsultandiks, abistas helilindistamistel ja filmimistel. „Vana kandle” Kihnu köidete ettevalmistamiseks vaatas T. Saar kriitiliselt läbi varasemad rahvalaulude kirjapanekud, selgitas arhaisme ja dialektisme, kirjutas Kihnu murraku ülevaate ning täpsustas laulikute ja kohalike kogujate eluloolisi andmeid. T. Saare kogutud regilauluvariante on Kihnu „Vanas kandles” 154, tema enda esitatud variante 38 (Kõiva & Rüütel 2003: 14–15).

Theodor Saar ühendas endas eri ajas-tuid – Kihnu eneseküllast kogukonda, mis oli pidama jäänud 19. sajandisse, eestiaegset esimese põlve haritlast ja pärimuskultuuri teadlikku väärtustamist, milleni meil laiemalt jõuti alles käesoleval sajandil. Theodor Saar oli rohkem kui tavaline kodu-uurija, kujutades endast õnnelikku kombinatsiooni: ta oli ühteaegu nii Kihnu kultuuri kehasus kui ka selle ekspert (Sang 2009: 53).

Selline kultuuritaust viiski Theodor Saare ka esimese Kihnu folklooriansambli loomiseni.

Theodor Saar ja Ottilie Kõiva Kirjandusmuuseumis. R. Rahnoja foto 1970. ERA, F 10281

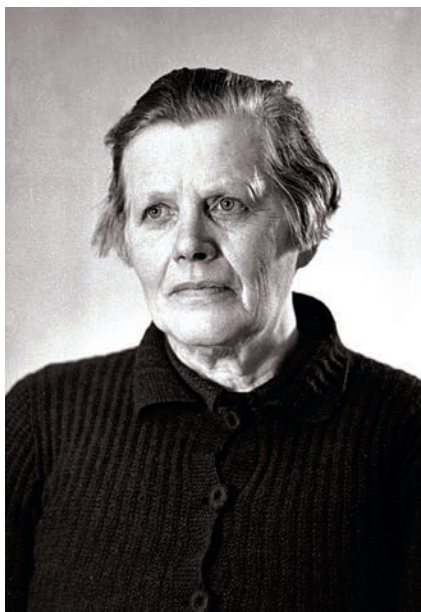

¹⁹ Theodor Saare ulatuslik autobiograafia ja trükitud tööde bibliograafia on 1998. aastal ilmunud Kihnu raamatus (Emakeele Seltsi toimetised nr 68). Selles raamatus on avaldatud T. Saare etnograafilised uurimused „Kihnu peremärgid” ja „Laevaehitus Kihnus” ning murdejutte laevaehitusest ja meremeheelust. Ülevaate T. Saare mitmekülgsest tegevusest oma kodusaare rahvakultuuri jäädvustamisel on andnud saatesõnas Kihnu raamatule selle põhitoimetaja Mari Must.

6.2.2 Sinaida Saar ja Kihnu Leelu

Rahvalauluansambli juhiks sai tema õde **Sinaida Saar** (1908–1988), kes 1950. aastatel tegutses Kihnu rahvamaja juhatajana. Vigase jala tõttu ei saanud ta elada täisverelist Kihnu naise elu, ka jäi ta üksikuks. Kihnus oli ta tuntud eelkõige kui rätsep ja hea käsitöösakaja.²⁰ Naised hindasid teda ka kui head lauljat, lauluoskajat, vanade kommete tundjat ja säästliku eluviisi hoidjat. Ansambelis lõi ta tantsudeski kaasa. Peatähelepanu oli vanadel regilauludel. Theodor Saar käis spetsiaalselt ansambli jaoks Tartus kirjandusmuuseumis varasematelt laulikutelt ülestähendatud laule kopeerimas. Nende ümberkirjutused on Kihnus käibel tänaseni. Theodor lõi ansambelis ka ise aktiivselt kaasa – laulis üksi ja koos naistega ning mängis viiulit (Rüütel jt 1974). Proove tegemas käidi nende kodutalus Kaerametsal, mis kujunes omamoodi teabetoaks ja ka paljude Kihnu kultuuri uurijate peatuspaigaks.

Esineti peamiselt mandril – Pärnu laulupäevadel, iga-aastastel kalurikolhooside ülevaatustel, rahvamuusika konverentsidel ja kontsertidel Tallinnas jm. Katrin Kumpan: „Koos Theodor Saarega esinesime teaduslikel õhtutel Kreuksi palees, kunstiinstituudis ja Rocca al Mare Vabaõhumuuseumis. Rühm kandis nime Kihnu Leelu”. Nime päritolu kommenteerides rääkis Katrin: „1970ndatel aastatel laulsime koos setudega, sealt võttis Siina selle leelu sõna” (Kumpan 2010: EFA II 56, 45). Tõsi küll, ka varem Pärnu laulupäevadele esinema kutsutud Kihnu naise nimetati Kihnu leelutajateks. Leelu (~leelo) oli tol ajal regilaulude tähenduses laiemalt käibel.

²⁰ Siinast lähemalt vt Vesik & Aavik 2009: 57–65

Rattas laulmine u. 1967. Vasakult esimene Sinaida Saar. ERA, F 08107

Salme Lilles (Tumapietri Salme), Sinaida Saar (Kaerametsa Siina), Melania Valm (Liiva Mann), Salme Vesik (Nõlvaku Salme) esinevad Kalevipoja ilmumise 100. aastapäeva puhul korraldatud rahvakunstiõhtul TRÜ aulas 28. 11. 1961

Elisabet Türk (Meräse Liis), Olga Klaas (Ruavi Riedi), Olga Sutt (Tungi-Mihkli Riet), Marta Oad (Rahu Marta) ja Ingrid Rüütel Ottilile Kõiva kandidaativäitekirja kaitsmisele järgnenud koosviibimisel Tartus 3. VI 1965

Theodor Saar ja Sinaida Saar koeraga oma maja ees. V. Hangi foto 1981. ERA, F 13211

6.2.3. Katrin Kumpan ja Kihnumua

Nüüd juba üle 40 aasta tagasi võttis saare kultuurielu vedamise üle saarele Pärnust algul kooliõpetajaks tulnud **Katrin Kumpan** (sünd 1947), kelle juhtimisel tänaseni toimiv ansambel Kihnumua on tuntud kogu Eestis ja välismaalgi.

Katrin tuli 1965. aasta sügisel Kihnu kooli inglise ja vene keele ja poiste kehalise kasvatuse õpetajaks. Katrin meenutab:

Suvel olid olnud just esimesed Kihnu-Ruhnu mängud, rahvas oli elevil ja rõõmus saavutatud edu üle nii spordis kui ka isetegevuses. Tantsurühm tantsis rahvaste tantse Sassi Salme käe all, kooliõpetajad laulsid duetti ja puhkpilliorkester koolidirektor Pajula juhatusel mängis valsse. [...] Õige pidu läks lahti pärast eeskava, pillimehed mängisid üksteise võidu ja saalitäis tantsis rattas – see oli minu esimene, võimas, unustamatu elamus Kihnu rahvakuntsist (Kumpan 2010: EFA II 56, 58).

Sel ajal veel folkloor lavalaudadele jõudnud ei olnud. Kuni 1958. aastani oli Siina Saar olnud rahvamaja juhataja, tema käe all laulsid naised ka Kihnu pulmalaulu, nn leelusid, seda aga rohkem esinemiseks laulupidudel ja Pärnu laulupäevadel, kuhu kihnlasi kutsuti. Katrin tõi lavalaudadele vanade naiste rühma, kes käisid koos laulmas, laulsid ka pulmades ja kirikukooris.

Kihnu laulikud. Vasakul istub Elli Alas (Ranna Elli), seisavad Olga Klaas (Ruavi Ridi), Elisabet Türk (Merässe Liisi), Olga Sutt (Tungi-Mihkli Riet), Marta Oad (Rahu Marta), Sinaida Saar (Kaerametsa Siina), Tatjana Vidrik (Pulli Tiitu). Tagareas Marta Tapp (Are Marta), Anna Sutt (Põllu Ann), Melania Alas (Sepa Mann)

Eluaegsete kirikulauljatena laulsid Merässe Liisi ja Rahu Marta tertsis kõiki laule kahehäälselt, mõnede laulude puhul kostis alt ka kolmas hääl. [...] üks mu elu suurimaid elamusi on, kui see punt laulis laulu „Ilmas elu, vaev ja valu”, eriti salmis „kimsud-komsud kotti panna” nende hambutud suud ja etteulatuvad alalõuad ei unu iial. Just siis selgus mulle, algajale kultuuritöötajale, kuhu ma olen sattunud ja mis varanduse otsas laulurahvas siin saarel istub. Veel 1965. a. sügisel, olnud paar kuud õpetaja, olin valmis minema Merelaevanduse kaugsõidu laevale bufetšitsaks, [...] pärast selle laulu kuulmist enam mitte. Neid naisi iseloomustas rõõmsameelsus ja eneseväärikus. Arvan, et seda lisas ka fakt, et nad olid teinud koostööd koos folklorist Olli Kõivaga ja käinud ka tema töö kaitsmisel Tartus. Seal juba koos Kaerametsa Siina ja Pulli Tiiuga, kes olid nagu natuke omaette, kirikus ei laulnud ja nn naiste jahti pidamas ei käinud. Teised kõik käisid tihti koos, näiteks Rootsikülas Ranna Elli juures pühade ajal (Kumpan 2010: EFA II 56, 76–78).

Kihnu-Ruhnu mängud Ruhnus 1966. a. olid veel paremini korraldatud, kihnlaste iseteadvuse tõus oli silmaga märgata. Rahvamaja juhataja Helgi Soome tegeles korraldusega, isetegevusega juba mina, sügisest hakkasingi rahvamaja juhatajaks paralleelselt koolitööga. Esimese asjana töin [rahvamaja lavale] tagasi Siina laulunaised ja koostasin süüdi Kihnu tantsudest ja lauludest. Pidin muidugi ka juhendama neidude rühma nn tänapäevase rahvatantsuga. [...] Kui veel 1966. a. imestati, miks Kihnu laulikud endiste laulude ja tantsudega lavale ronivad, siis hiljem oskasid seda kõik normaalseks pidada, kui ka juba nooremad kampa löid (Kumpan 2010: EFA II 56, 59–60).

Sellesse aega kuulub ka Katrini esimene „tõeliselt folkloorne kava koos vanade naistega” – ülaljõstmine (käsitööõhtu) vana rahvamaja laval.

Pärimuskultuuriga tegeles Katrin algul niisiis Kaerametsa Siina rühmas. Siina tegi koostööd noore rahvamaja juhataja Lea Laosega (hiljem Jõgisuu), kelle Tallinna Pedagoogilise Instituudi lõputöö oli Katrini juhendamisel tehtud kosjakava.

Just selle koosseisuga olid suured kavad kalurikolhooside ülevaatustel Hõbedane Meri, mis toimusid igal aastal. Minu ülesanne oli koostada kavad, nimetada võib „Kosjamängu” Tombi palees, „Kiigemängu” Haapsalus, „Laevahukku” Tallinnas jne (Kumpan 2010: EFA II 56, 45–46).

Alates 1970. aastate keskelt Siina ise enam palju saarelt väljas ei käinud, kuid ansambli nimi algul säilis. Soovitasin ansambli nime vahetada, kuna leelu on Kihnus tundmatu sõna ega seendu Kihnu vanade lauludega. Viimane kava Kihnu Leelu nime all esitati 1985. aastal Reius Rannamängudel. Ansambli nimetus Kihnumua võeti kasutusele samanimelisest tantsust.

*Fennougristide Kongress 1970. Kihnu laulikud esinemas Tallinnas Vabaõhumuuseumis.
E. Normani foto 1970. ERA, F 09731*

*Fennougristide Kongress 1970. Kihnu laulikud esinemas Tallinnas Vabaõhumuuseumis.
E. Normani foto 1970. ERA, F 09757*

1968. aastal läks Katrin õppima Tallinna Konservatooriumi lavakunsti kateedrisse, seejärel töötas Estonia teatri ooperikooris, aga Kihnuga suhted ei katkenud. 1993. aastast oli ta jälle püsivalt tagasi saarel ning asus taas tööle rahvamaja juhatajana.

Aeg oli saanud teiseks, tööplaani sai rahulikult seada rahvakalendri tähtpäevade järgi, lisandus Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamine 24. veebruaril, mis esimestel aastatel oli eriti suurejooneline (Kumpan 2010: EFA II 56, 65).

Uus asi oli töö lastega. Kooliõpilastele korraldati kooli vaheaegadel 3–4päevaseid laagreid, millest sirus hea järelkasv Kihnumua rühmale. Rahvamaja lastelaagritest sai alguse ka Kihnu Poiste nimeline bänd. Rahvamaja ühes toas vedelesid Viktor Umbi ansambli vanad pillid, mis nüüd rändasid poiste kätte, kes olid alustades 9–10aastased. 1996. aastast alates hakkas Katrin koos Avatud Kihnu Fondiga korraldama Kihnu päevi, kuhu kutsuti ka mandri-kihnulasi, samuti külaliskollektiive.

Kõige positiivse kõrval, mida uus aeg kaasa tõi, sugenes ka teistsuguseid tundeid: *Pean tunnistama, et see põlvkond, kes 25 aastat tagasi lustis oma talgutel ehitatud rahvamajas, tundis ennast nende palkseinte vahel kodusemalt ja peremehelikumalt kui nende järeltulijad a-tel 1993–99, mil see maja maha põles. [...] 50 aastat ta oma rahvast truult teenis. Peeti pidusid, pulmi, algklasside tunde kahes ruumis (aastatel 1965–68), rahvakoosolekuid, lõigati juukseid ja lahati meres uppunud mehi, tehti tõsiselt sporti (aastatel 1960–67), tallvel parandasid mehed saalis kakuami võrke või kuivatasi lauamaterjali, laudi ja tantsiti, nii et naelapead puupõrandas püsti olid. Pärast õnnetust ehitati eesti rahva abiga kiiresti valmis uus rahvamaja, 2000. a. pandi nurgakivi lauluseltsi laulu saatel, 2001 avati ukseid Kihnumua rattas lauldud tervituslauluga (Kumpan 2010: EFA II 56, 67–70).*

Ansambel Kihnumua on algusest peale ühendanud eri põlvkondade esindajaid – vanu, noori ja lapsi. Selline tänapäeva harrastuskultuuri valdkonda kuuluv vorm on osutunud just noortele ja lastele vastuvõetavaks viisiks oma esivanemate kultuuri omandamiseks ja traditsiooni jätkamiseks. Ansambli liikmeid on tihti kutsutud pulmadesse laulma ning seal nad on täitnud tavaliste pulmalaulikute funktsiooni. Noored tüdrukud on samas olnud umbrukateks (pruudi abilisteks) – aidanud süüa teha, lauda katta ja koristada ning nõusid pesta, samuti osalenud pulmalauludes. Kihnumua liikmed on mõneski pulmas olnud pulmalaulude esitamisel kandvaks jõuks,²¹ aidanud traditsiooni hoida ja viimasel ajal ka taaselustada. Seega täideti tegelikult erinevaid rolle erinevas kontekstis: osaleti pulmalaulikute-na ja umbrukatena pulmas, kadridena kadrikommetes, olles samal ajal taidlejad

²¹ Näiteks ühes 1970. aastate pulmas olid vanadel pulmalaulikutel läinud meelest nooriku uju mahalaulmise laulu algus ning Katrin oli see, kes olukorra päästis, alustades laulu.

harrastusansamblis – esineti rahvamajas, mitmesugustel tänapäeva pidustustel linnades ja välismaal, viimasel ajal sageli ka turistidele (vt ka Rüütel 1992).

Repertuaar õpiti traditsiooni kandjatelt, sellegipoolest erinevad ansambli regilaulud pulmades, eriti aga esinemistel mõneti vanemate traditsiooni kandjate omadest – repertuaar on väiksem, laulud tihti lühendatud, vahel kokku seatud eri lauludest. Ka kombed ei ole täielikud. Seda tingib esinemissituatsioon.

Katrin: Autentset ainekust kasutades olen vahel pannud taha sõna „mäng”, kuna toimuv ei ole päris, vaid selle kombe kujutamine, tutvustamine teistele. Kava peab olema kokkusuurutud ja lühike, sellega kannatavad pikad jutustavate regilaulude esitamisest (Kumpan 2010, EFA II 56, 51).

Katrin Kumpan on esinemisteks loonud kompositsioone pulma- ja kalendrikommetest, kosjadest, käsitööõhtutest jm-st (vt nt TF 16).

Kõige paremini õnnestuvad konkreetsel ainesel põhinevad kavad – kas ülal- jõstmised koos käsitöö tegemisega, kosja- või pulmakombed, kus rituaalne ja pühalik seguneb inimeste individuaalsuse ja tralli-tantsuga, talgukavad, laadaõhtud ja simmanikavad, kuhu tegevuse vahele saab põimida õpetuslikku ja arendavat infot, kasutades konkreetseid esitajaid mängida nende individuaalsusega inimsuhete avamisel (Kumpan 2010: EFA II 56, 51–52).

Oluline koht kavades on laulude-tantsude kõrval jutustaval tekstil, milles vanemad ansambli liikmed meenutavad kunagisi kombeid ja olustikku.

Paljudest viisikujudest on ansamblis kasutatud vaid kahte, üht vanemat kvardi ulatusega (*alt-viisi*) ja uuemat (*ülalt-viisi*). *Alt-viisi* põhikuju baseerub anhemitoonilisel trihordil (G a c), 3. aste (h) tuleb tavaliselt ette vaid ülemineva helina. Vanemas viisi põhikujus on 3. silpnoodil tavaliselt 4. aste (c), 2. aste (a) samas positsioonis võib laulu kestel ette tulla variandina. Katrini meloodiakujus on 3. silpnoodiks kogu laulu kestel järjekindlalt 2. aste. Minu küsimusele, kellelt ansamblis kasutatavad viisid pärinevad, ei osanud ta vastata. Ta ise peab oma esimesteks õpetajateks Meräs(s)e Liisi (Elisabet Türk, 1899–1971) ja Metsamaa Marit (Maria Metsa, 1920–2003). Ansamblile õpetas vanu laule ka Kaevandu Anni, kelle ema Maria Vesik oli suur pulmalaulik (vt Kõiva & Rüütel 2003: 32–36).

Pulmades oli tavaline, et eeslaulja, kes laulu juhtis, alustas laulu omal viisivariandil ja teised tulid sellega kaasa. Eeslauljad võisid vahelduda ning uus eeslaulja võis valida ka uue variandi, mida teised taas järgisid. Nii on ka Kihnumaa juht valinud oma viisid ning teised on sellega kaasa läinud. Samad viisikujud on olnud kasutusel aastakümneid. Ansambli esituses puudub traditsioonipärane meloodia variaablus ning sellel põhinev heterofoonia.²² Viimane on kadunud koos vanema põlvkonna laulikute individuaalsete variantidega, nooremad järgivad eeslaulja

²² Viimasest lähemalt vt Oras 2004.

viisi ja kogu rühm laulab unisoonis. Variaabluse elemendina on aga püsinud meloodia- ja rütmimuutused 3-silbilisi sõnu sisaldavates värssides, kus säilitatakse sõnarõhud. Siin ilmneb ka Kihnu pulmaviisi meloodia põhikuju.

Ansambelis on kasutatud muidki traditsioonilisi laulmisvõtteid.

Olen pulmas kuulnud kahe koori korraga laulmist, kui teine astub sisse enne, kui teise maja pulmalised on lõpetanud. Ka on pidumeeleolus juhtunud, et mõni hakkab poole laulu pealt teistest üle lauldes teist laulu laulma. Kõike seda olen külasimmani kavades kasutanud (Kumpan 2010: EFA II 56, 53–54).

Samuti kasutatakse rattas laulmisel traditsioonilisi käteasendeid.

Vanade laulude sõnu õpitakse vajadusel eraldi. Mõned üleskirjutused on Siina pundilt saadud, kuid „kui ei oleks ilmunud *Vana kandle* Kihnu laulude köited, oleks värsiridu järjest vähemaks jäänud” (Kumpan 2010: EFA II 56, 48).

Võib aga kahtlusega öelda, et Kihnumua tegutsemine on oluliselt aidanud elus hoida vana regilaulutraditsiooni, samuti Kihnu tantse ja kombeid.

Armastatakse laulda ka uuemaid, riimilisi rahvalaule, mis Kihnu pidudel ja koosviibimistel on spontaanses käibes tänaseni. Samuti esitatakse Kihnus üldtuntud tantse.

Siina Saare ja Katrin Kumpani ansamblite kõrval on mõnel üritusel käinud ka eraldi tüdrukute rühmad, näiteks Washingtonis Folk Life festivalil²³ ja Viljandi pärimusmuusika festivalil, kus on esinetudki Kihnu Tüdrukute nime all.

Paralleelselt tegutses ka Marina Rooslaide vanemate naiste punt. Katrin: „Siina ja Marina läksid varsti riidu, Marina tegi oma pundi” (Kumpan 2010: EFA II 56, 45). Ka Katrini ja Marina koostöö ei klappinud, ja nii jäidki mõlemad eraldi tegutsema.

Kihnu Tüdrukud Washingtonis Folk Life Festivalil 1998. Erakogu

²³ Viimases oli korraldajate poolt ette antud vanusepiirang.

*Kihnumaa folkloorifestivali
Baltica rongkäigus, Tallinn 1998.
Folkloorinõukogu fotokogu*

Kihnumaa rühm Tšehhi ja Slovakkia folkloorifestivalidel 2007. a. Erakogu

Kihnumaa Jaapanis, Tokyos folkloorifestivalil "International Folk Performing Arts Festival 2010".

Ülal: Esitusel on pulmakava. Pruutpaar tantsib koos pulmarahvaga.

All: Festivali lõpetamine, Veera Lease (Lääne Veera) eestvedamisel tantsivad kõik festivali esinejad ratast. Erakogu

Mõnu talus. Katrin Kumpan annab turistidele seletusi. Kärt Summataveti foto 2011

*Lohu talus.
Liisa Tomasbergi foto 2010*

Kindlaid koosseise ja kindlaid piire samal ajal tegutsevate rühmade vahel pole. Kihnumua peamised osalejad on olnud naised, eeskätt pillimeeste ja tantsijatena, vahel on uuemate laulude esitajatena aeg-ajalt kaasa löönud poisid.

Mina kedagi rühma kutsunud pole, kõik on liitunud vabal huvil. Nii ka hiljem, kavadeist võtavad osa need, kes lapsest peale on olnud laulust-tantsust huvitatud. Olin ju ka koolis lauluõpetaja. [...] On rakendunud ka pereprintsip – emmedel on lapsed kaasas ja iseenesest saavad laulud selgeks. Koosseis esinemisel on alati erinev, on ju elus leinaajad, õnnetused, sünnid ja surmad, koolid ja eksamid. [...] Repertuaar on tuntud, on vaid kokkuleppe küsimus, mida ja millal (Kumpan 2010: EFA II 56, 47).

Erinevatel üritustel esinevad niisiis erinevad koosseisud, mis on tunnistuseks sellest, et traditsioon elab, kuigi muutunud kontekstis. Üldse on Kihnumuast läbi käinud ligi sada inimest. Kes on ansambli liikmed?

Katrin on kasvatanud omale ka head abilised ja järglased: varasemast perioodist Helga Michelson, Lea Jõgisuu ja Annely Akkermann. Veera Nazarova (Leas), Veronika Nazarova ja Ly Leas on sirgunud koguni pulma eeslauljateks, Õie Vesikust on saanud aga hea mänedžer sõitude korraldamisel. Ansambli reise marsruudid on olnud vahel veelgi ulatuslikumad kui omaaegsed meremeeste omad, eriti pärast Eesti taasiseseisvumist. Lauldud ja tantsitud on Lätis, Leedus, Venemaal, Ukrainas, Soomes, Norras, Saksamaal, Slovakkias, Tšehhimaal, USA-s, Kanadas, Lõuna-Koreas ja Jaapanis. Kõikjal on olnud folkloorifestivalid või UNESCO pärimuskultuuride kohtumised või teaduslikku laadi esinemised. Oleme järjekindlalt ära öelnud kõikvõimalikest kommertslikest ettevõtmistest. (Mätas 2008).

Eestis on käidud Häädemeeste ja Tõstamaa valla päevadel, folkloorifestivalidel Baltica ja Viru Säru, Pärnumaa Pirandil ja Türi käsitööpäevadel, saarte naiste päevadel Saaremaal ja Hiiumaal, Tallinnas vanalinnapäevadel ja laulupeo folklooriprogrammis jne. Ise on korraldatud folklooriansamblite kokkutulekuid Kihnus 1986. ja 1987. aastal, laste folklooripäeva, Kihnu 600. juubeli üritusi 1986. aastal, Kihnu päevi (koos Avatud Kihnu Fondiga), kohtumisi ansamblitega Leegajus, Leigarid, Leiko, Untsakad, Väikeste Lõõtspillide Ühing. Ansambli üks suuremaid ettevõtmisi on olnud kosjade filmimine Tallinnas vabaõhumuuseumis 1988. aastal (režissöör Kersti Uibo). **VIDEO 6.**

Viimastel aastakümnetel on esinetud palju turistidele ja muudele Kihnu külalistele, peamiseks esinemispaigaks on saanud Mönu käsitöötalu Linakülas.

Käsitöömeister Roosi Karjami sünnikodus on tema tööde näitus, meie etteaste kujutab nn ülaljõstmist ehk siis käsitööõhtut koos laulude ja tantsudega. Keskmiselt 20 kohtumist kuus tutvustab Kihnu rahvakunsti saare külalistele (Kumpan 2010: EFA II 56, 56).

*Mõnu talus.
Kärt Summataveti fotod 2011*

Rosaali Karjam. Krista Saare foto 2011

Eri aegadel on ka Kihnu kooli juures olnud lasterühmi, näiteks mandrilt pärit kooliõpetaja Anne Buravkova juhtimisel tegutsenud Suareke, kus õpiti ka tantse. Lapsed on esinenud Kihnu päevael jm üritustel. Koolis on lastele Kihnu laule ja tantse õpetanud ka Lea Jõgisuu jt õpetajad.

2001. aastal viisin Eesti folkloorirühmades, sh Kihnumua liikmete seas läbi ankeetküsitluse, milles mh küsisin väärtushinnanguid ja folkloorirühmas osalemise motiive (lähemalt Rüütel & Tiit 2005: 80–160; 2007: 193–256). 29 etteantud väärtusest hinnati kõige enam kodu ja perekonda, järgnesid kodupaik, loodus, oma töö, sõbrad, ausus, sugulased, kohusetunne, esivanemate austus, ligimesearmastus. Etteantud 19 rühmas osalemise motiivist oli enamikule olulisim „folklooritegevus” (meeldib laulda, tantsida), järgnesid „huvitav”, missioonitunne (omakultuuri järjepidevuse hoidmine) ja „seob esivanemate maailmaga” ning “seob kodukohaga”. Omalt poolt lisati: seob kogukonda ühtseks tervikuks, annab elule jõudu ja tuge ning võimaldab anda oma kogemusi edasi lastele.

Faktoranalüüsi tulemusena paigutus Kihnumua ühiste väärtus- ja motiivifaktore alusel grupeeringusse, kuhu kuulusid veel mõned setu ja saarte folkloorirühmad, kes koosnesid peamiselt vanematest naistest ja tegelesid eeskätt laulmisega (Sõsarõ, Leiko, Leelonaase, Munuksed, Moekad, Ätses). Grupeeringu puhul eten-dab olulist rolli asjaolu, et tegemist on valdavalt järjepideva traditsiooni kandjatega, kelle minakontseptsioonis on loogiliselt ühendatud identiteedi väärtusfaktor ja kultuurilise järjepidevuse motivatsioonifaktor.

Vastustes vabaküsimusele, miks vajatakse tänapäeval pärimuskultuuri, väärtustati väga kõrgelt Kihnu kultuuri, selles sisalduvat elutarkust ja mõtteviisi, ning esivanemaid, kellelt see pärandatud (Rüütel & Tiit 2007, 240–241).

Reet (15): *Kui me seda ei säilita, mida meil siis siin elus veel olulist on. Ei kujutaks Kihnut kohe ette ilma kultuurita. Siis oleksime me lihtsalt ühed lihtsad inimesed, kellel ei ole mingit väärtust. On vaja teada ja säilitada seda.*

Annelly (28): *Rahvuskultuuri erinevad ilmingud/vormid – laulud, lood, tavad – kannavad edasi meie esivanemate elutarkust ja kogemust, mida inimesed, elades sellel laiuskraadil ja olles seda päritolu, on talletanud sajandite vältel – see on teatav ühiskonnaelu (kogukonna) toimimise reeglistik, olulisem kui füüsiline väljendus, on mõtteviis seal taga.*

Maire (36): *Tuleb lugu pidada eakatest inimestest ja nende elamise tarkusest.*

Lea (46): *Kanname endaga kaasas minevikupärandit. See aitab elada väärtusliku elu.*

Marta (60): *Pärimusmuusika viib meid sinna, kust me oleme tulnud. Selle edasiarendamine ja säilitamine tõstab meie teadlikkust ja eneseväärikust.*

Vastustes küsimusele, mida tuleks ühiskonnas teha pärimuskultuuri edasikandmiseks, tõsteti esile tööd lastega, sh vanemate ja vanavanemate tähtsat rolli

Kihnumua Kihnu tantsude õhtul Tallinnas Mustpeade Majas 2005.

Vasakult: Annely Akkermann, Veera Leas, Hille Ojala, Triinu Tšetšin, Alvar Umb, Katrin Kumpan, Ingrid Rüütel, Lea Jõgisuu, Rosaali Karjam, Virve Köster, Mare Mätas, Maria Michelson, Helga Michelson. Pelle Kalmo foto. Folkloorinõukogu fotokogu

pärimuse edasiandmisel, aga ka tänapäeva pidustuste osa vanade kultuurinähtustele hoidmisel ja väärtustamisel; lastele peeti vajalikuks õpetada nii käsitööd, vanu laule, tantse kui ka kombeid ja elu-olu (Rüütel & Tiit 2007: 142–149).

Annely (28), Kihnu: *Põhiline töö tuleb loomulikult teha kodus – lapse kasvatajad ja väärtushinnangute kujundajad on siiski vanemad. Viimasel ajal on igasuguses lastega tehtavas töös alustatud vanematest – vanemate koolitusest, et nad oskaksid/teaksid/jaksaksid last toetada/kasvatada.*

Lea (46): *Ikka parandada õpetamise taset, luua eluks sõbralik keskkond, hoiduda vägivallast.*

Marta (60): *Lastele ja noortele tuleks õpetada rohkem esiisade ja -emade aegset elu-olu. Tähtis on käsitöö, vanade töövõtete uuesti elluviimine, samuti vanade laulude ja tantsude edasiarendamine.*

Elvi (62): *Lastelastele anda edasi vanu kombeid ja kultuuri. Õpetada rahvariideid tikkima ja kuduma.*

Rosaali (66): *Korraldada Baltikat – sellega võetakse-tuakse „vanavarast” valguse-kuuldavusse päris kaugeid, ammuseid laule ja tantse.*

Maie Aav, Maria Michelson, Õie Vesik, Helga Michelson, Mare Mätas Tallinnas Rahvusraamatukogus 2010. Peeter Hütt / Tippfoto. Folkloorinõukogu fotokogu

Kihnumaa naised laulavad rattas muuseumi avamisel. Olev Mihkelmaa foto 2009

Ning Kihnumua juht ja Kihnu kultuuri edendaja **Katrin Kumpan (54)** võtab kokku olulise: *Kui mitte meie ise, kes siis veel laulab neid laule ja tantsib neid tantse. Väärtustada oma kodukohta, tugevdada omakultuuri tundmisega identiteeti ja harmoonilist elutunnetust, mis on vajalik eluks tänapäeva maailmas.*

Kaerametsa Siina oli tavaline Kihnu naine, kelle veidi erandlikku elu on mõjutanud ühelt pool tema puue (haige jalg), teiselt poolt oli talle toeks vend Theodor, kes on aidanud leida talle elus sobivat rolli. Katrin Kumpan ja Anne Buravkova on *massakad*, kelle kihnlased on omaks võtnud. See pole Kihnus sugugi lihtne. Ruhnus oli tava, et kui naise jalg puudutab Ruhnu pinda, võetakse ta kohe omaks, meestel läheb rohkem aega, siis Kihnus on olnud vastupidi – mehi aktsepteeriti enam, naisi aga, eriti varasematel aegadel, ei tahetud omaks võtta. Võõraid naisi sattus saarele ka harva. Üks selliseid oli mh Katrin Kumpani õetütar, kes abiellus kihnlasega.

Annel ja Katrinil on läinud suhteliselt hästi. Mõlemad tulid kooliõpetajaks, mõlemad hakkasid hiljem juhtima taidlusringe, Anne tegeles lisaks muuseumiga, Katrin giidina. Enne sõda Kihnus naiskooliõpetajaid polnud, see oli täiesti uudne roll. Õpetajaid oli aga saarele vaja, nende järgi oli sotsiaalne nõudmine. Naine-taidlusjuht oli juba Elena Dubkovskaja, kes asutas koori ja juhatas seda, kuid tema prestiiži kindlustas tema preestrist abikaasa ja see, et ta juhatas kirikukoori. Katrin ja Anne seevastu hakkasid algul ise õppima ja seejärel ka õpetama Kihnu pärimuskultuuri – vanu laule ja tantse. Regilauludest kogukond ise enam suurt lugu ei pidanud, need olid käibel vaid pulmades. Tantsudest peeti rohkem ja neid ka tantsiti, kuigi ka need hakkasid vahepeal rahvamaja pörandalt taanduma ja püsisid peamiselt pulmades. Mõlema naise puhul oli oluline ja aitas kogukonda sulanduda seegi asjaolu, et nad armastasid ja oskasid teha Kihnu käsitööd, mida Kihnus naiste puhul kõrgelt hinnati, rohkem kui laulu ja tantsu. Anne õpetas ka koolis muu hulgas käsitööd.

Kihnu kirik. Olev Mõikelmaa foto

6.3 Kiriku- ja kultuurielu eestvedaja Marina Roosleid

Et naised hoiavad ja juhivad kultuurielu, see pole iseenesest haruldane, nii on olukord olnud sageli ka mujal. Hoopis erilisem oli aga asjaolu, et naiste hooleks jäi pärast sõda ka kohalik kirikuelu, eriti ortodoksne kirik.

Nagu mujal Eestiski, tegutses Kihnus esialgu katoliku kirik, mis Rootsi ajal asendus luterlusega, 1840. aastatel jõudis aga Kihnugi usuvahetusliikumine. „Keisri usku” minekuga loodeti saada maad. Valdav osa kihnlasi siirduski apostlikku õigeusku ning 1848. aastal asutati Kihnus iseseisev õigeuskogudus. Saarele asus preester.

Kuna nõukogude perioodil Kihnus pikemat aega preestrit polnud ning ka mandrilt on preester saarele jõudnud vaid harva, on siin kujunenud erandlik olukord, kus ka ortodokssed kiriklikud kombetalitused on jäänud naiste hooleks. Nimelt oli **Marina Roosleid** (1909–1997) omal algatusel hakanud kirikuelu juhtima ning omandanud hiljem koguni ametlikult abiõpetaja staatuse, mis on ortodoksses kirikus täiesti tavatu. Ta viis läbi kiriklikke tähtpäevatalitusi, mattis ja isegi ristis lapsi, keda siis preester hiljem üle õnnistas.

*Marina ja Peeter Roosleid.
Hilja Kokamäe foto 1955.
EKRK I 9, 197*

*Peeter Rooslaide tööd Kihnu muuseumis.
Olev Mihkelmaa ja Kärt Summataveti fotod 2009*

Marina Roosleid kasvas vaeses, paljulapselises perekonnas ning pidi nagu paljud teisedki Kihnu tüdrukud teenima suveti mandril. Ärkse neiuna õppis ta seal ka laule ja tantse ning tõi neid kaasa kodusaarele. Suure muutuse Marina ellu tõi 27. eluaastal abielu temaga kirja teel tutvunud ning talle paadiga romantiliselt kosja sõitnud ruhnlaste Peeter Roosleidiga. Abielu kujunes õnnelikuks ning Marina kodunes uues keele- ja kultuurikeskkonnas kiiresti. Koos peeti väikest poodi. Lapsi neil aga polnud.

VIDEO 7.

Peeter oli üks kahest rootslasest, kes sõja ajal Rootsi ei paganud. Mõlemal olid kihnlastest naised. Endiste ruhnlaste asemele tuli 1944. aastal rohkesti kihnlasti, kellel olid kohalike elanikega lepingud, et nad hoiavad ja haldavad nende vara. Kuid inimesi tuli ka mujalt. Marina ühiskondlikult aktiivne tegutsemisperiood algas just sõja ajal Ruhnus, kui endised elanikud olid lahkunud ja saarel polnud korda.

Marina tegemistest Ruhnus sõja ajal ning sellele järgnevatel aastatel jutustas Kihnu muuseumis Marina 100. juubeli tähistamisel tema õepoeg, 1944. aastal koos perega Ruhnu elama asunud Endel Sutt, kelle jutustust alljärgnevalt refereerin.

Vahepeal polnud saarel ei venelasi ega sakslasi ja külakogukond hakkas ise tegutsema. Peeter ja Marina teadsid, mis kellelegi kuulub, ja kolhoosi minekuni korraldasid nemad asju. Marina ja Peeter kujunesid saare elu juhtideks: nad hoidsid saarel korda – et loomad oleks söödetud, viljad koristatud, kartulid võetud. Kohalikel omavalitsuse valimistel valiti algul Peeter, hiljem Marina koguni vallavanemaks. Marina oli alati „elu tipp“, aktiivsem pool – nii majanduselu korraldamas, talgutel kui ka muudel ettevõtmistel. Jõuludel ja uuel aastal kogus ta noored oma juurde, tehti pilti, tantsiti, mängiti pilli. Pikka aega oli Marina Ruhnu rahvamaja juhataja. Peeter mängis viiulit, Marina õpetas Ruhnu tantse. Peeti lõbusaid pidusid, mis said tõelise hoo sisse alles pärast keskööd, kui elekter ära võeti. Kihnlased oli õigeusklikud, Ruhnus aga oli luteri kirik. Sõja ajal oli Ruhnu kirik lõpetanud tegevuse ning Peeter ja Marina hoidsid ka kirikut. Jõulude ajal pandi jõulupuu kirikusse. Kihnu naised käisid kirikus laulmas, hoolimata oma ortodokssest taustast. „Kui Marina läks Ruhnu, astus ta luteri usku. Kui Kihnu tagasi tulime, siis pidi ta uuesti õigeusku astuma või? No see polegi tähtis, jumal on üks ja seesama!“²⁴

Hiljem, 1969. aastal tulid nad koos Peetriga Kihnu. Peeter oli pillimees ja osav käsitöömeister, kelle valmistatud hõbesõled kaunistasid nii Kihnu kui ka Ruhnu naiste rõivaid ning kelle pillilood kõlasid mõlema saare pulmades ja pidudel. Marinast sai ka Kihnus kirikuelu hoidja. Kodusaarest kaugemal, eriti aga Ruhnus omandatud teadmised ja kogemused laiendasid Marina silmaringi ning tema loomomane julgus ja aktiivsus ajendasid tegutsema. Nii sai temast ka Kihnus üks

²⁴ Kogu teksti vt Kihnu Muuseum, Khn 1298.

Kihnu kiriku sisevaade. Olev Mihkelmaa foto 2009

Kihnu surnuaed. Olev Mihkelmaa foto 2009

naiste kogukonna liidreid, paljudele vaieldamatu autoriteet, kuigi tema sõnakus ja vahel üsna isepäine juhtimisstiil tekitasid ka vastuolusid.

Lisaks kirikutööle oli Marina ka agar Kihnu pärimuskultuuri hoidja ja edasikandja. Hea kommete, laulude ja tantsude tundjana oli ta paljudes pulmades juht-lauljaks ja kombestiku korraldajaks. Marina koondas enda ümber vanemate naiste lauluansambli (nn *Marina pundi*), kes toimis nii kirikukoorina, pulmalaulikutena kui ka taidlusrühmana. Ansambli proovidel lauldi vanu Kihnu laule, mille sõnade meenutamiseks kasutati käsikirjalisi laulukladesid, õpiti uusigi. Muuhulgas lauldi *pundi* ühe liikme, **Maria Laose** loodud lüürilisi laule kodusaarest. Väga tagasihoidliku inimesena ta oma laule kodusaarelt kaugemale ei viinud. Kaks tema laulu on leidnud koha Katrin Kumpani Kihnu naiste lauluvihikus (Kumpan 2008: 110–111). Maria Laos ei tundnud nooti ja tegi oma laulud peast. Kuigi ta polnud kaugeltki nii viljakas kui Virve Köster, ei olnud tema laulud halvemad.

Laule õppimas ja omavahel suhtlemas käidi põhiliselt Marina pool kodus. Siin, väikeses tagasihoidlikus kambris leidsid aset ka mitmed heli- ja videosalvestused rahvaluule arhiivi ning telesaadete jaoks.

Marina oli väga suhtlemisaldis, hea mälu ja jutustamisoskusega. Ta oskas detail-selt seletada Kihnu ja Ruhnu kommete, tavade ja tantsude ühiseid jooni ja erinevusi. Koos teiste naistega meenutas ja demonstreeris ta ka vanade Kihnu meeste-laulude esitusvõtteid: laulmist kaelakuti küla vahel kõndides ja ringis trampides.

Ingrid Rüütel perenaisega Kihnu elust-olust rääkimas. 10. sept. 1996. See kohtumine Marina Rooslaidiga jäigi folkloristidele viimaseks. Anu Visseli foto 1996. ERA, VF 1356

Marina on õpetanud vanu Kihnu ja Ruhnu tantse ka Kihnu noortele. Tema tegutsemist on jäädvustatud filmilindile kirikus, pulmades ja matustel, samuti rahvamajas jm noortele tantse õpetamas (TF 7, 8, 9, 10). Koostöös Eesti Televisiooniga valmis ka biograafiline film, kus ta väga ilmekalt jutustab oma mälestusi ja kirjel-dab olustikku, mis teda ümbritses (TF 8).

Marina Rooslaidi mitmekülgsest tegevusest kõige erilisem on siiski just tema roll kirikuelu hoidmisel nõukogude ajal Kihnus, eriti kuna tegemist oli õigeusu kirikuga, kus naine ei tohiks tegelikult altari tagant läbigi minna. **VIDEO 7.**

Sellise rolli enese peale võtmine oli suur julgus ja vastutus. Siiski ei ole see soo-me-ugri kultuuriruumis ainukordne. Lähedane on olnud olukord vepslaste juures, kus naised on samuti preestri puudusel ise õigeusklikke kombetalitusi juhtinud, kantuna vanade naiste kokkukuuluvuse tundest: „Saame veel hakkama!” (vt Salve 1997: 153–169). Ka komi külades on naised preestri puudumisel ortodoksust hoidnud (Koosa 2010). Ingerisoomed naised on hoidnud elus luterliku kirikliku usu-talitlusi (samas), viimast on aga ette tulnud mujalgi.

Marina erines kindlasti oluliselt tavalisest Kihnu naisest. Saatuse tahtel polnud tal lapsi, mistõttu ei saanud ta täita üht olulist naise rolli. Ka ei olnud ta kuigi suur käsitöötegija. See-eest võttis ta endale täiesti uudseid rolle, mille tingis ühelt poolt objektiivne vajadus ja teatav sotsiaalne tellimus, teiselt poolt aga tema isikuomadused – soov ja julgus sekkuda kõikjale, kus vaja, kusjuures tema ettevõtmised ka õnnestusid ja temast kujunes nii sõja ajal ja pärast sõda Ruhnus kui ka hiljem Kihnus üks kogukonna liidreid. Marina juures on tähelepanuväärne, et ta ajas sama innustunult ja tõsiselt religioosseid asju, korraldas ja juhtis kogukonnaelu ja pärimuskultuuri toimimist nii vanades (traditsioonilised, eelkristliku algupärased pulmad) kui ka uutes vormides (harrastusringi esinemised rahvamajas jm). Seejuures oli ta teatavale rangusele vaatamata elurõõmus, energiline, tantsis ja laulis hästi ning õpetas nii tantse kui laule ka teistele. Nagu Kihnus üldse, nii polnud temagi jaoks mingi probleem kristlike tavade ja laulude ning eelkristlike rahvakommete ja -laulude koosseksisteerimine: pulmades näiteks lauldi nii vanu maagilise taustaga pulma-laule kui ka meieisapalvet ja muid vaimulikke laule ning kiriklik laulatus sobitati probleemideta vanade pulmakommete vahele. Pole siis ime, et Marinale ei kujunenud probleemiks ka õigeusu ja luteri usu vahetus ning mõlemas kirikus toime-tamine. Tähtsam oli, et kirikuelu toimib, traditsioonid kestavad, lapsed saavad ristitud, surnud maetud kristlike kommete kohaselt. Tänu Marinale ei katkenud Kihnus ka kirikulaulu traditsioon.

6.4. Huvijuht ja tantsuõpetaja Veera Leas (Lääne Veera)

Veera Nazarova (sünd 1969, hiljem Leas) on üks noorema põlvkonna tublisid Kihnu naisi, keda ehk väljaspool nii palju ei teata, kuid kellel on Kihnu kultuuris silmapaistev koht. Järgnevad andmed ja tsitaadid pärinevad meie kirjavahetusest aastail 2008–2010.

Aastatel 1977–1985 käis Veera Kihnu põhikoolis, kus õpetati muuhulgas nii Kihnu laule-tantse kui ka muid eesti rahvatantse ja laule. Algklassides oli õpetajaks Lea Jõgisuu, vanemates klassides õpetajad vahetusid.

Kõige olulisema koolituse sain ikkagi Kihnu pulmadest, neid oli suviti ju mitmed ja muidugi kooskäimistel Kaerametsa Siina juures. Olin väike (koolis veel ei käinud), kui hakkasin emaga käima pühapäeviti Kaerametsas. Naised laulsid, tantsisid, panid kokku esinemiskavasid ja rääkisid põnevaid lugusid. Siina oli mu sugulane ja ristiema. Temalt sain õpetusi ka hiljem. Palju tarkusi Kihnu kultuuri kohta õppisin Marinalt ja tema laulukambalt (Leas 2010).

Aastatel 1985–1988 õppis Veera Viljandi Kultuurikoolis kultuuritööd, lisaerialana tantsujuhtimist. Tantsutundides õpetati eesti jt rahvaste tantse, peotantsu, klassikalist tantsu ning õpilased tegid ka ise uusi tantse ja tantsulavastusi.

Algul oli päris raske, sest olin Kihnu tantsuga nii tugevalt harjunud. Kihnu tantsus puuduvad sirutused, painutused, suured hüpped ja hüpakud jne ja seetõttu tundus koolis õpitu algul ebaloomulik ja harjumatu. Ise õppisin küll kõik „vigurid“ ära, aga tundsin kohe, et kihnlastele neid teadmisi edasi anda ei saa, kuna nende loomus on teine. Hiljem tuli ka arusaam, et seda polegi vaja, sest me oleme omanäolised. Eesti rahvatantsu tundides õpetas õpetaja raamatu järgi Kihnu tantse, mina õpetasin, kuidas tegelikult tantsitakse. Kooli kursusetöö oli Kihnu minevikust, tantsueriala lõputööks valisin Kihnu jaanipäeva lavastuse.

*Tants pulmas.
Ingrid Rütli foto 2007*

Neljäpuari Kihnu tantsude õhtul Mustpeade majas. Pelle Kalmo foto 2005

Pulmalaulikud. Veera vasakult kolmas, rea lõpus Maie Aav lapsega. Eino Pedaniku foto 2007

Veera Leas paneb kirikust tulles pruudi uju alla ning ehib peigmehe ja peiupoisi. Ingrid Rüütli foto 2008

Pulma oksjon. Veera vasakult esimene. Ingrid Rüütli foto 2008

*Jaanipidu 2009: tantsupeo tule
süütamine. Veera Leas ja tantsupeo
üldjuht Ülo Luht.
Olev Mihkelmaa fotod*

Selleks, et kava kokku panna, käisin kõigepealt Marina juures tantsukirjeldusi koostamas ja viise lindistamas nendest tantsudest, mis oli kunagi Kihnus tant-situd. Tantsudeks olid: hüppetants, uhannuska, supota, valtsemuur, tideridi, va-res, itata, Kihnu tango ja sabatants (uss või ratas). [...] Õpetasime Marinaga need tantsud kokkukutsutud segarahvatantsurühmale (9 paari). Kavas oli ka-sutatud ka Marina käest õpitud jaanipäeva laule ja laulumänge (nt „Oh ütle nägus neiuke“, „Jaak oli siin ja Jaak oli seal“). Sellest üritusest sai taas komme põletada jaanitulel paat nagu ennevanasti (Leas 2010).

Aastail 1988–1990 täiendas Veera end folkloorikoolis ja 1990–1994 eesti päri-muskultuuri kursustel, mille eestvedajaks oli Ene Lukka. Sellest ajast peale on ta Kihnu tantse õpetanud erinevatele rühmadele nii rahvamajas kui ka koolis. Nii koolis kui rahvamajas käisid tantse õppimas ka poisid ja noormehed. Vahepeal jäi õpetamine kasinaks, sest palju aega nõudis töö Kihnu volikogus ja ürituste korral-damine rahvamajas. Volikogus on ta olnud 1996–1999 sotsiaalkomisjoni esimees, 1999–2005 kultuurikomisjoni esimees, 2005–2009 volikogu esimees ja 2009. aas-tast revisjonikomisjoni esimees. Samast aastast on ta jälle korraldanud 1.–4. klassi õpilastele tantsulaagreid, kus on õpetanud nii Kihnu kui ka teisi tantse.

Veera on olnud agar ka muid kultuuriüritusi organiseerima. 1990. aastal taas-elustas ta kadripäeva tähistamise külades.

Linakülas peeti viimane kadripäev 1969. a. Mõte uuesti korraldama hakata tuli Linaküla naistelt (Tõnismäe Helju, Vöhke Mann jt). Korjasime vanadelt inimes-telt teadmisi kadripäeva tähistamise kommete kohta. Valisime igast külast eest-vedajad ja nii see käima läks (Leas 2010).

Rahvamajas on Veera korraldanud palju rahvakalendritähtpäevade tähistamisi kihnu kombestiku ja tavade tutvustamiseks, aga ka muid pidusid.

Aastas korraldame 25–30 üritust, sinna juurde veel lisaks väljast esinejate peod. Paljudel oma üritustel, mis ei ole seotud otseselt folklooriga, oleme laulnud Kihnu laule ja tantsinud Kihnu tantse (Leas 2010).

Aastatel 1993–1999 korraldati Kihnus suurejoonelisi Kihnu päevi. Viimased Kihnu päevade pidustused toimusid 2002. aastal, kui Avatud Kihnu Fond pidas oma 10. juubelit. Kihnu päevade peakorraldajad olid Annely ja Katrin, Veera oli jõu ja nõuga abiks, kuna need toimusid rahvamajas.

„Tänu sellele, et elan Kihnus ja tegelen kultuuriga, olen saanud väga palju esi-neda nii Eestis kui väljaspool,” nendib Veera (Leas 2010). Kihnumuaga on käidud paljudel folkloorikontsertidel, Baltical jm festivalidel. Kaugemad kohad on olnud Norra, Washington, Jaapan. Eestis käidi palju esinemas Viljandi Kultuurikooli ja hil-jem folkloorikooli päevil, mil igaüks esitas oma kodukoha laule-tantse. Kihnu tööle

asudes käidi Marina rühmaga esinemas kohalikus rahvamajas, hiljem tantsurühmaga Vormsis, mitu korda Saaremaal ja Muhus. „Vastuvõtt on olnud alati positiivne, ma arvan, et Kihnu kultuur meeldib rahvale,” kinnitab Veera (Leas 2010).

*Kihnu tantsud ja üldse Kihnu kultuur on mu elu lahutamatu osa. Olen õnnelik, et elan saarel, kus igapäevaelu oma tegemiste ja toimingutega erineb mandri elust. Siin on säilinud palju vana – keel, kultuur, kombed jm. Uusi muutusi vastu võttes proovime säilitada vana nii palju, kui see on võimalik. Pean tähtsaks, et kihnlased oskavad enamus kõik tantsida Kihnu tantse. Laste puhul on tähtis, et põhisammud (valss, polka, reilender) saaksid selgeks, ülejäänud tantsusammud tulevad juba lihtsamalt. Vaja ei olegi nii palju õpetamist, vaid tantsima ärgitamist. Olen seda meelt, et tantsuõhtutel peaksid oma emad rohkem lapsi põrandale meelitama ja neid algul julgustama, kas või „loha vedama”, hiljem, kui tants selge, tantsitama. Olen oma poja peal proovinud, tantsimine tuleb juba päris hästi välja. Minu poeg Kevin saab suvel kümne-aastaseks, tantsitanud olen teda väiksest peale (Leas 2010). **VIDEO 8.***

Kihnu meeste kohta arvab Veera, et nad on tantsu poole pealt alati tagasihoidlikud olnud, võtavad tantsimaminekuks hoogu ja julgust. „Kuigi tundub, et see asi läheb paremuse poole. Noorte seas on poisse, kellele meeldib väga tantsida ja tänu neile tuleb järjest rohkem ka teisi mehi tantsupõrandale” (Leas 2010). Palju aitab kaasa ka see, et ansamblid (Kihnu Poisid, Manija Poisid jt) oskavad mängida Kihnu tantsulugusid.

Kihnu tantsud on levinud erinevate variantidena, milles on ka uusi elemente. See on tekitanud vanemates naistes teatavat protesti ja nad on asunud noori „vana moodi” tantsima õpetama, et säiliks Kihnu tantsude omapära. „Paar aastat on naised nüüd rääkinud, et me tantsime mõnda tantsu valesti” (Leas 2008).

Veeral on selle kohta oma arvamus:

Arutlus, kas mingit tantsu tantsitakse valesti või õieti, on vale. Tants on kohati muutunud koos ajaga ja vanadusega (noored jõuavad rohkem ja hoogsamalt kui vanad). Erinevad variandid rikastavad meie tantsu, peaasi, et säiliks tantsu iseloom. Kihnu pidudel olen näinud väga palju vööraid, kes imetlevad kihnlaste tantsuoskust ja rattas tantsimist. See on meie kultuuriväärtuse üks tähtis osa ja seda me säilitame rõõmuga (Leas 2010).

Seega on Veera teadlik Kihnu kultuuri hoidja ja edendaja, kes ühendab endas eheda pärimusekandja ja akadeemilise koolitusega kultuuritöötaja. Sama võib öelda ka Lea Jõgisuu kohta, kuid viimane on elanud pärast kõrgkooli lõpetamist peamiselt Tallinnas, Veera on aga kogu elu veetnud kodusaares ning temast on saanud tänaseks üks silmapaistvamaid Kihnu kultuurijuhte. Viimastel aastatel on ta andnud oma panuse pulmade taaselusustamisse, juhtides kombetalitlusi ja olles 2009. aasta pulmas ise raudkäenaine. **VIDEO 11.**

6.5. Kihnu kultuuri feminiseerumise põhjustest

Võib niisiis öelda, et nõukogude perioodi vältel on peamiselt naised juhtinud kogu vaimset sfääri, säilitanud ja edasi kandnud traditsioonilisi väärtusi nii kodus ja kirikus kui ka Kihnu ühiskonnas tervikuna. Lisaks perekonnale omandasid naised olulise koha ühiskonnas ja avalikus elus (kool, kirik, kultuurimaja, muuseum).

Mis on olnud sellise feminiseerumise põhjuseks? Sellel on mõningaid üldisemaid ajaloolisi kui ka spetsiaalseid kohalikke iseärasusi.

Mehed veetsid suurema osa ajast merel, mistõttu Kihnu oli suurel määral naiste ühiskond.²⁵

Naisel, eeskätt vanaperenaisel oli tähtis roll ja kõrge staatus traditsioonilises Kihnu taluperes. Sellel olid juba ajaloolised põhjused – Kihnus ei kehtinud vanema poja õigus, kes mujal Eestis asus kohe peremeheks saades taluelu juhtima. Hiljem tugevdas naiste staatust just asjaolu, et naised elasid aastaringi saarel, tegelesid majandusküsimustega, teadsid, kuidas pere sissetulekut kasutada, kuna mehed viibisid suure osa ajast eemal.

Traditsiooniliste väärtuste taandumine ning poliitilise ja majandusliku iseseisvuse puudumine nõukogude perioodil puudutas mehi rohkem kui naisi, nad osutasid nõrgemateks ja kergemini haavatavateks. Rahast puudust ei tuntud, kalurid teenisid uute moodsate püügivahenditega rohkem kui kunagi varem, kuid puudus võimalus investeerida ettevõtlusse, sõita vabalt merd, suhelda naabermaadega jne. Pärast kolhoosi ühendamist Pärnu Kaluriga tekkis koguni nõukogude ajale ebatavaline meeste töötus, süvenes käegalöömise meeleolu. Vaba aega oli piisavalt, viin oli odav ja kergesti kättesaadav. Süvenes alkoholism.

Psühholoogid väidavad, et naised taluvad üldse pikaajalist stressi paremini kui mehed. Küllap on oma osa ka naise kui ema, kui eluandja ja pereema vastutustundel, aga Kihnus ka asjaolul, et meremeeste emad ja naised on harjunud kaotusi kandma. Kihnu naine on veendunud, et „kõik tuleb vastu võtta” ja kõigega tuleb toime tulla. Naised osutasid Kihnus vaimselt tugevamateks, nad hoidsid peret, säilitasid ja kandsid edasi traditsioonilisi vaimseid väärtusi enam kui mehed. See oli omakorda võimalik tänu väga kollektivistlikule ühiskonnale, kus üksteist aidati, kuid ühtlasi jälgiti hoolega tavadest ja traditsioonidest kinnipidamist.

²⁵ Mare Mätase kommentaar: *Isiklikult arvan, et see on üks olulisemaid põhjusi naiste tugevuse pikaajalist säilimisel, naised tegid koos kõik tööd saare peal ära, suhtlesid omavahel aktiivselt jne, sest mehi polnud segamas. Kui mees oleks iga päev kodus olnud, oleks tema eest hoolitsemisele ikka rohkem tähelepanu läinud, seega jäänud vähem isiklikku vabadust ning ka vajadust kollektiivse abistamise järele* (Mätas 2008).

Uus aeg tõi uued sõiduvahendid: mugavad reisijate praamid, lumesaanid, hõljuki...

Olev Mihkelmaa fotod 2011

Annely Akkermann, Mare Mätas, Katrin Kumpan, Rosaali Karjam, Virve Köster ja Ingrid Rüütel Kadrioru lossis. Peeter Hütt / Tippfoto 2005. Folkloorinõukogu fotokogu

Virve Köster Kadrioru lossis koos Ingrid ja Arnold Rüütliga. Peeter Hütt / Tippfoto 2005. Folkloorinõukogu fotokogu

Taasiseseisvumine ja uued tuuled Kihnu kultuuris

Mehed teenisid siiski alati perele põhilise sissetuleku ja hoidsid kaua aega enda käes juhtivaid majandus- ja administratiivseid rolle (Rüütel 2000): varem küllavanem, hiljem kalurikolhoosi osakonnajuhataja, vallavanem, volikogu esimees, koolidirektor olid mehed (TF 1, 6, 10). Pärast Eesti iseseisvuse taastamist muutus olukord kardinaalselt. Aastast 2005 said vallavanemaks ja volikogu esimeheks naised: **Annely Akkermann** oli toimekas vallavanem, **Veera Leas** volikogu esimees. Viimaste kohalike valimiste järel on saare omavalitsust asunud taas juhtima mehed: vallavanemaks sai **Ingvar Saare**, volikogu esimeheks **Paal Põlluste**, naised jätkavad kultuurijuhtidena, aga ka volikogus.

Käesolev peatükk hõlmab peamiselt aega pärast Eesti taasiseseisvumist, osalt ka 1980. aastaid, mil mitmed uued protsessid alguse said.

7.1. Järsumäe Virve ja tema laulud

Kui uuemate külalaulude sepitsejad oli vanasti mehed nagu mujalgi Eestis, siis tänapäeval on kahtlemata kõige viljakam ja ka kõige kuulsam laulutegija **Virve Köster (Järsumäe Virve)**. Paljud tema laulud on saanud üle Eesti tuntuks. Kuigi Virve elu kulges suuremalt osalt möödunud sajandil, langeb selle kõrgperiood just vaadeldavasse aega.

Virve-Elfriide Köster (neiupõlvenimi Havik) sündis 1928. aastal Pärnus, suure osa oma elust elas Manijal. Noorena oli tema unistuseks lastekirjanikuks saada, mida rasked ajad ja puudulik kooliharidus aga ei võimaldanud. Virve on sünnitanud kaks poega ja kaks tütart, üks poeg suri noorelt. Lisaks oma lastele on ta andnud olulise panuse ka vanema tütre Hilja tütarde ja noorema tütre Urve vanema poja kasvatamisse, kes on saanud talle väga lähendasteks.²⁶

Laule hakkas ta tegema oma rõõmuks, kokku suudab ta neid tänaseks loendada üle kaheksaja. Laulud sünnivad hetkeinspiratsiooni mõjul, tekst ja viis korraga.

²⁶ Virve elust lähemalt vt Laanem 2009.

Järsumäe Virve lapselapsed ja lapselapselapsed. Erakogu

Järsumäe Virve ja Jaani 60. pulma-aastapäev. Olev Mihkelmaa foto 2010

Sõnad kirjutab üles, viisi jätab aga meelde – noodikirja ta ei tunne. Varasemad laulud jutustavad peamiselt oma elu juhtumustest, perekonnast. Kõik laulusõnad kirjutab Virve vihikutesse, iga laulu all on märkus, milline on parajasti ilm, millised tööd käsil jne. Selle taga võib tunda teatavat traditsiooni: samalaadseid märkmeid laulude juures võib leida ka vanades Kihnu meremeeste laulikutes.

Igal pereliikmel, ka lapselastel ja hobuselgi on oma laul: „Olen hingega laste ja loomade külges kinni.” Väga liigutav on laul vanast hobusest, kelle Virve pidi tapale viima. Lindistasime seda ja nutsime koos. **VIDEO 9.** Kajastamist leiavad ka laiemal kõlapinnal sündmused, nagu Estonia hukk, Kurkse tragöödia, presidendi vastuvõtul käimised.

Virve on üle elanud mitu rasket avariid, nii maal kui merel. „Talub hästi valu ja raskusi,” ütleb kohalik arst. Raskustest aitavad Virve arvates üle saada töö ja laulud. Pärast rasket avariid Tallinnas haiglas olles tegi ta laulu palatikaaslase sünnipäevaks. Tema kõige populaarsem laul – „Mere pidu” – sündis pärast seda, kui ta kord raske paadiavarii läbi elas ja vaevu surmasuust pääses (TF 4).

Kogu pere on musikaalne. Mees Jaan mängib löötspilli, poeg Eduard, noorem tütar Urve ja tüdretütar Raina kitarri. Ka vanem tütar Hilja mängis hästi akordionit. Virve ise õppis mängima suupilli, mille lapsed kinkisid.

Katrin: *Veel 1988. jaanuaris pidasime Virve Köstri 60. juubelit Järsumäel kodus, Virve ei olnud avalikult veel ise oma laule esitanud, kuigi Kukerpillid olid mõne laulu ta käest saanud ja kuulsaks laulnud. [...] Ka folklooriansambli Kihnumuuga esinedes ta oma laule ei laulnud alguses. Tagasi rahvamaja juhataja olles kutsusin teda Sindi memme-taadi peole lauluseksi solistina ja sealt läks see asi lahti. Tunnustavalt mõjus Virvele ka Eesti Televisiooni võttegrupiga töö Virve laulude salvestamisel 1992. a. Ingrid Rüütli juhtimisel ja juhtuski nii, et Kihnu rahvas kuulis Virve laule ta oma esituses televisiooni ekraanilt esimest korda, uskumata, et see on tõsi* (Kumpan 2010: ERA II 56, 68). **VIDEO 9.**

Alguses levisid tema laulude viisid suuliselt ja sõnad käsikirjaliselt, kuid hiljem on neid levitatud meedias ning publitseeritud nii trükiste kui heliplaatidena, millel ta esineb koos tuntud muusikutega. Virve kuulsaima laulu „Mere pidu” laulsid 1984. aastal raadio ja TV vahendusel kuulsaks Kukerpillid. Aastal 2000 andis OÜ JOVI (Ü. Haljand) välja lauluvihiku 13 lauluga, viisid noodistas Ervin Lember. 2001. aastal ilmus duubelplaat 47 lauluga, mida ta esitab koos koos Aivar Teppo ja Olavi Kõrrega. Ka Astrid Böning ja Olavi Kõrre on Virvega palju koostööd teinud ja koos esinemas käinud. Koos esinesid nad ka filmis „Laulud mere tagant” (TF 14). 2006. aastal andis Koolibri välja CD ja vihiku *Kihnu Virve laulud*. Koos Olavi Kõrre ja tema ansambliga on 2007. aastal salvestatud ja publitseeritud CD album „Süda on nooruse värav”, kus leidub 19 laulu koos testidega. 2008. aastal osales Virve 80-aastasena üle-eestilisel suveturniiril „Mere pidu”, kus löid kaasa ka tema pereansambel,

Virve saadab tantsupeo tuld Kihnust Pärnusse. Olev Mihkelmaa foto

*Virve laulab pruudile.
Eino Pedaniku foto 2007*

*Virve pulmas tantsuhoos.
Eino Pedaniku foto 2007*

Audru Jõelaevanduse Punt ning ansambel Zorbas. Sellest kontserdist on ilmunud CD ja DVD „Kihnu Virve mere pidu“.

Aastatel 2009 ja 2010 järgnesid esinemised paljudes paikades üle Eesti.

Astrid Böning jutustab:

Nalja saab Virvega ikka. Tal on hea huumorisoon ja elu jooksul kogetu tõttu palju huvitavaid lugusid varuks. Autos on alati lõbus meeolu, kui me kusagile esinema sõidame. Tema elab ja hingab ühes rütmis oma laulude loomisega, seetõttu on need väga ehedad ega muutu kunagi üksluiseks. Kindlasti on ta teinud laule ka nendest hetkedest, mis me koos läbi oleme elanud. Elu on mitmevärviline, nii ka Virve laulud. Tal on traagilisi laule, laevahukust ja muudest õnnetustest, on armastusest, on aastaagadest, on ka naljalugusid. Tema lood on meloodilised, lihtsas keeles ja lähevad inimestele korda. [...] Virve on selline inimene, kes saab kõigest üle ja läheb edasi. Kui laval tekst meelest ära läheb, siis ta improviseerib teiste sõnadega. Kui teisi sõnu ka meelde ei tule, siis ta jätabki laulu pooleli ja teatab ausalt, et läks meelest ära, proovime uuesti. Tema eheduse ja aususe tõttu annab publik talle sellised asjad andeks, pigem toovad need eksitused teda rahvale veel lähedamale (Märka 2008).

Hiljem on ta esinenud koos teistegi muusikutega, tema alalisteks saatjateks on olnud aga Virve pereansambel – noorem tütar Urve, vanema tütre Hilja tütre Reene ja Raina ning Urve ja Raina lapsed.

Ehedus ja rõõmsameelsus on kindlasti Virve kõige võluvamad iseloomuomadused. Kuulajaid köidab ta lisaks oma lihtsatele lüürilistele lauludele siira, vahenditu suhtlemisega – oskus, mida ei valda ka paljud professionaalsed artistid. Ta ei häbene publikut ega tunne ka liigset aukartust. Tal on ka muuseas ka varasemaid lavakogemusi: nimelt on ta täitnud erinevaid rolle Kihnu rahvamajas lavastatud näidendites. 1980. aastatel on ta lühemat aega olnud ka rahvamaja kunstiline juht, astunud üles estraadistseenide karakterosades, kirjutanud tekste ise ja koos Leili Vahkeliga neid ka lavale seadnud. Lood olnud igapäevasest elust: sellest, kuidas hambaarsti juures või rannas päevitamas käidi jms.

Virve laulud ei lähtu Kihnu pärimuskultuurist. Nende stiil ja vorm on mõjutatud erinevate aegade levilauludest. Võib leida ka otseseid tsitaate nii värssides kui meloodiakäikudes, kuid need pole kunagi teadvustatud. Need lihtsalt kerkivad spontaanselt esile tema mälulaekast ja seonduvad hetkeloominguga. Ka ei ole tema laulud Kihnu murdes. Sellest hoolimata kuuluvad nad kindlasti Kihnu kultuuri, eriti varasemal loomeperioodil, mil ta laulud jätkasid omal moel kohalikku külalaulu traditsiooni, olles inspireeritud eelkõige enda, oma pere ja kodusaare elust ning sündinud mingi vahetu elamuse mõjul. Ta on teinud laule ka kogukonnaliikmete otsese tellimuse peale, näiteks nooriku ärasaatmise tseremoonia tarvis konkreetseks pulmaks. Nii sündis saarel üheks armastatumaks lauluks kujunenud „Kui öitsevad

Virve Köster pereansambliga Tallinnas Rahvusraamatukogus: Erik Nisu, tütar Urve, Virve, tütretütar Raina. Peeter Hütt / Tippfoto 2010. Folkloorinõukogu fotokogu

Järsumäe Virve tütretütar Reena koos Raina tütreaga. Olev Mihkelmaa foto

lilled". Pruudile tema kodust ärasaatmisel on ta laulnud ka laulu „Väike tüdruk", mille algselt oli pühendanud oma nooremale tütrele Urvele, kui see mandrile kooli läks. Kõige viimati tegi Virve laulu Raili Oadile tema palvel ja kandis selle ette tema pulmas 2007. aastal.

Kuigi mõnda Virve laulu teati, ei leidnud need algul kodusaares suurt tunnustust. Kihnus laiemalt tuntuks said tema laulud pärast seda, kui Katrin Kumpan korraldas kultuurimajas tema 70 aasta juubeli tähistamise, kus Virve eluloojutustuste ja intervjuude vahepaladena mitu ansamblit – lapsed, noored, vanemad naised – laulsid Virve laule. Mõnda laulu saatsid ja tantsuks mängisid Kihnu koolipoisid, kes panid hiljem aluse Kihnu Poiste ansamblile. Virvet tervitas ja luges ette tänukirja Kihnu volikogu esimees Elmar Randma, tervitasid ka mõned Kihnu naised. Ahto Nurk tõi tervitusi Tallinnast Salme Kultuurikeskuse lauluklubi poolt, mina omalt poolt õnnitlesin ja andsin üle meie salvestatud Virve laulude helikassetid, VHSi ja Kihnu *Vana kandle* I köite. Ametlikule osale järgnes tõeline Kihnu pidu. Pärast seda võis Virve laulude sõnu leida paljude naiste laulikuteist ja Virve oli laululoojana saarel tuntud.

VIDEO 9.

Virve tunneb hästi ka Kihnu pärimuskultuuri. Ta on olnud Kihnumua liige, laulnud ja tantsinud koos teistega. Kosjade lavastuses (**VIDEO 6**) näeme teda pruudi ema rollis. Hiljem on ta osalenud ansambli esinemistel oma lauludega. Koos Kihnumuaga on ta käinud Norras, Rootsis, Soomes, Moskvas, Lätis, Leedus, Arhangelskis ja Tšehhimaal ning Mark Soosaare ettevõtmisel Veneetsias.

Viimasel ajal on avalikud esinemised ning avardunud kuulajaskond mõjutanud tema loomingut ühelt poolt suurema esinemisvabaduse, teisalt aga ka teemavaliku suunas. Laulude temaatikas on hakanud populaarsuse kasvades pereelu ja konkreetsete sündmuste kajastuste ees domineerima üldinimlikud teemad – noorusnostalgia, armastus, loodus. Virve laulutekstides korduvad romantilised meeliskujundid sinine meri, sinijärv, liivaluited, rohelised männid, toomepuud, kullane või kahvatunud kuu, loojuv päike, sinitaevas, pilved, tähed, õitsvad lilled, valged roosid, vesiroosid, sinavad õied, ööbikud, valged luiged, valged kajakad, suveöö, jaaniöö, näkineid, haljendav aas, uduloor, lumised väljad, suudlused, kallima kuumad käed jne. Tema laulude peamine külgetõmbejõud peitub aga lüürilistes meloodiates. Need on enamasti rütmikad ja rõõmsameelsed, minoori kohtab harvem. Lemmikrütm on valss. Virve lihtsad laulud puudutavad paljusid inimesi, ilmselt täites neis mingit emotsionaalset nišši, millest jääb tänapäeva asises, heitlikus ja eduvõidujooksu-keskses elus vajaka.

Seega ka Virve on Kihnu naisena eriline, kuid sootuks teistsugune kui näiteks Marina. Esiteks on ta väga perekeskne, hea ema ja hoolitsev vanaema, vaesusest, raskustest ja õnnetustest hoolimata rõõmsameelne ja optimistlik naine, kes ise

pole avalikku elu korraldama kippunud. Puudulikule haridusele vaatamata on ta aga kindlasti erakordselt andekas. Üle-eestilise kuulsusega staari, kelle lood on tihti ka Elmari raadio soovisaadetes kõlanud, tegid temast tema laulud ning sellele aitasid kaasa ka tuntud artistid, kes tema laule laulda armastasid ja temaga koos ka ise populaarsust kogusid. Ta on saanud nii suureks rahva lemmikuks, et koguni poliitikud pole pidanud paljaks tema kulul oma populaarsust kasvatada.

Kihnus seevastu pole niisugune menu ja staatus sugugi kõigi poolt alati head vastukaja leidnud. Ta ei vasta ju eriti hästi Kihnu naise „ajalooliselt väljakujunenud mustriale”. 80-ndates aastates naise kontsert-tuurid väljaspool kodusaart omaloominguliste lauludega – see on Kihnu naise traditsioonilist rolli arvestades ikka midagi liiga enneolematut, tegelikult on see tavatu ka Eestis ja ehk koguni ainulaadne maailmas. Kuid eesti publik on teda armastanud ja täitunud on ka tema unistus – 82aastasena võis ta lõpuks pidada soolaleivapidu esmakordselt elus omaenda majas – kenas palkhoones, kuhu mahuvad ka pereliikmed. Paraku ei ole mured teda maha jätnud: novembris 2011 mattis ta vanema tütre, jaanuaris 2012 mehe. Jaan Köstriga kaotas Kihnu saar ka viimase lõõtsamehe, kes oli lõõtspillimängu omandanud pärimuslikul teel.

Järsumäe vanad. Erakogu

7.2. Mare Mätas (Uiõ-Matu Mare) ja Kihnu Kultuuriruum

Sihtasutus Kihnu Kultuuriruum (SA KKR) asutati pärase seda, kui Kihnu Kultuuriruum aastal 2003 kinnitati UNESCO suulise ja vaimse kultuuripärandi esindusnimekirja. Selle juhatajaks sai **Mare Mätas** (sünd 1975).

Mare on isa poolt kihnlane, kuid üles kasvanud Pärnus. Kogu oma vaba aja veetis ta aga Kihnus vanaema ehk *mamma* ja tema tütre Marta juures, kes teda kohalike tavadega kurssi viisid ja talle Kihnu naisele vajalikke teadmisi jagasid. „Mamma oli minu vanatädi, isa tädi, kes tema üles kasvas. Minu jaoks oli ta võrdne vanaemaga ja isale ema asemel. Mamma elas Põlde talus koos oma tütre Martaga” (Mätas 2010). Alaliselt Kihnu tuli Mare aastal 1997, mil asus tööle valla juristina. 2002. aastal abiellus ta kihnlasega, Säärekülast Merässe talust pärit Olavi Mätasega. Tänapäevaks on Mare nelja lapse ema, mees on kaugsõidu meremees.

Haridustee on mul väga eriilmeline nagu 90-ndate aastate noorsoole kohane. 1998 lõpetasin erakõrgkoolis, mille nimi oli siis „Lex”, õigusteaduse eriala ning töötasin juristina ka õpingute ajal Tallinnas. Karjäär oli päris edukas, kuid valitud eriala oli minu jaoks igav, valitud eesmärgiga tulla Kihnu vallasekretäriks, kellel pidi olema juriidiline haridus. Töötasin ka Kihnu vallas 1997–2000

Mare Mätas Metsamaa külakeskuse uksele. Kärt Summataveti foto

Rahvusvaheline konverents „Individuaalne ja kollektiivne traditsionaalses kultuuris“ Tallinnas 05.11. 2005. Mare Mätas esineb ettekandega „20. sajandi Kihnu rätikud“.
Peeter Hütt / Tippfoto 2005. Folkloorinõukogu fotokogu

Mare Mätas perega: Anni, Martin, Mare, Olavi, Liis, Maria. Olev Mihkelmaa foto

juristina ja tegin oma esimesi kultuuri- ja haridusprojekte. 2002 lõpetasin Põllumajandusülikooli agronoomiateaduskonna kodumajanduse eriala ja tegin läbi ka Tartu Ülikooli pedagoogika kursuse, töötamaks õpetajana. Hetkel kuulun TÜ etnoloogia õppetooli magistrantide hulka, kuid lõpetamisega olen suurtes raskustes, ülikool on Tartus, mina Kihnus, raamatukogu ka seal. Lõpetamiseks oleks vaja vaid silmapaistvalt hea lõputöö kirjutada, milleks paraku väga aega napib (Mätas 2010).

Mare on SA KKR juhatajana teinud suurt tööd Kihnu pärimuskultuuri alalhoidmiseks ja hääbuvate kultuurinähtuste taaselustamiseks. Tema eestvedamisel on õnnestunud taaskäivitada Kihnu pulmakommete traditsioon, samuti on ta initsieerinud kadrikommete taastumist külades. Lisaks on ta edukalt käivitanud pilimängu õpetuse koolilastele. Tal on teeneid ka Kihnu rahvariiete kandmise elushoidmisel, eeskätt naise riiete juurde kuuluvate tekstiilide hankimisel. Sihtasutuse initsiatiivil ja toetusel on korraldatud mitmeid Kihnu saare elutegevust ja kultuuri puudutavaid seminare ning koostatud ja välja antud trükiseid, ms kihnukeelset ajalehte *Kyne*. On alustatud ka kihnukeelse *Tähekese* väljaandmist, kuhu lapsed ise kirjutavad lugusid. Marel on teeneid ka noorte kõrghariduse omandamisel: tema initsiatiivil sõlmiti Tartu Ülikooliga koostööleping Kihnu noorte tasuta koolitamiseks. Praegu on käsil uus suurejooneline projekt: Metsamaa talu rekonstrueerimine ja väljaarendamine külakeskuseks. Loodud on Kihnu käsitööpood internetis. Suvel 2010 ja 2011 korraldati nõukogude ajal populaarsetele Kihnu kaluritepäävadele pühendatud festival „Kihnu mere pidu“, mis tahetakse muuta traditsiooniliseks (lähemalt <http://www.kultuuriruum.ee>).

Sihtasutus on aidanud kaasa ka saare omanäolise kultuuri tutvustamisele välismaal. On toetatud ansambli Kihnumaa osalemist rahvusvahelistel folkloorifestivalidel Tšehhimaal, Slovakkias, Ukrainas, Põhja-Koreas, viimati UNESCO festivalil Jaapanis, osaletud on mitmes filmiprojektis:

Sel suvel olen läbi filminduse tutvustanud Kihnut mitmes eri riigis. Jaanipäeval filmisime lõunakorealastega, film on nähtav hetkel Hiina suurimas videoportaalis, lugu sellest oli ka Maalehes. Tegime ETV-ga saadet „Lauluga maale“, siis saksa telekanaliga filmi Baltimaadest, sh Kihnu saarest – algas Marjuga, kuid õige pea muutusime peategelasteks meie Margega: kõrdikudumine, leiva- ja õlletegu, mootorrattasõit jms. Filmiti helikopterite pealt ja kraanadega maa pealt kolmel korral, viimati 16 tundi järjest. Ei ole nii uhket tehnikat varem Kihnus näinud. [...] Järgmine nädal tuleb prantsuse telekanal filmi tegema. Kihnlaste uksed on kaamerameeste eest suletud, ei julge enam kellegi poole pöörduda, nii tüdinud on kõik ja ei lase ennast enam raha eest ka filmida. [...] Ootame siin pikisilmi sügist, sest jõuvarud ikka täitsa otsakorral. Kahju sellest, et talvel ei taha meie päriselu enam keegi näha ega filmida... (Mätas 2010)

Olev Mihkelmaa fotod

Marest on saanud tõeline tänapäeva Kihnu maa sool, kes on samal ajal säilitanud ka traditsioonilise Kihnu naise rolli. Annely Akkermann kirjutab temast:

Lapsest saadik Kihnu elus osaledes on ta omandanud kõik väiketalus vajalikud tööd, alates põllupidamisest ja loomakasvatusest, lõpetades kihnu traditsioonilise toidu valmistamise ning käsitööga. Samuti on ta omandanud kihnu keele, laulud ja tantsud. Mare on üks väheseid oma põlvkonna naisi, kes koob oma naisperele kõrdid (kihnu seelikud) ise. Tema talu on tänapäeval saarel üks vähe-seid, kus veel loomi peetakse ja endale toitu kasvatakse.

Mare on olnud alates 2004. aastast ametis SA Kihnu Kultuuriruum juhatajana. Vahepeal on sündinud tema kolm tütart. Lapsehoolduspuhkuse ajaks ei leitud Marele asendajat, aga ta ei jätnud juhataja ülesandeid unarusse, vaid täitis neid vabatahtlikuna edasi, ilma palgata, laste kõrvalt. Enim aega ja energiat on kindlasti nõudnud rahvaliku pilliõppe korraldamine ja viiulimängu traditsiooni taaselustamine Kihnu saarel.

Mare on väga tähtsaks pidanud akadeemilise hariduse omandamist. Tema hariduskäik on mitmekülgne, kuid alati on Mare pidanud silmas Kihnu saare vajadusi. Peale õigusteaduse õppimist oli ta Kihnu valla juristina ametis maade tagastamisega, tema koostatud olid mitmed esimesed Kihnu valla põhidokumendid. Hiljem õppis kodumajandust, nüüd peab väiketalu ning puhub avalikuks kasutuseks ostetud Metsamaa talus elu sisse kogukonnakeskusele. Peale õpetajakoolituse läbimist asus Kihnu Koolis õpetama ühiskonnaõpetust ja ajalugu.

Mare mitmekülgne haridus, suur lugemus, kogukonnakultuuri kandjaks olemine, lisaks üdini positiivne ellusuhtumine ning avatud suhtlemismaneer on temast teinud Kihnu kõige hinnatuma giidi. Alatihi palutakse tal kodusaart tutvustada kõige väarikamatele külalistele, kes erinevatel põhjustel saart väisavad. Marel on küll väga palju muud tegemist, aga vastutulelikkus ei luba tal ka ära öelda. Mare on hinnatud ettekandja pärimuskultuuri lastel konverentsidel. Samuti oodatakse teda ansambliga Kihnumua paljudele folkloorifestivalidele nii Eestis kui ka välismaal. Tema kodus on olnud külaliseks palju etnolooge, keeleteadlasi, muusikuid, filmimehi, kunstnikke, ajakirjanikke ja kultuuriurijaid (Akkermann 2011).

Palusin ka Marel kirjutada mõned read selle kohta, mida kultuuriruumi juhtimine talle endale isiklikult on andnud, kust tulevad ideed ja miks ta üldse sellise koorma endale kaela on võtnud ja seda järjekindlalt veab. Mare:

Kihnu Kultuuriruumi juhtimine on pidev õppimine väga headelt õpetajatelt, samuti suur võitlus ellujäämise nimel ning toimetulemine alarahastatuse tingimustes. Viimane ülesanne on just raskeim, sest KKR on nüüd talukompleksi omanik ning paljude oluliste projektide elluviija saarel, milleks nõutav omafinantseering. KKR puudub ressursid kvaliteetse tööjõu palkamiseks toimimaks

Kolmõpuari. Mare Raili Oadi ja Meelis Lease põlmas 2007. Ingrid Rütli foto

Ingrid Rütli foto 2007

Eino Pedaniku foto 2007

Mare Mätas on hinnatud giid. Olev Mihkelmaa foto 2009

veelgi efektiivsemalt. Paneb endaltki teine kord aru pärima, et kas see pidev võitlemine ellujäämise pärast ning ületöötamine parema tuleviku nimel on ikka vajalik, kuid pärast selliseid mõtisklusi tundub, et ikka on vaja pingutada. Üks efektiivne sihtasutus või inimene suudab palju luua, tekivad töökohad ning lisateenimisvõimalused teistele kihnlastele – pilliõpetajad, raamatupidaja, projektijuhid, kokad, koristajad pillilaagrites jpm, ühekordsed lepingud, mis kihnlastega aeg-ajalt sõlmitakse ühe või teise töö tegemiseks.

Teiseks jääb ja on jäänud ehk sellest tegevusest jälg maha, millest ehk ka kõigil kasu: pulm, uue põlvkonna külapillimeeste kasvatamine, „Kihnu mere pidu” jpm. Olen mõelnud, et kui need tegevused päevapealt lõppeksid, jääks järgi ikka suur tühimik küll. Sihtasutus KKR on paljude ettevõtmiste teerajaja, eeskuju. Parim näide on õnnestunud pillilaagrid, millel on nüüd tohutult järgijaid: Veera alustab paralleelse tantsulaagri tegemist, Soosaar alustab nn kihnu keele laagri tegemist, korraldab osavõtu Ahvenamaa pillilaagrist, Kihnu Mere Seltsil on käimas hetkel kalalaager Kihnus, kuhu kahjuks Kihnu lastel laagrite ülekülluse tõttu eriti huvi minna pole. „Kihnu mere pidu” oli eeskujuks augusti alguses toimunud Kihnu-Ruhnu mängudele, millest osavõtt oli tunduvalt väiksem, kuid paljud korralduslikud teadmised olid eelnevast üritusest kasuks tulnud. [---] Lõpetuseks: ideedest puudu ei tule. Elu ise pakub neid igal sammul ja sunnib tegutsema. Vahel täitsa kardan mõtlema jääda, sest ei ole jõudu ju kõike teha, peab ennast tagasi hoidma ja rahulikult rajal püsida proovima (Mätas 2010).

Mare on tüüpiline Kihnu naine – tubli ema ja abikaasa, töökas koduhoidja, Kihnu naise traditsioonilistest stereotüüpidest lugupidav, samas on ta tänapäeva inimene – haritud ja heade organisatsioonide võimetega teadlik kogukonna traditsioonilise elulaadi hoidja ja edasiarendajana, kes etendab Kihnu Kultuuriruumi juhatajana kogu saare elus väga tähelepanuväärset rolli.

7.3. Kihnu pulmade taassünd

Eriti tähelepanuväärne on asjaolu, et Mare Mätase initsiatiivil ja Kihnu Kultuuri-ruumi toel on taas hakatud pidama traditsioonilisi pulmi koos sellele eelnevate tavadega – kosjade ja noorikumajaga. 2007. aasta suvel toimus kaks traditsioonilist pulma. Esimene – Raili Oadi ja Meelis Lease oma oli teadlikult rekonstrueeritud kahepoolne pulm, selleks tegi filmijate tarvis stsenaariumi ja juhtis laulmist Katrin Kumpan. Ta oli õpetanud pulmalaule ka noortele naistele ja tüdrukutele. Soovijaid olnud rohkemgi kui ta õpetada võttis. Pulmalaulikuid oli arvukamalt kui vanades pulmades ja nende laulud kõlasid vägevalt. Sõnade meenutamiseks kasutas juhtlaulja ka käsikirjalisi tekste, nagu seda on pulmades tehtud palju varemgi, viiside-na kõlasid peamiselt ansambli repertuaaris aastate jooksul juurdunud kaks traditsioonilist viisikuju. Kes sõnu ei teadnud, kordas värssi. Mäletataval ajal eeslaulja ja kooriga laulmist ei olnud, sest pulmalaulikud teadsid sõnu peast ja laulsid kogu aeg kaasa või liitusid juhtlauljaga värssi esimestel silpidel. Nüüd tekkis lauludes tihti spontaanne eeslaulja ja kooriga laulmine, mis kordus järgmisteski pulmades.

Nuorikumaja. Ingrid Rüütli foto 2008

Raili Oadi ja Meelis Lease pulm.

Ämm eemaldab uju

Ingrid Rüütli fotod 2007

Ehitud noorik tanuga

Noorik tantsib peiuga

*Peig tõstab tantsu lõppedes nooriku
kolm korda üles*

*Umbrukad: Maarja Palu, Kristel Klein, Maris Valm, Erle Oad, Laivi Mätas, Maile Sutt, Liina Palu.
Ingrid Rüütli foto 2008*

Laulatus Kihnu kirikus: sörmused sõrme

Pulmategelased: raudkäsi ja raudkäenaine (Valdo ja Maire Palu), veli (Kuldar Merimaa), noorpaar (Talvi Lilles ja Jaanus Kott) ning peiupoiss (Vallo Palu) peiu kodus „tühja laua“ taga

Pulma juhtisid head pärimuse tundjad. See õnnestus hästi, hakkas noortele meeldima ning peagi korraldati samal suvel veel teinegi pulm, sedapuhku oli noorpaariks Talvi Lilles ja Jaanus Kott. 2008. aastal pidasid pulma Hedy Odintšenko ja Paal Põlluste, 2009. aastal Maile Sutt ja Lembit Lilletai. Kõik paarid olid juba aastaid koos elanud, mistõttu peeti ühepoolsed pulmad. Nüüd sooviti oma kooselu ametlikult vormistada ja pidulikult tähistada. Abielud registreeriti Pärnus, õnnistati Kihnu kirikus ja kinnitati seejärel vanade pulmakommetega. Kõik paarid võtsid ühiseks perekonnanimeks mehe nime.

Pulmad toimusid Kihnu Kultuuriruumi rahalisel toetusel, millega kaeti mitmeid pulmakulusid, mh püstitati erilised kergehitised pulmaliste toitlustamiseks ja tantsimiseks, maksti tasu pulma pillimeestele ja ansamblitele jms. Esimese pulma toetuse tingimuseks oli luba salvestada kogu pulmakorraldus videolindile. Lisaks vajadusele jäädvustada need ajaloo jaoks oli üks eesmärke ka saada üle vahepeal kihnlaste seas tekkinud tugevast ebausust, mille kohaselt filmimist on peetud halvaks endeks, arvatud, et abielu kas läheb lõhki või tuleb äärmiselt õnnetu (suulised andmed Mare Mätaselt jt; vt ka Rüütel 2000a: 174). Esimesest pulmast tehti kaks filmi: „Kihnu kosjad” ja „Kihnu pulm”, ka järgmised salvestati.²⁷

VIDEOL 11 katkeid 2008. aastal peetud pulmast.

Noorik, 1977. aastal sündinud Hedy Odintšenko (hiljem Põlluste) on kihnlane, peigmees 1970. aastal Pärnus sündinud Hiiumaa juurtega Paal Põlluste, kes tuli 2005. aastal saarele Kihnu Majanduse OÜ juhatajaks. Koos oli elatud juba paar aastat varem, kuid 2006. aasta jõuludeks koliti koos ehitatud ühisesse kodusse Lemsi külla. Pulmad olid ühepoolsed: jäid ära saajasõit nooriku järele ja kodunt ärasaatmise tseremoonia, samuti pruudi kodus lauldavad laulud. Pulm algab noorpaari õnnitlemisega sadamas, kuhu see saabub laevaga Pärnust abielu registreerimiselt. Sadamas lauldakse ka põimik saajarahva sissesõidu- ja vastuvõtulauludest ning katkeid lauludest „Pulmamaja teretamine”, „Mis rahvas teie olete”, „Olgu õnne, et elada” jm, lisati ka omalt poolt uusi sõnu, mis olid varem valmis mõeldud. Sadamas lauldakse ka uuemaid laule ja tantsitakse. Pärast seda sõidetakse autodega kirikusse laulatusele.

Pruut pannakse uju alla pärast kiriklikku laulatust kohe kirikuõues. Samas ehitakse valgete palakatega pulma meestegelased. Pruudile seotakse kõige alla väike pearätt (endise valge tanu asemel), selle peale valge palakas, lõpuks uig, mis

²⁷ Vt TF 18, 19. Rež. Meelis Muhu, tootja Rühm Pluss Null, 2009. Mõlema „must materjal” on üle antud Eesti Rahvaluule Arhiivi. Teise 2007. aasta pulma salvestasime Eesti Rahvaluule Arhiivi jaoks koos Janno Simmiga ning 2008. aasta pulma koos Jaan Kolbergiga. 2009. aasta pulma jäädvustas Kihnu tantsude publitseerimisprojekti raames TÜ koreograafia õppejõud Angela Arraste. 2011. aastal salvestas ta koos Jaan Kolbergiga lisaks intervjuu Veera Leasega ning avaldas nimetatud materjalide põhjal väljaande „Üks pulmalugu Kihnust” (DVD I: Kihnu pulm koos kommentaaridega. Traditsiooni selgitab Veera Leas; DVD II: Maile ja Lembitu pulm Kihnus 2009).

„Me pruudipärga punume...” Hedy Odintšenko ja Paal Põlluste pulmas. Ingrid Rütli foto 2008

Rahvas pulmas. Taga paremal Maie Aav lapsega ja Mare Mätas. Eino Pedaniku foto 2007

kinnitatakse eest sõlega. Säilib kolmekordne peakatmine, kuid kolme sõle asemel piisab ühest.

Peig ütleb naljatades: „Et ta koju ei näeks minna” (et ta tagasi vanemate koju ei läheks, et abielu jääks püsima). Selline ongi olnud uju hilisem tähendus, pärast varasema kaitse-tõrjemaagilise tähenduse ununemist. Tseremooniat viib läbi selleks spetsiaalselt kutsutud Veera Leas, kes ühtlasi juhendab ka peigmeest, kuidas käituda kodu õuele jõudes.

Pikas pulmarongis sõidetakse kirikust sõidu- ja veoautodel noorpaari koju, peiupoiss läheb ees mootorrattal, tema järel limusiinis istub esiistmel raudkäenaine, taga noorpaar. Kodus viib raudkäenaine pruudi ukseni, ämm laotab maha valge lina ja peig tõstab pruudi linale. Tegevus toimub naiste õpetuste ja peiu lõbusate kommentaaride saatel. Pruut poetab linale münte, ämm korjab need kokku.

Uig lauldakse maha tavakohaste laulude saatel, ämma abistab tema kõrval seisev peigmehe õde (ämmal on käsi halvatud). Ta keerutab uigu kolm korda vastupäeva ümber pruudi pea ja asetab üles trepi käsipuule. Uju mahalaulmine algab tavakohaselt meieisapalvega, järgneb mingi uuem õnnesoovilaul, seejärel lauldakse värsse õpetuslaulust noorikule ning rituaalseid, maagilise sõnumiga uju mahalaulmislaule („Heida uig õrtele”, „Ära löö silmi tulele”), õpetus- ja kiidulaule peiule („Vahust valgem”, „Ratassäng”, „Kaitse noorikut!”), kiidu-, õpetus- ja hoiatuslaule noorikule („Nooriku virkuse õpetus”, „Kuula äia-ämma sõna”, „Mees ja meri katta” jm). Tsükkel lõpeb traditsiooniliste õnnesoovide („Kui ond õnnõ, siis eläge, kui ond tervist, tehke tüedä...” ja laua tagant väljalaulmisega.

Kuna laulmisel osalesid traditsiooni hästi tundvad vanemad naised, kõlas ka vanema viisikuju põhiversioon. Sealjuures nii vanema (kvardi ulatusega) kui ka uuema (kvindi ulatusega) viisi puhul tuli lauludes ette rütmivariante: kui värsis esines kolmesilbilisi sõnu, lauldi sõnarõhke säilitades.

Järgmine tähtis komme on veimede jagamine peigmehe sugulastele ja pulmategelastele. Seegi käib tavakohaste laulude saatel: algab kirstu lahtilaulmisega („Veimekirstu lahtilaulmine”, „Laeva lõhkumine” jm), järgnevad veimede ja nooriku kiitmised ja muud laulud aja täitmiseks, mh ahellaul „Luust sõlg”. Lõpuks tänatatakse lauldes veimede eest.

Saabub pulma tähtsaim hetk: pruudi tanutamine ja ehtimine noorikuks. Raudkäsi lööb pruudile tanuga kolm korda vastu pead ja loeb tanutamise sõnad. Seejärel pannakse talle pähe noorikutanu, millest peale ta loetakse abielunaiseks. Väga tähtsaks peetakse, et tanu saaks õigesti pähe, seda aitavad seada spetsiaalselt kohale palutud naised. Vahetatakse ka muud riided ja seotakse ette abielunaise põll. Järgneb nooriku esitlemine peigmehe suguvõsale: ta tantsib, tanu peas, nii peiupoisi kui ka peiuga, kätt näo ees hoides, mõlemad tõstavad tantsu lõppedes ta kolm korda üles.

Teisel päeval toimuvad tavakohased pulmanaljad. Oksjon vaimukate kommentaaride saatel on pikk ja lõbus. Veera Leas on siingi üks peategijaid, temaga koos on tema õde Veronika Nazarova, Kaie Lehtpuu ja 2007. aasta pulmade noorik Raili Laos. Nooriku *ponkside taotamine* (kommide murule heitmine ja korjajate veega kastmine) kujuneb suureks pulmanaljaks, mis kestab kaua ja milles lustivad nii lapsed kui ka täiskasvanud.

Noorikukannika ja noorikuviina jagamisel pakub noorik kodus küpsetatud leiva asemel poest ostetud torti, alkoholi valik on õige suur. Laual olevasse pesukaussi räti alla pannakse raha, rätte ja põlleriideid. Nii tasusid peiupoolsed vanasti veimede eest. Tegevust jätkub lõbusate vestluste saatel kauaks, sest pulmalisi on palju. Nagu juba ammu tavaks, osalevad selles kõik pulmalised, mitte üksnes peiupoolsed.

Pulmatoidud tehakse väliköögis, umbrukad (pruuttüdrukud) kannavad pidevalt toite laiali ja koristavad laudu. Süüakse nii toas kui spetsiaalselt ehitatud toidutaredes pikkade laudade taga, mis on rikkalikult kaetud ja tänapäevaste lauanoodega varustatud.

Pulm kestab kolm päeva, pulmamaja katusel on iga päev vastav arv lippe. Ratast ei tantsita, see on käibelt kadunud, küll aga muid Kihnu tantse: Kihnu polkat ja valssi, kalamiest, kolmõpuari, neljõpuari, varõst, tõmbajurkat, sõrmõlugu, kihnu-muad, reilendrit, padespaani, üks-kaks-kolm-neli-viis-kuus-seitset, aissat, kaerajaa-ni, aleksandravalssi jt. Tantsivad koos nii noored, vanad kui ka lapsed. Tantsitakse sadamas noorpaari oodates, kodus spetsiaalselt ehitatud tantsutares ja õuemurul. Pillimeesteks on varasemate viiuldajate ja löötsameeste asemel naiste akordioniansambel, kes musitseerib spontaanselt. Ka mandrilt on kutsutud muusikuid – Olavi Kõrre, Ülle Jantson jt.

*Maile Suti ja Lembit
Lilletai laulatus.
Olev Mihkelmaa foto 2009*

Sõrmõlugu Helyd Odintšenko ja Paal Põlluste pulmamaja õuel. Ingrid Rütli foto 2008

Teise päeva lõputoit on piimasupp. Kolmas päev on järelpulm. Suur osa külalisi on juba lahkunud. Süüakse järelejäänud toite, lõbutsetakse ja aetakse muidu juttu.

Kuigi vanad kombed on ammu kaotanud kunagise usundilise tähenduse, aitab traditsiooniline Kihnu pulm tõsta sündmuse pidulikkust, tugevdada ühistunnet, intensiivistada ühistegevust, käsitöö tegemist, rahvarõivaste valmistamist ja kandmist, laulu- ja tantsuoskust. Väga tähtsaks peetakse, et kõigil oleks lõbus. Tavakohaselt on pulmas ka vanad inimesed ja lapsed. Viimased tegutsevad omaette ja hoiavad ka pisemaid ning on ühtlasi aktiivsed osalejad tantsudes.

Traditsiooniliste pulmade õnnestumiseks on lisaks noorpaari valmisolekule ning heade laulunaiste leidmisele vaja veel palju muud:

Pulmõ tehes piäb sõpru olõma, kis jahti 'nalja' mõistvad ning märkäväd teha, piäb olõma, kis siol abi tulad kamandama enne pulmõ, pulmõ aegõs ning pärast koristama kua, piäb olõma kiegi, kis selle karja süetmise oma piäle julgõb võtta, piäb olõma neid, kelle käest uuri, kudas nied pulmad piäks olõma (vanu kombõsi), neid, kis veimi kuduvald, leibu-saiu tegäd, nuõrikumajas käüäd, kartuli kuõri aitavad, umbrukad piäväd tragid olõma ning pillimehed vägeväd. Meitel jagus neid kõiki ning meite arust olid meite pulmad ikka testest hulga paramad. Murõtsõma ei piäss me õnnõks selle pärast, kust suaja raha ca 300 inimese süetmiseks-juõtmisõks, selle iest kandis enämusõs uõlt SA Kihnu Kultuuriruum ning toetas kua Kihnu Vallavalitsus (Põlluste 2010). VIDEO 11.

Jouluaeg 2010 Kihnus lennukilt. Olev Mihkelmaa foto

7.4. Jõulud taas au sisse

Ka kalendripühade pidamine on saanud uut hoogu. Kadripäeval ja jaanipäeval on läbi aegade ikka au sees olnud põhilised vanad rahvakombed – kadripäeval maskeeritute andidekogumised, mis lõppesid ühise peoga, jaanipäeval tule tegemine. Neid pühasid peeti varem külade kaupa. Hiljem kasvas jaanipäev üle ühiseks paadipõletamiseks Linaküla rannas ning ka kadripäeva hakati vahepeal tähistama vaid peoga Kurase kõrtsis või rahvamajas. Kadrisanditamist külades on kohalikud kultuurijuhid (Veera Leas, Katrin Kumpan, Mare Mätas) teadlikult taaselustanud, jaanipäev ongi jäänud ülesaaareliseks ettevõtmiseks, kus viimastel aastatel osaleb pealegi hulgaliselt turiste, kes kipuvad varjutama kogukonnapeo ilmet.

Jõulud on alati olnud kiriklik, kogukondlik ja perekondlik püha. Kuna nõukogude ajal saarel kaua preestrit polnud, jäi ka kirikuskäimine vähemaks (eriti käib see meeste kohta, keda võis kirikus näha harva), pealegi olid jõulud üldse ideoloogiliselt taunitavad. Kuigi Kihnus peeti jõule ikka, ei olnud neil ometi sellist haaret ja ulatust nagu enne sõda. Viimasel ajal on jõulude tähtsus Kihnus oluliselt kasvanud, kusjuures omapäraselt on segunenud kiriklikud ning vanad ja uued kogukondlikud tavad.

Avaldan allpool väikeste kärbetega ka Rosaali Karjami kirja, milles ta annab elamusliku ülevaate 2011. aasta jõuludest Kihnus koos oma mälestustega varasematest aegadest, sh analoogiamaagiaga seotud jõulukommetest.

Tahan kirjutada tänavuse 2011. aasta jõulupühadest, mis algasid juba nädal aega enne jõule pensionäride peoga meie rahvamajas. Meid vanu oli isegi päris palju seal koos. [---] Kihnu vallal on buss, ainult igaüks peab teatama, kui vajab. Rahvamajas olid välja seatud lauad, mille äärde istuti, ja laual oli kringlid ning kohvi. Möödunud aastal olid ka verivorstid. Koolil ja noorematel oli esinemine. Peale selle tuli jõuluvana ja igaüks kutsuti nimepidi oma salmiga. Tiidu Mari laulis Kihnu meeste tehtud laulu „Tänavu jõulus märjad ajad, veega kaetud teed ja rajad...” Valla poolt oli ponksipakid kõigile pensionäridele. [---] Tahan kirjutada ikka jõululaupäeva õhtuse kirikuskäimisest-olemisest. Sain sellise elamuse nagu lapsena, kus käidi hobustega kirikus. Hobused pandi kiriku ja kirikumõisa (kirikumaja – kirikla) aia külge ohje pidi kinni, heina mõrts ette ja hobusele tekk üle selja, et külma ei saaks. Kiriku teenistuse aegas käidi tihti kontrollimas, kas kõik vaikselt seisavad. Ohjad olid looga alt ära võetud, siis sai nendega hästi lähedalt... koonu alt kinni siduda aia külge. Hobusel võeti rauad suust, kui sööma pandi, et mitte lõhuks-kulutaks raudadega hambaid.

Tänavu jõululaupäev oli autosid niisama palju nagu vanasti hobuseid, mõlemal pool tee ääres kuni rahvamajani ja teistpoolt kirikut kuni pritsukuurini. Nüüd küll seda Eesti ajast pritsukuuri pole enam, aga tee nimi on ikka Pritsu tee.

Ainuke asi, mis nüüd jäi puudu kirikust tulles, et ei saa enam võidu joosta, et ruttu ennem teisi koju saaks, siis saab aasta läbi oma töödega ka teistest ette.

Ennem kirikut tõttasid kõik surnuaeda ära käia – küünalt viia. Küll oli imeilus kott-pimedas surnuaed küünlatuledega! Kirik läks kell 17 sisse. Naised laulsid ja lugesid Jeessuse sündimise lugu. Siis noored ja vanad lauljad laulsid veel kiriku jõulupuu juures mitu jõululaulu. Kirik oli, võib öelda, rahvast täis – noori, vanu, mehi ja naisi. Ainult nii palju veel, et vanasti olid mehed paremal ja naised vasakpoolel kirikus ning poisid küünlakasti ja altari vahel. Nüüd kõik segi. Ennem peeti igal pool meest paremal, naist vasaku käe pool... nagu laulatades ja surnuaeda mattes. Mees on nii nagu naise parem käsi. Kirikus olijatele väikestele ja õpilastele oli ja on olnud paarkümmend aastat kiriku poolt kommipakid kastides, iga laps võtab ise sealt omale paki. Selliselt seadis Marina, nagu vanal Eesti ajal oli.

Nüüd mõni sõna minu jõululaupäeva õhtust, kui olin kodus peale kirikuskäimist, ja täna hommikust. Õhtul tuttav helistas, tahtis teada, kas olen kodus. Ta tõi kingitust. Täna hommikul jälle naaber küsis, kas ma kodus olen. Meil on ju vanast ajast selline komme, et igaüks viis ennem jõulu oma õlut naabritele proovi-maitsta. Nüüd tuuakse toitu, rukkipüülileiba, sülti, üht kui teist, aga õlut ei viida enam. Ennem jõulu kalurid toovad jõulukalu. Kihnus keedetakse ahvenat ja kartulit jõululaupäeva õhtul. Lihatoite hakatakse sööma peale kirikut, siis lõpeb paastuaeg, mis hakkas kadripäevast.

[---]

Peale kiriku võeti vorstid ja rasvakauss ahjust välja, sai ja leib on ennem juba laual ning õllekorten, need peeti kogu pühade laual ja nii, et leiva lõigatud pool ei oleks ukse poole. Peale kirikut süüakse veel. Peale sauna olid jõulud (rukkiwilja põhk) juba tuppa toodud. Peale kirikut tuli jõuluvana, meie aegas tõi ehitud jõulupuu. Loeti salme ja lauldi jõuluvanale. Jõulude peal magati kogu perega jõulu-, uusaasta- ja kolmekuningapäeval. Magama pidi sirgest, siis vili ei lamandu ja kui kardeti lamandumist, siis magasid kõik kogu pere ühte külge pidi, siis ei lamandunud segamini. Jalas olid pikad säärikud, siis kasvavad viljal pikad pead. Kõikide suurte pühade öösel (tali-, suviste-) hoitakse jalad kinni (sukad jalas), siis on jalad kogu aasta terved.

Jõulu ajal pörandaid ei pühita. Jõulu ajal öösel on tuli kogu öö, lamp põleb, et küll vanasti oli lambiõli kallis ja vähe saada, siiski hoiti lambituli laua kohal põlemas. Pühades on söögilauad toa keskel pörandal, igal päeval oli ainult söögi ajal, kui söödud, viidi lauad jälle nurka ja tule all või akna valguses tehti tööd. Kui oli sõja aeg, oli mõnel tattnina, kas ise valmistatud või ostetud. Minul on ostetud alles, isetehtud viskasin ära. Lambiõli kokku hoides põletati ka piirge, mida lubati ainult ühest piiru otsast põletada ja kui piirule tuli pikk süsi, siis tuli pika ninaga peigmees. Igal asjal oma tähendus.

Jõuluks kaunistati laelamp. Traat aeti külge, löigati narmastega pabeririba igat värvi paberist ja keerutati ümber traadi ning plaadi alla löigati narmastega rattad, need kleebiti sinna – mõni leivataignaga, mõni tegi plaadisse augud, et kinnitada rattad. Meil ei tehtud auke. Lambi põhjale, kus õli sees, tehti ümber habe, s.o narmad rippusid allapoole. Päeval viidi lamp lae alt ära nurka, ennem pühiti lambiklaas puhtaks ja lambitaht löigati söest ära. Lambiklaasi puhastamiseks oli hari, ma arvan, et praegused lapsed ei teagi, mis see on. Nii kasvas kõike tehes ka inimesel ilumeel (Karjam 2012).

Ka vana tava – külakaudu käimine on Kihnus taas spontaanselt hoogu läinud, ent mitmeski mõttes uuenenult. Meeste ja naiste rollid ja käitumisreeglid on siin suuresti ühtlustunud. Mare Mätas:

Pundid liiguvad perest peresse, kus pakutakse omatehtud õlut ja suupisteid. Kihnus on ju nii, et öeldakse, et kui „kirik ond välles, võib latsis käümä akata” st, jõululaupäeva öösest alates kuni kolmanda pühani on igas peres ööpäevaringselt palju külalisi, kellele õlut pakkuda ja kellega juttu ajada.

Kõige paremad pundid on muidugi need, kus pillimees kambas on, ja selliseid liikus ka selle jõulu ajal palju: Lääne Juku akordioni ja oma kambaga, tema poeg Rando kitarr ja nooremate kambaga, Vana-Jüri Egert noorte kambaga, Kuraga Mari noorte kambaga jt. Sellised kambad kammivad kolme ööpäeva jooksul pea kogu saare läbi. Tänapäeval muidugi sõidetakse autodega perest peresse, kuid ei ole kaugel ajaloos aeg (isegi mina mäletan) kui meeste kambad käisid perest peresse jala, käisid igast perest läbi ja töid „sõnumi”. Nüüd on nii, et kambad moodustuvad peamiselt sõpruskonniti või sugulased või naabrid omavahel ja liikumise ulatus on suurem, sest minnakse, kuhu tuju tuleb ja mõnes talus käiakse lausa mitu korda mitme erineva kamba koosseisus.

Kihnus öeldakse ikka nii, et „vana punt piäb siis ää minemä, kui uus piäle tulöb”. Ühe sõnaga kui kamp sul toas laua ääres istub ja järgmine kamp tuleb, peaks vana punt kombe kohaselt lahkuma, oleks viisakas, sest muidu läheb kamp liiga suureks. Muidugi on neid, kes oma õigest kambast maha jäävad ja siis järgmiste minejate poolt kaasa haaratakse, vahepeal väsis mõni ära ka ja tukub mõnda aega sinu juures. Viimast jääb aastatega üha vähemaks, sest enamusel rändajatest ju autod olemas. Kui mõni aeg tagasi (ca 15–20 a) oli veel tähtis, et tüdrukud ja naised jõulude ajal latsis ei käiks (v.a oma sugulaste juures esimesel pühal), siis nüüd see reegel enam ei kehti. Ka jõululaupäeva öösel on külas rohkelt noorte segapunte ja ka abielunaiste punte.

Mina kirjutasin Vana-Jüri Egerti pillimängust jõulude ajal eelmine kord ülivõrdes, sest temal oli tõesti tore noorte tantsupunt kaasas. Isegi Tallinnast tulnud kuulus kihnlane Marko Kiigajaan oli tema pundis Kihnu tüdrukutega tantsimas (Marko ja Egert on nõbude lapsed). [---]

Kihnu uus rahvamaja

Jõulupidu uues rahvamajas. Olev Mikhemaa fotod 2010

Jõulud on Kihnus kõige suurem kogukondlik oma üritus, siis on kõik noored ja mandrikihnlastes kodus, käiakse kõik pered läbi, suheldakse omavahel palju, klaarritakse tüliasju ja vallaasju ja muid asju, tantsitakse ja lauldakse palju ja on üldse kõige-kõige toredam aeg Kihnus. Olen ikka ja jälle mõelnud, et millal tuleb see aeg, kui ukseid kinni pannakse (öeldakse ikka ju et: „jõulus piävd ukšõd lahti olõma!“) ja külalisi enam ei oodata, kuid sinnamaani on veel õnneks pikk tee. Kuigi Kihnus on mõned inimesed, kes tuled kustutavad ja ukseid sulgevad, kuid nende sõnum on teada ja enam ei minda proovima, kui teada on, et ühelgi aastal pole sisse lastud. Varem oli sellel uste ööpäevaringsel lahtihoidmisel ka kindlasti see tähtsus, et pika rännaku ette võtnud jalakäijad mehed kusagile ukse taha liigse õlletarbimise pärast lumehange magama ei jääks. See oli kogukondlik hoolitsus, et kellegagi sellist õnnetust ei juhtuks.

Lõpetuseks: 20 aastase taguste jõuludega võrreldes on muutunud see, et jala käivad meestepundid on teedelt kadunud, v.a oma naabruskonnas ringi käivad mehed, kaugemaid retki jala ette ei võeta. Latsis käivad ka naised ja tüdrukud, mis oli varem tabu, vähemalt jõululaupäeva öösel; sõidetakse kogu Kihnu läbi (siiski kohati ka valikuliselt, oleneb pundist, ennekõike valitakse ikka oma sõpru). Kolmandaks on elatustase oluliselt paranenud ja külalistele pakutav muutunud uhkeks ning üksteist ületrumpavamaks, napsud peenemaks. Neljandaks on tekkinud ülisuured noortekambad, kus teinekord kuni 30 noort pundis (need kambad ei meeldi kellelegi, peetakse liiga suureks, mõnel pool ei mahu tuppa ära ja ei oska midagi neile pakkuda ka).

Arvan, et minu kodust käis jõulude ajal ja uiõ-aasta poistena läbi umbes sadakond inimest. Ise ma latsis ei käinud, olin kodus oma külalistele ööpäevaringselt kättesaadav, külalised tulevad ju sõltumata kellaajast (Mätas 2012)

Jõulud on niisiis muutunud Kihnus üheks suuremaks rahvapühaks. Kiriku roll on kasvanud, rahvamajas korraldati valla ja rahvamaja ühiste jõududega pensionäride pidu, koolis toimusid peod mudilaste ja õpilastele, mõlema hingeks oli mandrilt pärit laulmisõpetaja Hilma Kerbak. Säilinud on tava viia jõulude eel sugulastele ja naabritele osa kalasaagist jm toitu. Samuti püsib komme panna surnuaeda sugulaste haudadele küünlad. Hoogustunud on külakaudu käimine. Seega on Kihnu jõulukommetes säilinud palju vana, kuid samas on toimunud suured muutused, sh naiste ja meeste rollides ja sooideoloogiates: kirikus on kadunud meeste ja naiste pool, külakaudu käimas võib näha ka noorte segapunte või naiste kampasid, mis oli vanasti jõulude ajal lubamatu. Viimast soodustab suuresti ka asjaolu, et sõidetakse autodega. Sellega seoses on laienenud ka puntide liikumisaadius: varem külakeskne või sugulaste vaheline tava on muutunud suuresti sõpruskondade keskseks ja ülesaareliseks.

Jõulupidu rahvamajas.

Olev Mikhemaa fotod 2010

Veronika Nazarova, Veera Leas, Katrin Kumpan

Maie Aav (Noodi Maie) ja Mare Mätas (Uiõ-Matu Mare). Eino Pedaniku foto 2007

7.5. Maie Aav ja Kihnu Muuseum

Uut elu on alustanud **Kihnu Muuseum**. Tallinna Ülikooli bibliograafina lõpetanud **Maie Aav** tuli muuseumisse tööle, kui maja oli läbi aegade kõige viletsamas seisus.²⁸ Muuseum asus vanas koolimajas, mis oli täiesti amortiseerunud.

Maie meenutab muuseumialgusaegu: *Kaerametsas oli palju talutöö tegemise vahendeid, mida enam ei kasutatud. Samuti polnud nagu õiget kohta Kihnu-Ruhnu mängudest jäänud mälestusesemetele jne. Theodor Saar mõistis, et need on väga väärtuslikud asjad ja pidas Pärnu muuseumi direktori Omar Volmeriga nõu. Vana koolimaja oli tühjaks jäänud ja sündis mõte sinna muuseum rajada. Anne elas nooruses Kaerametsas ja nad käisid ka perekonniti läbi. Veeda tegi Annele ettepaneku hakata vanavara kogumisega tegelema. Esimese näituse kujundas ja vitriinid tegi Volmer. Enamuses eksponaadid pärinesid Kaerametsalt. Edaspidi tegeles jooksvalt kogumisega Anne (Aav 2010).*

Mandrilt pärit kooliõpetaja Anne Buravkova oligi kauaaegne ainus osalise koorusega muuseumitöötaja-giid õpetaja ameti kõrval. Anne tundis muuhulgas huvi Kihnu käsitöö vastu ja on ka ise seda koolis õpetanud.

Maie Aav hakkas muuseumiga tegelema juba SA Kihnu Kultuuriruum juhatuse liikmena. Algus oli väga raske: koostööleping vallavalitsuse ja sihtasutuse vahel ei leidnud algul vallavanema toetust. Lõpuks leping siiski sõlmiti ja siis oli juba, millele toetuda.

Toona oli väga päevakorral vanade väärtuslike esemete äramüümine suvitusvõõrastele võileivahinna eest. Asusin majast majja käima ja palusin lasta üles pildistada vanavara ja jutule saades selgitasin kuidas oskasin, et vanad tarberiistad on eriti väärtuslikud just siis, kui need Kihnu kohapeale ja muuseumisse jäävad. Selle esimese suure ringiga õnnestus siiski ka üht-teist muuseumikogusse osta. Oluline oli teada saada, et endiselt on Kihnu aitades ja käsikambrites väga palju väärtuslikku vanavara (Aav 2010).

Anne Buravkova oli õpetaja amet kogu aeg olnud põhiline ja sealt kõrvalt oli raske leida aega muuseumitööks. Ka puudusid tal selleks teadmised ja kogemused. Nii oligi aastakümneid muuseumikogu täienenud peamiselt selle võrra, „mis muuseumiukse taha toodud“.

Pärast seda, kui Annely Akkermann sai Kihnu vallavanemaks, kujunes muuseumi remont uue vallavalitsuse prioriteediks. Vallavanem otsis muuseumi rekonstrueerimise projektijuhti ja Maie otsustas väljakutse vastu võtta. Veebruaris 2007 asuski ta muuseumi juhataja ametikohale. Selleks ajaks oli vallavalitsus sõlminud

²⁸ Käesoleva peatüki andmed põhinevad minu ja Maie Aava kirjavahetusel 2010. aastast.

Renoveeritud Kihnu Muuseumi avamine 20. juunil 2009. Ingrid Rüütli foto

*Muuseumi õnnistamine.
Ingrid Rüütli foto 2009*

*Maie Aav tänab endist muuseumijuhatajat
Anne Buravkovat. Olev Mihkelmaa foto*

juba lepingu AB Studio Paralleeliga (arhitekt Jaak Huimerind) ehitusliku eskiisprojekti valmimiseks.

Minu esimestel tööloleku päevadel selgus, et eelmisel juhatajal ei olegi üle anda mingeid dokumente – väidetavalt oli nii tulmeraamat kui teised dokumendid lihtsalt kadunud!!! Mäletan, see oli väga külm talv ja muuseumis sees kõvad miinuskraadid, kui alustasime ühekaupa vanavara ülespildistamist, muuseumitähise andmist, museaalide signeerimist, esmast kirjeldamist ja arvutisse kandmist. Töövõtulepinguga võeti appi pildistama veel Raili Oad. Abis oli ka Anne Buravkova. Nii saime mingi ülevaate olemasolevast muuseumikogust. Kirjutasin tööühma toel arengukava, otsisime erinevaid programme, kust võiks saada raha muuseumisse investeerimiseks. Maja oli tõesti kohutavas seisus, present väljas laperdamas ja eksponaadid sees hallitamas (Aav 2010).

Konsulteriti Pärnumaa Ettevõtluse Arenduskeskusega ja koondati tähelepanu piirkondade konkurentsivõime tõstmise programmile. Sellele rahataotlust esitades peab olema aga läbi viidud teostatavus-tasuvusanalüüs, mis omakorda maksis 80 000 krooni; selleks sai kirjutatud rahataotlus piirkondade arendamise programmile. Sisulises mõttes oli selle analüüsi valmimine suureks abiks, kuna oldi sunnitud kõik hästi läbi mõtlema ja korralikult planeerima. Paralleelselt otsiti sise- ja ekspositsioonikujundajat ja erinevatel põhjustel sai valituks OÜ Laika, Belka ja Strelka. Kokkusaamisi, mis selgitasid Kihnu-poolseid soove ja nendepoolset nägemust, oli mitmeid. Projekti vedamisel on kahjuks tehnilist tööd kohutavalt palju, vahel tundsin ennast tõelise bürokraadina, kes üldse

Maie Aav tutvustab muusumi. Olev Mihkelmaa foto 2010

Kolmõpuari pulmamaja õuel, Maie Aav esiplaanil. Ingrid Rüütli foto 2008

*Maie Aav lastega sadamas noorpaari ootel.
Eino Pedaniku foto 2007*

enam ei loodagi, et see töö kunagi ka mingit vilja kannab. Aitas meeskond: eelkõige vallavanem Annely Akkermann, kes kõikjal nõu ja jõuga abiks oli, samuti raamatupidaja Marika Vesik, vallasekretär Heldy Põlluste jt (Aav 2010).

Rekonstrueerimise projektis oli väga suur abi ka Paal Põllustest just praktilistes ehitusküsimustes. Ta on olnud ehitusettevõtte juht ja vaidlustes YIT Ehitus AS-iga andis väga head nõu. Arhitektid ja Kihnu pool tahtsid, et endise mõisa palkidest ehitatud vana koolimaja hoonet jäetaks alles nii palju kui võimalik ja renoveeritaks, ehitaja tahtis mitmes kohas vana lõhkuda ja uut asemele teha, sest nii on lihtsam ja kiirem. Aga tulistes vaidlustes jäi peale esimeste arvamus. Abi selleks tuli ka omanikujärelevalvelt (Valter Koost ja OÜ Ösel Consulting).

Püsiekspositsiooni üle arutati mitmeid ja mitmeid kordi. Kutsusin töörühma Niidu Katrini, Jaagu Merikese (Merike Liidemaa), Annely ja mitmeid teisigi, aga kõige aktiivsemad olid eelnimetatud. Mina pakkusin algselt välja idee, et ekspositsioon võiks olla inimese elukaare järgi üles seatud. Lapseeaga see ju jäigi algama. Ja pärast lapseiga tuleb meheks või naiseks olemine – kaks üsna erinevat maailma. Ettevalmistava töö (näiteks fotode kokkuotsimine jm) tegin mina, aga ma kunagi ei julgenud üksinda otsustada, siin oli abiks kõige rohkem Katrin (fotode valik, tekstide lühendamine, olulisima välja toomine). Multimeedia võimalused olid üsna tundmata maa, siin aitas tehnilise poole pealt Andres Toomsalu (Pärnu mees, kes hoolitseb valla arvutivõrgu toimimise eest) ja Laika, Strelka ja Belka OÜ naised (Malle Jürgenson, Krista Lepland ja Tea Tammelaan) (Aav 2010).

Fuajees asub piletilaud ja muuseumipood, turisti jaoks infopunkt ja lastele mängunurk. Muuseumi eestuba on kihnlastele kogunemise ning infovahetamise kohaks ka külmadel kuudel, kui saare külastajaid liigub vähe.

Kogu ekspositsioon ulatub ajas tagasi kuni 100 aastat. Esitatakse lugusid pildina, tekstina ja esemete kooslusena olulisematest teemadest, tegevustest ning inimestest. Fuajees antakse üldine pilt saarest, selle asustusest ja ehitistest. Esimese ekspositsiooniruumi teemaks on lapseiga (kätki, mänguasjad, rõivad, koolielu), järgnevad olulised isikud (kooliõpetaja Theodor Saar, seltsielu ja Sinaida Saar, kirikuelu ja Marina Roosleid, hõbesepp Peeter Roosleid), meeste tuba (mehed merel, kapten Enn Uuetoa, laevaehitaja Enn Vahkel, hülgeküttimine, kalapüük, meremeeste kastid ja laulud) ja naiste tuba (põllu- ja majapidamistööd, lapsed, loomad, käsitöö) ning Kihnu pulm (kosjad, noorikumaja, pulmalaulud-tantsud, veimed). Viiendas toas on eksponeeritud ait (riidekirstud) ja käsikamber (majapidamistarbed), kuuendas Kihnu lugu piltidena (J. Oad ja teised naivistid) ning viimases ruumis on püsinäituse lõpp (laulmine, filmi vaatamine jms) ning vahetatavad näitused. Kõikides ruumides täiendavad traditsioonilist ekspositsiooni liikuvad pildid (filmilõigud, slaidiprogrammid) ja helitaust.

Eraldi projektid olid vahetatavate näituste toas eksponeeritud fotonäitus „Kihnu pulm” ja Kihnu naivistide originaalmaalidest koopiatega tegemine Kanutis. Koostöös Vaal galeriiga avati kihnlase Leida Mätase maalinäitus, valmis raamat Jaan Oadist²⁹. Viimane sisaldab fotokoopiaid ligi 70st Jaan Oadi maalist ühes selgitavate alltekstidega ning loob suurepärase pildi Kihnu meeste ja naiste töödest ja tegemistest 20. sajandi alguses.

Muuseumis on võimalik ette tellida töötubasid, kus saab õppida paelte punumist, Kihnu jaki õmblemist, kudruste valmistamist, Kihnu nuku valmistamist, kangastelgedel kudumist, võrgulina kudumist, muti rakendamist. On alustatud aktiivset suhtlemist kogukonnaga. Korraldatakse mitmesuguseid üritusi, näiteks tähistatakse silmapaistvate kihnlaste tähtpäevi, nagu Marina Rooslaidi 100. sünniaastapäev. **VIDEO 12.** Edukalt on osaletud muuseumiöö projektis.

Muuseumiöö läks meil väga hästi. Lugesime ette Theodor Saare kirja pandud lugusid ja edasi rääkisid inimesed endaga juhtunud kummalistest asjadest. Võtsime kõik videosse ka, sealt saab need lood üles kirjutada. Väga paljud uskumused on meil elujõus, väga huvitav oli (Aav 2010).

Maie on kooliõpetajate kõrval üks väheseid Kihnu naisi, kellel on olnud õnne pärast kõrgkooli lõpetamist kodusaarel meelepärast tööd leida – talle usaldati hoida ja juhtida Kihnu saare olulisemaid kultuuriobjekte – Kihnu Muuseum. Ta on pannud sellesse oma hinge ja andnud ühtlasi muuseumile uue hingamise.

*Hilma Kerbak ja Maie Aav.
Olev Mihkelmaa foto 2010*

Maie Aav lastega. Olev Mihkelmaa foto

²⁹ Kihnu Jõnnud Jaani silme läbi. Jaan Oadi pildiraamat. Koostajad Inge Laurik, Sirje Pallo. Projekti koordinaator Maie Aav. Toimetaja Joel Sang. Kihnu Muuseum 2010.

7.6. Trükised ja raadiosaated, turism ja käsitöömüük

Kõrgharidusega kihnlased töötavad ka pedagoogidena, **Lea Jõgisuu** oli mõnda aega koolidirektor. Kõik nad on osalenud aktiivselt ka Kihnu kultuuri säilitamisel ja edasikandmisel.

Kihnu Riikliku Kultuuriprogrammi toel on Kihnu Kultuuriinstituudi raames asutud koostama trükiseid ja meediaprogramme Kihnu keele ja kultuuri säilitamiseks. Õpetajad **Külli Sepp (Laos)**, **Reene Leas** ja **Evi Vesik (Tõeväli)** on koostanud Kihnu aabitsa, **Ly Leas**, **Külli Sepp (Laos)** ja **Evi Vesik (Tõeväli)** Kihnu lugemiku, **Külli Laosel** on valminud grammatikaõpik koos töövihikutega, **Reene Leasel** on käsil Kihnu keele elektroonilise sõnastiku täiendamine.³⁰ Ka on Reene vahendanud populaarseid Kihnu uudiseid Vikerraadios. Peamiselt on kihnukeelseks raadiohääleks olnud aga **Marju Vesik**. Samas löövad nad aktiivselt kaasa ka Kihnu kogukonnaelus – pulmades, kalendritähtpäevadel, rahvamaja üritustel jm.

Väljaandeid on avaldanud ka Kihnu Kultuuriruum. **Mare Mätas** on koostanud kokaraamatu³¹. **Katrin Kumpan** on lisaks ansamblijuhtimisele ja paljude kultuuriürituste korraldamisele kokku pannud ja publitseerinud SA Kihnu Kultuuriruumi projektina UNESCO toetusel kolm laulutekstide kogumikku – *Kihnu lastõ lauluvihk*, *Kihnu nuördõ lauluvihk* ja *Kihnu naestõ lauluvihk* ning kogumiku *Kihnu pillilugudevihk*. Noorte laulik sisaldab peamiselt meeste laule, naiste laulikusse mahub laule alates vanadest pulmalauludest matuselauludeni, läinud sajandi alguse rahvalikest lauludest „Stalini-aegsete” lauludeni („mis ond meite lemmiklaulud!”) ning Virve Köstri laulude ja muude uuemate lauludeni välja.

Naised on omandanud märkimisväärse koha ettevõtluses. Annely Akkermann juhtis pikemat aega aktsiaseltsi Kihnurand, hankis uusi reisijatele mugavamaid laevu, korraldas turistide vastuvõtmist, tegutses giidina, asutas teabetoa jne. Pärast edukat tegutsemist Kihnu vallavanemana jätkas ta Pärnu aselinnapeana. Sealt aga valiti märkimisväärse häälte arvuga IRLi saadikuna Riigikokku. See on kahtlemata karjääriredeli kõrgeim tipp, kuhu Kihnu naised on küündinud. Poliitikuna on ta avardanud Kihnu naise rolle veelgi enam kui teised tähelepanuväärsed naised, kelle ühiskondlik tegevus pole ulatunud kaugemale kodusaarest. Üheks uueks tuluallikaks saarel on osutunud käsitöö valmistamine ja müük turistidele.

³⁰ Aabets. Jutud mõtlõsid vällä Külli Laos, Reene Leas ning Evi Vesik, pildid mualis Uno Roosvalt. Koostanud Külli Laos, toimetanud Mark Soosaar. Kihnu Kultuuri Instituut 2009; *Kihnu lugõmik*. Koostanud Ly Leas, Külli Sepp ja Evi Vesik, toimetanud Joel Sang. Sihtasutus Kihnu Kultuuriruum, 2004; Külli Laos. *Kihnlasõ emäkiel*. Toimetaja Mark Soosaar. SA Kihnu Kultuuri Instituut [i.a.].

³¹ *Kihnu kokaraamat*. Koostanud Mare Mätas. SA Kihnu Kultuuriruum 2009.

Endisest Kihnumua laulutüdrukust Annely Akkermannist on saanud edukas firmajuht. Anu Visseli foto 1996.
ERA, VF 1352

Külli Laos esineb Kihnu keeleseminaril.
Ingrid Rüütli foto

Külli Laos, Ly Leas ja Reene Leas lastega Kihnu viiulifestivalil.
Ingrid Rüütli foto 2011

Teatud käsitööesemete valmistamine teiste jaoks oli tavaline ka varem. Kui seelikukanga koob igaüks või vähemalt iga pere ise, siis tikkimine oli Kihnus nagu mujalgi Eestis eeskätt spetsialistide töö. Kuigi oskus oli üldisem, igaüks sellega ei tegeelnud.

Rosaali Karjam (Härma Roosi, sünd 1935) on väga paljudele naistele tikkinud käiseid ja noorikutanusid. Selleks oli tal kindlasti eriline anne ja ka huvi, kuid seda soodustas ka tema töö ilmajaamas, kus käsitöö tegemine aitas öösiti valves olles und peletada. Ka polnud tal saatuse tahtel lapsi.

Lahke ja rõõmsameelse inimesena on Roosi olnud ka paljudele uurijatele hea informant. Tema mustreid ja teda kui käsitöömeistrit on tutvustatud arvukates trükistes (vt Karjam & Summatavet 2008; Summatavet 2005; Summatavet 2006; Summatavet 2007; Summatavet 2008; Summatavet & Raud 2006; Uus 2005; Pink & Teder 2005). Viimased käsitlused Roosi elust ja tööst on raamat *Härma Roosi elu-kirjad* (2009) ning Kärt Summataveti ja Roosi ühistöö *Minu ajalugu. Kihnu Roosi käsitöökogu* (Summatavet 2010). Roosi on ka ise koguja – lisaks suurele mustrite ja käsitöökogule ning suulisele Kihnu pärimusele on ta hankinud ka mujalt materjale kalendrikommete, eriti aga mustrite tähenduse kohta ning vahest täiendanud viimaseid oma fantaasiagagi. Selleks on teda nähtavasti innustanud kogujad ise. Kärt Summatavet kirjutab:

Roosi on kursis kaasaja aktuaalsete teemadega, on uudishimulik, ettevõtlik ja aktiivse eluhoiakuga. Seetõttu tuleb Roosi puhul silmas pidada asjaolu, et lisaks Kihnu saare pärimusele on ta omandanud ka mitmekülgeid teemasid muudest allikatest. Tema kirjades ja suulises juturepertuaaris leidub rikkalikult seletusi ja näiteid selle kohta, kuidas pärimuse kandja oma fantaasiat ja kujutlusvõimet rakendades seob ja seostab kohaliku pärimusega ka teistest allikatest pärinevaid seisukohti (Summatavet 2010: 53).

Lisaks käsitööoskustele tunneb Roosi hästi kombeid, tantse, kohamuistendeid. Eespool tööme ära ühe näite tema kirjadest autorile, milles ta jagas oma emotsioone jõuludest. Temalt on jäädvustatud hulk huvitavaid heli- ja videointervjuusid (TF 2, 3, 7, 10), ka on ta saatnud ise kirjanekuid kirjandusmuuseumi rahvaluule arhiivile. Roosist on valminud ka kaks telefilmi: „Käsitöömeister Roosi Karjam” ja „Kihnu naise hommik” (TF 2, 3).

Tänapäeval on Kihnus mitu käsitöö müügipunkti. Kõrdikangast ja kudumeid valmistavad paljud, võid ja niplispitse teevad veel vaid üksikud meistrid. Meeste troisid, mille kudumine on eriti aeganõudev, on hakatud müügiks valmistama aparaadi abil. Siiski on taas ausse tõusnud käsitsikootud troi, mida paljud naised talviti koovad. On olemas ka meistrid, kellelt saab troid tellida. Tikkijana on tänapäeval hinnatud **Maire Palu**, kellel seoses viimasel ajal taas ausse tõusnud pulmakommetega on varuks kahe aasta tellimused tanudele ja käistele.

*Pulmalaulikud Galina Leas, Külli Laos, Maria Köster, Katrin Kumpan ja Ly Leas.
Ingrid Rüütli foto 2007*

*Õed Ly ja Reene Leas tantsuhoos.
Eino Pedaniku foto 2007*

Probleemiks on kujunenud asjaolu, et Kihnu käsitöösemeid on hakatud valmistama ja müüma ka väljaspool Kihnut, kusjuures need ei vasta traditsioonilistele kvaliteedinõuetele. SA Kihnu Kultuuriruum koduleheküljelt loeme:

Kihnu naised on otsustanud seljad kokku lüüa ning tõsiselt oma vaimset kultuuripärandit kaitsma asuda. Neljapäeval, 7. aprillil [2011] kutsuti kokku Kihnu Toote Koda, mille eesmärk on eristada meie ainuomane väärtuslik kogukondlik pärand kommertslikust masstoodangust, päästa Kihnu käsitöö solkimisest ning oma esivanemate pärandist tulusaajatena näha eelkõige kihnlasi. Toote Kojal on paarikümneliikmeline nõukoda, kes kutsutakse kokku suuremate probleemide kerkimisel, ning viieliikmeline juhatus, kes otsustab jooksvate küsimuste üle. Välja on töötatud ka kvaliteedimärk „Kihnlastõ tunnustõ“, mis eristab Kihnu käsitöömeistrite tehtut muust toodangust (<http://www.kultuuriruum.ee/>).

Rätikuid, põlle- ja sitsjaki kangaid hakati juba tsaariajal poest ostma. Samad mustrid on endiselt hinnas (Mätas 2006).

Nende, eriti rättide hankimine on Kihnu naistele tänapäeval probleemiks, kuna neid võib saada üksnes välismaalt. Ent moodne tehnika tuleb siingi appi: põlle- ja rätikukangaid on hakatud tellima koguni interneti teel Ameerikast. Uudne on Kihnu Kultuuriruumi algatatud ja Kihnu regionaalprogrammi toetatud internetipoe projekt, et tutvustada kihnlaste käsitööd laiemale huviliste ringkonnale Eestis ja kaugemal (vt <http://www.kihnukaubamaja.ee/>).

Olev Mihkelmaa foto

Kihnu vallavanem Ingvar Saare. Olev Mihkelmaa foto

7.7. Mehed varjust välja

Viimastel aastatel on hakatud taas korraldama ka kultuuriüritusi, milles on suur osa meestel. Uus ettevõtmine, õieti küll taasleitud vana, on ruhnlastega koos üles soojendatud kunagi nii populaarsed Kihnu-Ruhnu mängud (toimused vaheldumisi Kihnus ja Ruhnus aastatel 1965–1971). Uuesti hakati neid korraldama 2008. aastal, esmalt Ruhnus.

Mina ja Kaarel Lauk otsisime eelnevalt materjale nende mängude kohta – aja-leheväljavõtted, fotod, inimeste mälestused. Minu ülesandeks oli Kihnu poolne organiseerimine – võistkonna leidmine, esinemiskava koostamine jne. Kavas tantsisime Kihnu tantse, laulsime Kihnu laule ja laule, mis olid enne nendel mängudel kavas (Leas 2010).

2010. aasta suvel korraldati mängud taas Kihnus. Oluline koht mängudes on spordivõistlustel, milles on tegevad peamiselt mehed.

SA Kihnu Kultuuriruumi eestvõttel käivitati 2010. aastal uus regulaarürituste sari „Kihnu mere pidu“, mis lähtub „vanast heast kaluritepäeva traditsioonist, kuid hõlmab laiemalt kõike merega seonduvat: laevad, laevamehed, hülgekütid, merebioloogid, laiud, merelinnud“. Festival korraldatakse Kihnu meeste traditsiooniliste elatusalade väärtustamiseks ja toetuseks ning majanduse elavdamiseks saarel (vt lähemalt <http://www.kultuuriruum.ee/>).

Mere pidu oli suur õnnestumine ning mida aeg edasi seda helgemaks kõigi mälestused muutuvad. Kogu üritust soosis ju ka imeilus ilm, uudne korralduskäik ning ülitihed ja huvitav programm, mistõttu olid pea kõik kihnlased kaasatud ning osalesid aktiivselt. Külalisedki olid äärmiselt meeldivad ning neid tõi praam kohale ca 1400 (maksimum, mis kolme praamiga võimalik), lisaks külalised oma laevadega ja kogu Kihnu rahvas, seega osalejaid umbes 2000, mis on meie senine maksimum. Käsitöö laadad läksid hästi, samuti kalurite võistlused ning ka kõik muu (Mätas 2010).³²

Järgmiseks aastaks on jälle plaane kuhjaga, kuidas teha, unistus oleks Kihnu mere pidu 2011 – hülgepüügi festival, et pakume külalistele hülgeleha. Vot see oleks vast trump ning meelitaks kohale hulga meeldivaid kultuurituriste, kes igal aastal sellepärast just tulekski. Muidugi on lisaboonuseks see, et antud nädalavahetusel on ja hakkab olema eksponeeritud kogu Kihnu kultuuri alane teave – käsitöö (müügid, õpitoad), laul, tants, pillimäng, toit ning just meeste traditsiooniliste elatusalade tutvustus (kaluritepäev ju ka niikuinii).

³² Vt ka Silvia Paluoja. Kihnu mere pidu lõppes kivilaeva nime valimisega. Pärnu Postimees 13.07.2010 (<http://www.parnupostimees.ee/?id=286780> – 27. jaanuar 2012).

Kihnu merepidu.

Mare Mätas

Olev Mihkelmaa fotod 2010–2011

Veera Leas

Seega plaanis nüüd jõuliselt seda hülgepüügi asja suruma hakata, järsku õnestub järgmise aasta mere peoks miskit teha, seda enam et valimiste aasta ka... Plaan kord sügisel Setumaal keskkonnaministriga kohtuda, setud tahavad kuuritsapüüki, meie hülgepüüki, järsku peitub ühtsuses jõud? (Mätas 2010).

Ka hülgepüügi asjad on loodetavasti leidmas valitsuses positiivset lahendust.

Päris meeste enda ettevõtmine on MTÜ Kihnu Mere Selts, mis loodi 2009. aasta kevadel Kihnu saart ja väina puudutava merealase informatsiooni kogumiseks ja talletamiseks, samuti traditsiooniliste käsitööoskuste taaselustamiseks ja edasiandmiseks. Kuigi ettevõtmine sai alguse väljastpoolt tulevast initsiatiivist, on Kihnu mehed sellega agaralt kaasa läinud.

Kihnu Mere Seltsi üks peamisi tegevussuundi ongi traditsioonilise paadi- ja laevaehituse traditsioonide taaselustamine ja noortele edasiandmine. Lisaks paadiehitusele üritame rõhku panna ka üldisemale mere ja sellega seonduvaga tutvustamisele noortele – nt keskkond – linnud, loomad, kalad, taimed meres, ümbritsevad laiud, üldisem tutvustus laevadest, merereeglitest ning üldiselt kaasa aidata mereelu arendamisele Kihnus. Proovime ka valmis ehitada traditsioonilised võrgu ja kivipaadid, lõpptulemusena aga tahaksime jõuda omaaegse kivilaeva taasehitamiseni (http://www.kihnumereselts.ee/Kihnu_Mere_Selts/KMS.html).

Lisaks on mehed hakanud aktiivsemalt osalema kunstilistes harrastustes. Tantsimine on Kihnus väga populaarne. Ka mehi on rohkem tantsupõrandal näha. Samuti on mehed hakanud enam pilli mängima.

Viimastel aastatel on kodusaarel tuntuks saanud ja pulmadeski tantsuks mänginud kohalikest keskealistest meestest koosnev **Kihnu Kamp**, mis koosneb „tõelistest kihnlastest: kalur Soometsa Mihkel Leas (laul, kitarr), laevamadrus Allikivi Mikko Oad (kitarr) ja traktorist Oru Enna Vesik (trumm), viimane mängib aeg-ajalt oma lõbuks ka akordioni” (Mätas 2010). Mängitakse 1970.–80. aastate pulmade populaarseid mandrilt pärit laule, mis on Kihnus käibel tänaseni. Kuid et ansambelis puudub viisipill, saab selle lugude järgi tantsida vaid valssi (kui laul on 3-osalises taktimõõdus), polkat (2-osalises taktimõõdus kiire loo järgi) või reinlendrit (2-osalises taktimõõdus aeglasema loo järgi), muid Kihnu tantse nad ei mängi. Kõik tantsud tantsitakse Kihnus endiselt ringis.

Kitarri mängimine on niivõrd populaarne, et igaüks, „kel natuke muusikalist kuulmist on, püüab kitarrimängu selgeks saada” (Mätas 2010).

Kitarri saatel on lauldud põhiliselt mandrilt kuuldud laule, mis on Kihnus väga omaseks saanud ja mida „lauldakse igal peol hea meelega” (Mätas 2010).

Omamoodi üllataja oli tänaseks laialt tuntud vokaal-instrumentaalansambel **Kihnu Poisid**, kes alustasid koolipoistena vanade Kihnu meestelauludega, mida õpiti peamiselt vanadelt naistelt ja vanadest käsikirjalistest laulikutest. Peagi prooviti

ka uusi, moodsaid lugusid. Kui teised ansamblid on kandnud ehedat pärimust, siis viimane esitab eeskätt seadeid ja on saanud ka eriauhinna Põlvas toimunud eesti rahvalaulude seadete konkursil. Viimasel ajal on nad spetsialiseerunud põhiliselt tantsumuusikale, kuid on andnud välja ka laulude plaate. Mõnigi laul on saanud Elmari raadio soovisaadetes väga populaarseks, sh üllatusena baptistide lauluvarast pärinev „Nii kui üks pääsuke...“ Tõenäoliselt on see praegu Eesti meedias ainuke populaarne vaimuliku sisuga levilugu.

Paraku tegutsevad Kihnu Poisid nüüd rohkem mandril ja tegelikult Kihnu juurtega on viieliikmelisest ansamblist vaid kaks osalist – muusikakooli haridusega akordionist ja uute lugude autor Janno Vesik ning kitarrist ja laulusolist Raino Laine. Pulmapillimeesteks nad ennast ei pea. Ansambli teeneks tuleb aga kindlasti lugeda seda, et tänu populaarsetele Kuursaali tantsuõhtutele on Kihnu tantsud kandunud ka Pärnu linnaruumi, kus elab ja mida tihti külastab rohkesti ümbruskaudseid kihnlasi. Raino, kes praegu ainsana püsivalt kodusaares elab, on viimastel aastatel ka Kihnu pillilaagrites koolilastele kitarril õpetanud. Ansambel mängib Kihnu tantsude seadeid ka 2009. aastal ilmunud väljaandes „Kihnu tantsulood“ (Rüütel jt 2009a).

Kihnu Poiste algkoosseisu esinemist võib näha **VIDEOL 9**.

Kihnu Poistele on tekkinud järelkasv **Manija Poiste** näol, kelle koosseis on juba lühikese aja jooksul muutunud.

Ansambli algkoosseisus olid Manija juurtega Marek Leas (Kodu talust, kitarr, laul) ja Egert Pull (Vana-Jüri talust, akordion), Kihnust Mikko Sutt (Allikivi talust, basskitarr), Enna Vesik (Oru talust, trummid). Ansambel oli tore ja väga armastatud ja soodsa hinnaga, Soometsa Mihkli ja Kihnu Kamba omamoodi mantlipärija, kuid mängis rohkem Kihnu tantse, kuni tekkis omavaheline tüli, mistõttu ansambel lagunes. Marek Leas lahkus ansamblist ja mängib nüüd uues koosseisus Pärnus – ansamblis Kentukid. Egert jt esinevad endiselt kolmekesi Manija Poiste nime all, Egert laulab ka ise. Kihnu uusaasta peol 1. jaanuari õhtul oli nende koosseisus ka juba uus liige, Pootsist Mändla perekonnast, laulis ja mängis kitarr.

Kentukid on oma esinemislaadilt professionaalsemad (paremad tänapäeva koolitatud kuulajale?), Manõja Poisid lihtsamad, iseõppinud Kihnu Poisid, kes edasiarendusi suurt ei tee. Nüüd ütlesid Manija Poisid, et see pole mingi Kihnu ansambel nende meelest [---] (sarnane asi natuke nagu meie Toote Koja kaubamärgiga käsitöös, eristada ehedust ebaehedusest, kihnlased mittekihnlastest). Ühesõnaga sellised vaidlused ja repertuaariküsimused neil praegu päevakorral, näis siis kes kaotab, kes võidab. Igatahes on Egert suurepärane külapillimees, kes mängib lakkamatult kolm päeva jutti noortele tantsu ja laulu saateks pillilugusid, seda oli jälle hästi ka sel aastal jõulude ajal näha. Palju, palju noorte pillimängu, laulu ja tantsu (Mätas 2012).

Samas jätkavad pillimängu naised – Ly Leas, Külli Laos, Lea Jõgisuu, Helga Michelson, Õie Vesik ja Reet Laos on saatnud laste esinemisi ning osalenud muudel ettevõtmistel, Helga, Õie, Lea ja Reet on olnud pulmapillimeesteks. Kihnu Kultuuriruumi ja Kihnu riikliku kultuuriprogrammi toel korraldatud koolilaste pillilaagrid Kihnus ja Manijal on väga populaarsed ja neist on kindlasti oodata järelkasvu Kihnu pillimeestele, mh ka viiuldajatele ja löötspillimängijatele.

Helga Michelson on koos oma lähikondlastega asutanud aga uue ansambli, mis on nii oma vahelduva koosseisu kui ka pillide koosluse suhtes uudne ja erandlik. Helga kirjutab:

Mai lõpus 2010, imeilusal päiksepäeval läksime Rock-City randa suvitama. Igaks juhuks võtsime kaasa kitarri, akordioni ja Aafrika trummid. Meid oli tore seltskond – Kuraga Mari (Helga tütar), Helga, Kristjan (Helga poeg), Kristjani pruut Kirkke ja Kristjani sõber Mäks (Marko, kes mängis trumme) ja Umba Tiit. Illus kevadilm lausa kutsus pillid kätte võtma ja musitseerima. Nii saigi alguse meie pisike ansambel. Suve edenedes lisandus meiega Kuraga Elvi (Helga ja Õie ema) oma huvitava rütmipilliga – katuseharjategemise labidaga, mida ta mängib puukulbiga. Kristjan pilliks said jauram ja džinnipurk, mille sisse panime riisi. Suvel astusime üles muuseumis, käisime ka Kurase baaris inimesi üllatamas, siis veel Kaerametsas ühel koosviibimisel.

2010. aasta Kihnu merepäevadel võtsime osa võistumängimisest – seal osalesid Manija Poiste bänd, Kihnu Poisid ja meie ansambel. [---] Meie ansambli nimeks sai Pöögid (Kristjan pani selle nime: Kuraga maja taga metsas on tiik ja kui lapsed väikesed olid ja pahandust tegid, siis hirmutati neid sellega, et kui head lapsed ei ole siis pöögid viivad lapsed metsa). Veel astusime üles 2010. a. septembris rahvamajas laadal. Sellel suvel 2011 merepäevade aegu mängis Kuraga pereansambel tuletorni juures. Siis olime neljakesi – Helga, Mari, Õie ja Elvi. Sügisel 2010 alustas Maria viiuliõpinguid ja nii lisandus meie punkti ka viiul. Maria mängib peale viuli ja kitarri ka ehtsat löötsa ning nuppudega akordioni. Meie pillid ansamblis varieeruvad. Ja mängime sellise koosseisuga nagu meile meeldib ja ka kes parasjagu kusagilt võtta on. Näiteks Kihnu muuseumis mängis meil jauramit ka meie kirikuõpetaja Viktor Ivask ning akordioni Raido Koppel. Helga tõi Hispaaniast maraka, see vahetab välja riisiga täidetud džinnipurgi. Mängisime ja laulsime 2011 aasta suvel ka Metsamaa talus. Kohal olid ajakirjanikud ja fotograafid. Sirje Niitra Postimehest kirjutas meist artikli³³ (Michelson 2011).

Seega võib öelda, et mehed on vahepeal tugevasti feminiseerunud Kihnu kultuuris oma positsiooni tõstmas. Administratiiv- ja majanduselus on nad Kihnus taas juhtpositsioonil. Samas kultuuriürituste põhikorraldajad ja folklooriharrastuses osalejad on jätkuvalt peamiselt naised.

³³ Sirje Niitra. Kihnlased turiste ei pelga – nad lõbustavad neid. Postimees 01.09.2011; Sirje Niitra. Õnnelike inimeste saar. Postimees 03.09.2011 12:38.

Manija Poisid: Egert Pull, Mikko Sutt, Enna Vesik, Marek Leas. Pille Paalami foto. Kihnu Muuseumi fotokogu

Kuraga pere bänd: pereema Elvi, Helga poeg Kristjan, Helga, Kristjani sõber Marko. Maria Michelsoni foto

Mare Mätas, kes üldiselt Kihnu mehi väga kõrgelt hindab, kirjutab meeste rollist Kihnu kultuuris ja suhtumisest folklooriharrastusse:

Selge on see, et neil [meestel] on tähtis osa: pidev kodust äraolek ajaloos, mehed on kujundanud rahvariided selliseks nagu nad on oma merereisidelt toodud kingitustega, ja on siiski enamuses head lauljad ja tantsijad, mida näeb igal Kihnu peol öösel peale 12. Nad on tihti erinevalt meist veel ehedad, mitte teadlikud kultuuri kandjad, mis on ju ka väärtuslik. Kihnu mehed tantsivad ja laulavad ainult oma lõbuks, naised tihtipeale teistele näitamise pärast (esinemine). See et mehed teadlikult folklooriüritustest, -reisidest, -esinemistest osa võtta ei taha, selle põhjused on ka meile vägagi teada ja neid on mitu. Kindlasti ei ole see täielik huvipuudus, pigem puudub auahnus, tahe näidelda (seda me ju festivalidel teeme), tagasihoidlikkus. Kuigi Kihnu mehed oma juttudes ja väljütlemistes suhtuvad tihtipeale naiste tegemistesse halvustavalt, sisemas nad armastavad ja hindavad väga oma kultuuri. Eks see Kihnu meeste abiellumiseelistus Kihnu naisega näita selgelt ka armastust oma kultuuri vastu, mitte millegi võõra ja huvitavama vastu. Mehed on tõepoolest olnud innovaatilisemad kui naised Kihnus, naiste tugevus seisneb siin selles, et nad ei kuula lihtsalt meeste arvamust (Mätas 2008).

Kuid tuleb ette ka vastupidist. Nii näiteks ei lubanud kord Mare mees oma naisel presidendi vastuvõtule Kihnu riiete juurde pähe panna tanu, mis tundus antud olukorras liiga arhailine ja sobimatu, ning siin jäi mehe sõna peale. Mare: „Paljudele Kihnu meestele ei meeldi enam asju, millega naised tegelevad, näiteks et teljed talvel toas kolisevad ja vokid on toas ees jpm. Sealhulgas tanu kandmine pole nende arvates ilus.”

Ent hoolimata austavast suhtumisest meestesse teevad naised oma otsused enamasti iseseisvalt ja toimetavad oma parema äranägemise järgi, kusjuures mehed tavaliselt aktsepteerivad seda.

*Raino Laine laulab ja mängib
kitarri muuseumi avamisel.
Ingrid Rüütli foto 2010*

Annely Akkermann (Saare Annely). Olev Mihkelmaa foto

Lõpetuseks

Seega on naised Kihnus olnud põhilised vaimse kultuuri ja vaimsete väärtuste hoidjad ja kandjad, meeste osaks on olnud eelkõige ainealine kultuur ja uuenduslikkus. Uued töövahendid ja -meetodid, ka pillid ja pillimuusika olid meeste pärisosa. Mehed on ka juba 20. sajandi alguses üle läinud linnariietusele, naistel püsivad rahvarõivad muude kõrval au sees tänaseni. Aga ka laulud ja tantsud on uuenduslike algete eest tänu võlgu just meestele, traditsiooni säilimise eest aga naistele. Meeste roll Kihnu kultuuris tervikuna vääriski kindlasti omaette uurimust.

Kogu Kihnu kultuuri ime seisneb selles, et ta on sulatanud aegade jooksul endasse erinevaid elemente, muutunud ennast säilitades. Uued nähtused ja erinevad ajaloolised kultuurikihistused on siin püsinnud kõrvuti, tõrjumata päriselt välja vana.

Tänapäeval, mil tööstuslikult paljundatav kommertskultuuri pealetung on globaalne ja enneolematult jõuline, kerkivad esile senisest suuremad ohud omakultuuri täielikuks minetamiseks. Selle vältimise ainus tee on omakultuuri teadlik hoidmine. Kihnu Kultuuriruumi lülitamine UNESCO vaimse kultuuripärandi tähtteoste nimekirja avas uued perspektiivid Kihnu kultuuri kestmise tagamiseks. Sellega seoses loodud Kihnu Kultuuriruumi Sihtasutuse ja Kihnu Kultuuri Instituudi tegevus ning Kihnu riikliku regionaalprogrammi ja Kihnu riikliku kultuuriprogrammi käivitamine on juba kandnud vilja. On toetatud saare majanduslikku alustegevust, korraldatud seminare ja ümarlaudu Kihnu eluliste probleemide arutamiseks, taastatud traditsioonilised pulmad, rekonstrueeritud muuseum, antud välja trükiseid, hakatud koolis õpetama *Kihnu kielt*, käivitatud kihnukeelsed raadiosaated, korraldatud noorte pilliõpet jne.

Nii on Kihnu kultuuris omapäraselt põimunud järjepidevas traditsioonis säilinud pärimuskultuur ja sekundaartraditsioon, mis levib ülestähenduste vahendusel nii vanas kui ka uues kontekstis. Sealjuures juhtub ikka ja jälle seda, et mõned vanad, juba ununenud või ununema kipuvad nähtused tulevad sekundaartraditsiooni ja harrastustegevuse toel ja vahendusel (laulud, tantsud, pillilood) või siis pärimuse tundjate abil teadlikult taaselustatult (pulmad, kadrikombed) tagasi spontaansesse käibesse.

Pärimuskultuuri kõrvale on aga juba 20. sajandi algusest peale hakanud tungima koolist, kirjandusest, heliplaatidelt, hiljem raadiost ja muudest allikatest pärit laule ja muusikat. Pidevalt on täienenud ja osalt ka vahetunud tantsude repertuaar. 20. sajandi algupoolel käibele tulnud uued seltskonnatantsud on osalt omandanud lokaalseid erijooni ja püsinnud käibel tänaseni. Ilmaliku kultuuri kõrval ja sellega põimunult on elanud kiriklikud kombed ja laulud. Marina Rooslaidi omaalgatusliku

*Metropoliit Stefanus, arhidiakon Justinus
ja Annely Akkermann Kihnu muuseumi
avamisel 20. juunil 2009.
Olev Mihkelmaa foto*

tegevuse asemel võib tänapäeval Kihnu kirikus näha taas preestreid ja nende läbiviidud kiriklikke talitusi. Korduvalt on saart külatanud Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku eestseisja ehk kirikupea metropoliit Stefanus, kes õnnistas sisse ka rekonst-
rueeritud Kihnu Muuseumi.

Meeste ja naiste rollid ja osatähtsus vaimses kultuuris on olnud eri aegadel erinevad, kuid naised on ikka olnud konservatiivsemad ja kandnud enam kultuuri järjepidevust, mehed aga innovaatilisemad ja toonud sisse uuendusi. Ometi on meestelgi säilinud teatavad traditsioonilised ettekujutused naiste rollidest ja seda tähistavatest sümbolitest (nagu seda on näiteks abielunaise põll). Seejuures on naised rohkem kaasa teinud või koguni üle võtnud meeste töid, laule, tantse, pillimängu, mehed seevastu on naiste tegemistesse vähe sekkunud. Nad ei laula naiste regilaule, ei tee naiste käsitööd ja harrastusrühmadeski osalevad vähem või siis tegutsevad omaette, piirdudes rohkem pillimängu ja uuemate rahvalike lauludega. Tantsida nad siiski oskavad ja nooremad löövad vahel kaasa ka ühistes esinemiskavades, kuigi naiste soov ja valmidus neis osaleda on alati olnud tunduvalt suurem.

Kihnu vaimse kultuuri hoidmisel ja edasikandmisel on olulist rolli etendanud kõigepealt paljud laulikud, ies(t)laulajad, suuresti tänu neile on säilinud ka pulmakombed. Kuna pulmalaulikud olid peiu ja pruudi sugulased, on mõistetav, et kujunesid n.ö laulikute suguseltsid. Kihnus ei olnud improviseerimistraditsiooni nagu Setus, mistõttu laulikute funktsiooniks oligi eelkõige traditsiooni säilitamine ja edasikandmine ning konkreetsete olukordadega kohandamine.

Olulised olid ka traditsioonilised käsitööoskused, mis hoidsid elus eeskätt naiste rahvarõivaid, kuid siin olid uuenduslikud võtted ja materjalid ning moega kaasas käimine märksa olulisemad kui regilaulutraditsioonis. Selles oli oluline osa ka meestel, kes tõid oma merereisidelt naistele kaasa kingitustena rätte, põlle- ja pluusiriideid jne.

Uuemate meremehe- ja külalaulude loojatena tõusid esile mehed. Ka tantsud jõudsid Kihnu suuresti tänu meestele, kuid põhilised tantsijad olid läbi aegade naised.

Küllaltki tugeva kogukonnamentaliteedi juures, mis eriti kiivalt on kontrollinud ja juhtinud naiste tegemisi, on naised nii kollektiivselt kui ka ainuisikuliselt julenud võtta endale uusi rolle, leides vahel kogukonnas, eriti naiste seas suurt tunnustust (eeskätt kirikuelu hoidja Marina Rooslaid, aga ka Siina Saar, Veera Leas jt kultuuri-juhid), mõnel puhul aga nautinud kaugemal märksa suuremat populaarsust kui kodusaarel (Virve Köster ja tema laulud). Viimase uus estraadistaari roll on, tõsi küll, olnud ka väga erandlik.

Siina Saare, Marina Rooslaidi ja Rosaali Karjami esilekerkimist avalikus elus on nende loomulike annete ja iseloomuomaduste kõrval soodustanud asjaolu, et neil polnud lapsi. Virve Köster tõusis tippu aga siis, kui lapsed ammu suured ja lapselapsedki üles kasvatatud, kusjuures pere on ka teda otseselt toetanud. Siinat abistas ansamblijuhina tema kooliõpetajast ja kodu-uurijast vend Theodor, Marina alustas avaliku elu juhina tegutsemist algul Ruhnus koos ruhnlasest abikaasa Peetriga.

Rosaali Karjami tegevus käsitöömeistrina vastas hästi traditsioonilisele Kihnu naise rollile ja soo-ideoloogiale. Uus on see, et tänu tema suurele huvile mitte üksnes käsitöö, vaid pärimuskultuuri vastu üldse ning sõbraliku suhtlemisaldi ja avameelse iseloomu tõttu sai temast paljude uurijate hea informant, kes oma teadmisi ka pidevalt täiendas, samuti giid oma talumuuseumis.

Ma^essakatest on saarele uusi tuuli toonud 20. sajandi alguses preestri abikaasa Helena Dubkovskaja, kes juhtis saarel esimest koori, 20. sajandi teisel poolel aga eeskätt Katrin Kumpan, kelle tegevus on oluliselt aidanud säilitada Kihnu pärimuskultuuri ning tutvustanud seda ka laiale maailmale. Märkimisväärne on olnud ka kooliõpetaja, huvijuhi ja muuseumitöötaja Anne Buravkova roll. Kõik nad on olnud kahtlemata andekad, aga ka kanged naised, kes on Kihnu naiste tavapäraseid soorolle avardanud.

Veera Leas (sünd 1969) esindab juba uut põlvkonda, kelle kõrvale on kerkinud rida teisigi, veel nooremaid tublisid naisi, kes peale hariduse ja kultuurielu edendamise on haaranud enda kätte ka olulisi rolle valla juhtimises ja erasektoris. Ja neid aktsepteerivad ka mehed. Võrreldes vanema põlvkonna teenekate avaliku elu ja kultuuritegelastega on nad ka tublid pereemad, kellest enamikul mitu last. Üks neist on Annely Akkermann – endine toimekas vallavanem ja ettevõtja ning

Vasakult istuvad: Ille Palu (Lumiste Ille), Annely Akkermann (Saare Annely), Veera Leas (Lääne Veera), Veronika Nazarova (Pärna Veronika), Taivi Laos (Pihlaka Taivi) ja Milvi Odintšenko (Tungi Milvi), seisab Maie Oad (Arvi Maie). Eino Pedaniku foto 2007

Maria Köster (Luha Mann) ja Raili Leas (Kase Raili) tütrega. Ingrid Rüütli foto 2008

Krista Saare foto 2011

hilisem poliitik – Pärnu abilinnapea ja seejärel Riigikogu liige. Saare kultuurielus on väga olulist rolli etendanud SA Kihnu Kultuuriruum juhataja Mare Mätas, Kihnu Muuseumi juhataja Maie Aav, kooliõpetajad ja keeleõpikute koostajad Külli Laos, Ly Leas ja Reene Leas ning Evi Tõeväli, samuti populaarsete kihnukeelsete raadio-saadete koostaja Marju Vesik jt. Auväärsele positsioonile teaduse vallas on jõudnud Maaja Vadi (sünd 1955) – Tartu Ülikooli majandusteaduskonna dekaan, PhD majandusteaduses.

Nende tegemised ei vasta enam päriselt Kihnu soorollide „ajalooliselt väljakujunenud mustritele”, vaid tõendavad, et naiste soorollid on avardunud ja -ideoloogiad muutunud. Muutuste põhjusteks on eelkõige haridus ja suurem seotus üldiste arengutega.

Kuid muutused on toimunud ka üldisemates käitumismallides: kirikus on kadunud naiste ja meeste pool, mida võis osalt põhjustada ka see, et kirikus käib palju turiste; asjaolu, et jõulude ajal käivad külakaudu ka naised, tähistab juba selgesti vanade tabude kadumist ja sooideoloogiate muutumist.

Selle kõrval elavad Kihnus edasi vanad rollijaotused ja ideoloogiad, mis pole kaotanud oma aktuaalsust. Kihnu naistele on võõras moodne euroopalik arusaam võrdsusest – ideoloogia, mis devalveerib soorollide mõisted ja nõuab mõlematelt ühesuguste rollide täitmist. Naiste rollid on avardunud, nad on muutunud avatumaks, kuid koduseid naistetöid ja mudilaste kantseldamist ei jäeta meeste hooleks – neil on teised ja mitte vähem tähtsad tegemised, mis peret üleval peavad. Ka meestel on koduseid toimetamisi, lisaks kalapüügiga seonduvatele ka puutööd, kuid üldiselt on vana stereotüüp *mehed merel, naised kodus ja õues* endiselt au sees.

Ühiskond valvab hoolega naise soorolli täitmise üle:

Raske on individualistil Kihnus ellu jääda, ikka pead üha uusi ja uhkemaid kõrte kuduma, ilusat rätikut kandma, põldu tegema. Kui sa vastavalt üldtunnustatud Kihnu seaduste järgi ei käitu, on kogukonna halvakspanu suur (Mätas 2010).

Paljud naised on endiselt kodused. Kuid ka avalikus elus tegutsevad naised pole vabad sotsiaalsest kontrollist ja järgivad teatud piirini ikka ajalooliselt väljakujunenud hoiakuid, mis moodustavad ka vaieldamatu osa nende endi identiteedist. Põlvkondade kogemused on endiselt tähtsad. Üheks Kihnu naise eluhoiakute nurgakiviks on tänaseni vastutustunne, teadmine, et kõigega, mida saatus toob, tuleb hakkama saada. Ka on Kihnu naistele, neilegi, kes karjääri väärtustavad, olulised lapsed kui elu edasikandjad. Tänapäevaste laste päralt on Kihnu tulevik, nemad kujundavad ka tulevased soorollid ja -ideoloogiad.

Jääme huviga ootama uusi suundumusi üha muutuvast, kuid senini ikka oma omapära säilitada suutnud Kihnu kultuuris.

*Olga õnnõ, et elädä,
Olga tervist tehä tüedä!*

Olev Mihkelmaa foto

Eino Pedaniku fotod 2007

Eino Pedaniku foto 2007

Olev Mihkelmaa foto 2009

Jaanipäev. Neljapuuri jaanipeol lastega. Olev Mihkelmaa fotod

Kihnu viulifestivalil. Ingrid Rüütli foto 2011

*Sõrmõlugu. Raili Leas tütreaga.
Olev Mihkelmaa foto 2011*

Tüdrukud jaanipäeval. Olev Mihkelmaa foto 2009

Arhiivimaterjalid

ERA – Eesti Rahvaluule Arhiiv kirjandusmuuseumis

EFA – eesti folkloori arhiiv ERAs

RKM – endise Riikliku Kirjandusmuuseumi käsikirjade kogu ERAs

RKM, Mgn – magnetofonilintide kogu ERAs

KKI – Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluulekogu

Khñ – Kihnu Muuseumi arhiiv

TRÜ, EKRK – endise Tartu Riikliku Ülikooli eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri rahvaluulekogu ERAs

Kirjandus

Aarelaid, Aili 1999. *Eesti rahvakultuur ja eurointegratsiooni hingus*. Aarelaid, Aili (koost). Rahvakultuur ingliska ja Internetiga. Tallinn: Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskus. TPÜ RASI. TPÜ Nüüdiskultuuri Uurimiskeskus, lk 5–22.

Aavik, Svea (koost) 2009. Soosaar, Mark (toim). *Kihnu Jõnnust Kihnu Virveni*. Kihnlaste enneolematud ja päraštulematud elulood. Kihnu Kultuuri Instituut.

Barkalaja, Anzori 2007. Identiteet ühiskondliku ja isikulise vahelülina: efektiivse keha mõiste kasutusvõimalusi. Arukask, Madis (koost). *Muutused, erinevused ja kohanemised Eesti kultuuriruumis ja selle naabruses*. Tartu Ülikool, Viljandi (http://www.kirikiri.ee/article.php3?id_article=381 – 9. august 2011).

Best, Deborah L. 2003: Gender stereotypes. Ember, Carol R. & Ember, Melvin (toim). *Encyclopedia of sex and gender: men and women in the world's cultures* 1. Springer, lk11–26.

Bogdan, Robert C. & Biklen, Sari Knopp 1998. *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods*. Needham Heights, MA: Ally & Bacon. (Omur Akdemir. Conducting Qualitative Research in Online Courses: Experiences of a Novice Researcher).

Einpaul, Anti. Soorollidest. *Psühholoogia-alased artiklid veebis* <http://tnk.tartu.ee/artiklid.html> (<http://tnk.tartu.ee/0soorollidest.html> – 9. august 2011).

EKSS = *Eesti keele seletav sõnaraamat* (<http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi> – 9. august 2011).

Headland, Thomas & Pike, Kenneth & Harris, Marvin (toim) 1990. *Emics and Etics: The Insider/ Outsider Debate*. Sage Publications.

Emic and etic = *Wikipedia* (http://en.wikipedia.org/wiki/Emic_and_eti – 13. september 2011).

Hiiemäe, Reet 1997. *Eesti katkupärimus*. Tartu: EKI folkloristika osakond, EKM Eesti Rahvaluule arhiiv.

Jõeste, Kristi 2008: *Artefakt, enesemääratlus, sootsium: riietuse semiootiline analüüs Kihnu kõrdi näitel*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.

- Jõgisalu, Harri 2009: Sangevana. – Kihnu Jõnn ehk ühe legendi sünd. Aavik, Svea (koost). *Kihnu Jõnnust Kihnu Virveni*. Kihnlaste enneolematud ja pärast tulematud elulood. Pärnu: Kihnu Kultuuri Instituut, lk 91–108.
- Kalits, Vilve 1997. Kihnu ajaloo, majandusest ja kultuurist. Kõiva, Otilie & Rüütel, Ingrid (koost). *Vana kannel VII: 1. Kihnu regilaulud*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv & Eesti Keele Instituut, folkloristika osakond, lk 12–34.
- Kalmus, Veronika 2010. Vaimne keskkond. Sissejuhatus. *Eesti inimarengu aruanne 2009*. Tallinn: Eesti Koostöö kogu, lk 107.
- Karjam, Roosi & Summatavet, Kärt 2008. *Kihnu Roosi kindakirjad*. Tallinn-Viljandi: AS Ajakirjade Kirjastus & TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia.
- Kihnu Jõnnud Jaani silme läbi. Jaan Oadi pildiraamat. Koostajad Inge Laurik, Sirje Pallo. Projekti koordinaator Maie Aav. Toimetaja Joel Sang. Kihnu Muuseum 2010.
- Kihnu kodulehekülj = (<http://www.kihnu.ee.html> – 28. september 2011)
- KMSelts = Kihnu Mere Seltsi kodulehekülj (http://www.kihnumereselts.ee/Kihnu_Mere_Selts/KMS.html – 26. september 2011)
- Knuuttila, Seppo 1994. Kaiken kattava kulttuuri? Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki (toim). *Kulttuurintutkimus. Johdanto*. Tietolipas 130. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 9–31.
- Koosa, Piret 2010. Keeping the vernacular orthodox tradition: women as the religious examples and experts in a Komi village. *Talking about Tradition a one-day conference about tradition and change*, Estonian Literary Museum, May 31st 2010. Teesikogumik (http://www.ut.ee/CECT/docs/Tradition_programme.pdf – 23. september 2011).
- Kumpan, Katrin 2008a. *Kihnu nuõrdõ lauluvihk*. Linaküla: SA Kihnu Kultuuriruum.
- Kumpan, Katrin 2008b. *Kihnu naestõ lauluvihk*. Linaküla: SA Kihnu Kultuuriruum.
- Kumpan, Katrin 2009. *Kihnu pillilugudevihk*. Linaküla: Kihnu Kultuuriruum.
- Kõiva, Otilie 1961. Kihnu regivärsilise rahvalaulu funktsiooni ja esitamisi viisi küsimustest. Lepik, Mart & Normann, Erna & Põldmäe, Rudolf (toim). *Paar sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uurimise teed II*. Uurimusi ja materjale. Tartu: Eesti Raamat, lk 262–292.
- Kõiva, Otilie 1965. *Regivärsilise rahvalaulu traditsioon Kihnu saarel*. Kandidaadidissertatsioon (käsikiri Eesti Kirjandusmuuseumis). Tartu.
- Kõiva, Otilie 1997. Kihnu pulmalaulutraditsioonist ja pulmakommetest. Kõiva, Otilie & Rüütel, Ingrid (koost). *Vana kannel VII: 1. Kihnu regilaulud*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv & Eesti Keele Instituut, folkloristika osakond, lk 57–71.
- Kõiva, Otilie 2003a. Kihnu regilaulupertuaari erijoontest. Kõiva, Otilie & Rüütel, Ingrid 1997. *Vana kannel VII: 2. Kihnu regilaulud*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv, etnomusikoloogia osakond, lk 41–52.
- Kõiva, Otilie 2003b. Kihnu rahvalaulikutest. Kõiva, Otilie & Rüütel, Ingrid. *Vana kannel VII: 2. Kihnu regilaulud*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv, etnomusikoloogia osakond, lk 20–40.

- Kõiva, Otilie & Rüütel, Ingrid 1997. *Vana kannel VII: 1. Kihnu regilaulud. Pulmalaulud*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv & Eesti Keele Instituut, folkloristika osakond.
- Kõiva, Otilie & Rüütel, Ingrid 2003. *Vana kannel VII: 2. Kihnu regilaulud*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv, etnomusikoloogia osakond.
- Laanem, Tiina 2009. *Kihnu Virve. Nagu linnukene oksal*. Tallinn: Pegasus.
- Laherand, Meri-Liis 2008. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Lett, James 1996. Emic/Etic Distinctions. *Professor James Lett's Faculty WebPage* (<http://faculty.irsc.edu/faculty/jlett/article/20on/20emics/20and/20etics.htm> – 13. september 2011).
- Lips, Hilary M. 1991. *Women, Men and Power*. California: Mayfield Publishing Company.
- Lotman, Juri 1970 = Лотман, Юрий. *Статьи по типологии культуры*. Материалы к курсу теории литературы. Выпуск I. Тарту: Тартуский государственный университет.
- Marshall, Gordon. Emic and etic analysis. Marshall, Gordon & Scott, John (toim). *A Dictionary of Sociology*. OUP Oxford University Press. Encyclopedia.com (<http://www.encyclopedia.com> – 13. september 2011).
- Medical Definitions 2007 = The American Heritage® Medical Dictionary. Copyright 2007, 2004 by Houghton Mifflin Company (www.medical.yourdictionary.com/ – 13. september 2011).
- Märka, Veiko 2008. Kihnu Virve. *Eesti Ekspress*, 1. veebruar.
- Mätas, Mare 2006. 20. sajandi Kihnu rätikud. Kihnu Kerchiefs in the 20th Century. Ojamaa, Triinu & Kalkun, Andreas (toim). *Individuaalne ja kollektiivne traditsionaalses kultuuris. Individual and Collective in Traditional Culture*. Töid etnomusikoloogia alalt 4. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi etnomusikoloogia osakond.
- Naiste-meeste suhted = [kihnu.ee/Kihnu saarest/Kultuur ja traditsioonid/Naiste-meeste suhted](http://www.kihnu.ee/Kihnu_saarest/Kultuur_ja_traditsioonid/Naiste-meeste_suhted) (<http://www.kihnu.ee/index.php?id=176&L=0>).
- Norberg, Aili & Pajumets, Marion & Papp, Ülle & Saks, Kertu & Uverskaja, Elviine (koost) 2006. *Soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise strateegia*. Käsiraamat. Tallinn: Sotsiaalministeerium & Eesti Naisteühenduste Ümarlaura Sihtasutus.
- Oras, Janika 2004. Heterofoonia ühe regilauluviisi traditsioonilises ja tänapäevases interpretatsioonis. Rüütel, Ingrid (koost ja toim). *Pärimusmuusika muutuvas ühiskonnas 2*. Töid etnomusikoloogia alalt 2. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi etnomusikoloogia osakond; Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu.
- Paluoja, Silvia 2010. Kihnu mere pidu lõppes kivilaeva nime valimisega. *Pärnu Postimees* 13. juuli (<http://www.parnupostimees.ee/286780/kihnu-mere-pidu-loppes-kivilaeva-nime-valimisega/> – 26. september 2011).
- Pink, Anu & Teder, Kristi 2005. *Tikkimine. Väike rahvarõivaõpetus*. IV–IX klass. Türi: Saara.
- Protection of the intangible cultural heritage: survey and new prospects. UNESCO Headquarters, 16.–17 June 1993.
- Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore. Adopted by the General Conference at its twenty-fifth session. Paris, 15 November 1989.

- Rüütel, Ingrid 1992. Tradition and Innovation in Estonian Folk Music Today: On the Kihnu Traditional Culture. *Intercultural Music Studies 4. European Studies in Ethnomusicology: Historical Developments and Recent Trends*. Selected papers Presented at the 7th European Seminar in Ethnomusicology. Berlin, October 1-6, 1990. Wilhelmshaven: Florian Noetzel Verlag, lk 237–244.
- Rüütel, Ingrid jt 1974 = Rüütel, Ingrid & Tampere, Herbert & Tampere, Erna (koost ja komment). *Eesti rahvalaule ja pillilugusid 2*. Teaduslik antoloogia. Heliplaadid I–V. Uuemaia rahvalaule ja pillilugusid. Tallinn: Tallinna Heliplaadistuudio, Meloodia 1974. (Ka tekstivihik samanime-lise heliplaadiantoloogia juurde.)
- Rüütel, Ingrid 1987. Folkloor ja tänapäeva kultuur. *Kultuur ja Elu* 5, lk. 11–15.
- Rüütel, Ingrid 1995. Kihnu pulmakombed – juured ja suundumused. Hiimäe, Mall & Kõiva, Mare (toim). *Rahvausund tänapäeval*. Tartu: Eesti TA Eesti Keele Instituut, lk 328–353.
- Rüütel, Ingrid 1997: Kihnu pulmalaulude viisid. Otilie Kõiva & Ingrid Rüütel (koost). *Vana kanal VII: 1. Kihnu regilaulud*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvalaule Arhiiv. Eesti Keele Instituut. Folkloristika osakond, lk 51–56.
- Rüütel, Ingrid 2000a. Tõde ja eetika visuaalses antropoloogias. Kõiva, Mare (toim). *Meedia. Folkloor. Mütoloogia*. Tänapäeva folkloorist 3. Võrguteavik. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi rahvausundi tööühma väljaanne (<http://www.folklore.ee/pubte/meedia/> – 30. jaanuar 2012).
- Rüütel, Ingrid 2000b. Past and Present Gender Roles in the Traditional Community on Kihnu Island in Estonia. Moisala, Pirkko & Diamond, Beverley (toim). *Music and Gender*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press, lk 266–288.
- Rüütel, Ingrid 2001. Типология эстонских рунических напевов в прибалтийско-финском и балтском контексте. *Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum 7.-13.8.2000. Pars VII. Dissertationes sectionum: Folkloristica ethnologia*. Tartu: Eesti Fennougristide Komitee, lk 215–226.
- Rüütel, Ingrid 2002: Wedding songs and ceremonies of the Kihnu island in Estonia. *The World of Music* 44. Traditional music in Baltic countries 3, lk 131–151; 156–159.
- Rüütel, Ingrid 2004. Pärimusmuusika tänapäeva ühiskonnas. Ross, Jaan (koost ja toim) & Maimets, Kaire (toim). *Mõeldes muusikast. Sisesevaateid muusikateadusse*. Tallinn: Varrak, lk 220–243.
- Rüütel, Ingrid 2009a. Kihnu pärimustantsud minevikus ja tänapäeval. *Mäetagused* 41, lk 53–74 (<http://www.folklore.ee/tagused/nr41/ryytel.pdf> – 13. september 2011).
- Rüütel, Ingrid jt 2009b. *Kihnu tantsulood. Kihnu Dance Tunes*. /2 CD-d ja brošüür. Plaadid ja brošüüri koostas Ingrid Rüütel. I plaadi helitöötlus Jaan Tamm, II plaadi helitöötlus Mati Brauer. Noodistas Krista Sildoja, noodigraafik ja keeleteoimetaja Edna Tuvi, kujundas ja küljendas Karl-Kristjan Videvik. Trükkis OÜ Vali Press. Tiražeeris Baltic Disc AS. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kunstide Instituut & Eesti Kirjandusmuuseumi etnomusikoloogia osakond.

- Rüütel, Ingrid & Tiit, Ene Margit 2005. *Pärimuskultuur Eestis – kellele ja milleks* I osa. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi etnomusikoloogia osakond.
- Rüütel, Ingrid, Tiit, Ene Margit 2007. *Pärimuskultuur Eestis – kellele ja milleks* II osa. Ars Musicae Popularis 17. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi etnomusikoloogia osakond.
- Saar, Theodor 1968. Kihnu vägimehed. *Keel ja Kirjandus* 1, lk .
- Saar, Theodor 1998. *Kihnu raamat*. Tallinn: Emakeele Selts.
- Saar, Theodor 2009. Kihnu Jõnn ehk ühe legendi sünd. Aavik, Svea (koost). *Kihnu Jõnnust Kihnu Virveni*. Kihnlaste enneolematud ja pärast tulematud elulood. Pärnu: Kihnu Kultuuri Instituut, lk 32–44.
- Salve, Kristi 1997. Vepsa õigeusk: ka metsas võib palvetada. *Lee* 4. Ümin. Tartu, lk 153–169.
- Sang, Joel 2009. Theodor Saar – sild üle sajandite. Aavik, Svea (koost). *Kihnu Jõnnust Kihnu Virveni*. Kihnlaste enneolematud ja pärast tulematud elulood. Pärnu: Kihnu Kultuuri Instituut, lk 49–64.
- Sarmela, Matti (toim) 1981. *Pohjolan häät*. Tietolipas 85. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Sarmela, Matti 1984. Kirjoituksia kulttuuriantropologiasta. Helsinki: Suomen antropologinen seura & Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sarmela, Matti 1996. Suomalainen eurooppalainen. Laaksonen, Pekka & Mettomäki, Sirkka-Liisa (toim). *Olkaamme siis suomalaisia*. Kalevalaseuran Vuosikirja, lk 75–76.
- Sevänen, Erkki 1994. Taide sosiologisen ja humanistisen tutkimuksen kohteena [Kunst sosioloogiliste ja humanistlike uurimuste objektina]. Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki (toim). *Kulttuuritutkimus. Johdanto*. Tietolipas 130. SKS. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 51–73.
- Soosaar, Mark 2009. Maalitud ajalugu. Aavik, Svea (koost). *Kihnu Jõnnust Kihnu Virveni*. Kihnlaste enneolematud ja pärast tulematud elulood. Kihnu Kultuuri Instituut, lk 85–89.
- Summatavet, Kärt & Raud, Anu 2006. Folklore and Art Education. Edelkoort, Lidewij & van Gelder, Saskia (toim). *Remembering the Future*. Helsinki-Tallinn-Eindhoven: The University of Art and Design Helsinki, the Estonian Academy of Arts & the Design Academy Eindhoven, lk 9–11.
- Summatavet, Kärt 2005. *Folk Tradition and Artistic Inspiration. A Woman's Life in Traditional Estonian Jewellery and Crafts as Told by Anne and Roos*. Helsinki: The University of Art and Design Helsinki.
- Summatavet, Kärt 2006. Tradition, Inspiration and Artistic Innovation. Routarinne, Sara & Mäkelä, Maarit (toim). *The Art of Research. Research Practices in Art and Design*. The University of Art and Design Helsinki, Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino OY, lk 86–113.
- Summatavet, Kärt 2007. Folkloor, traditsioon ja uus tootearendus. Summatavet, Kärt (koost). *Käsitööga tööle. Handicraft for Job*. ESF RAK Meede 1.3 „Võrdsed võimalused tööturul”, projekt 1.0301-0144. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, lk 37–40.

- Summatavet, Kärt & Karjam, Rosaali 2008. *Kihnu Roosi kindakirjad*. Tallinn-Viljandi: TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia, AS Ajakirjade Kirjastus.
- Summatavet, Kärt 2010. *Minu ajalugu. Kihnu Roosi käsitöökogu*. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia & Tallinn: Varrak & Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- Uus, Ingrid 2005. *Mõned nopped Kihnu näputööst*. Käsitöö abimaterjal põhikoolile. *Mõnõd noppõd Kihnu njäputüest*. Viljandi: Viljandi Kultuuriakadeemia Rahvusliku tekstiili õppetool.
- Vesik, Marju & Aavik, Svea 2009. Kolm vaadet Kaerametsä Siinalõ. Esimene vaade. Aavik, Svea (koost). *Kihnu Jõnnust Kihnu Virveni*. Kihnlaste enneolematud ja päraststulematud elulood. Pärnu: Kihnu Kultuuri Instituut, lk 49–64.
- Viidalepp, Richard 1983. Tüdrukute ülalistmine Kihnu saarel. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia* 183. Helsinki: Suomalais-ugrilaisen Seura, lk 399–407.

Kihnlaste kirjad

- Aav 2010: Maie Aava kirjad aastast 2010
- Akkermann 2011: Annely Akkermanni kirjad aastast 2011
- Karjam: Rosaali Karjami kirjad aastatest 2008–2012
- Kumpan 2011: Katrin Kumpani kiri aastast 2011 (EFA II 56)
- Leas 2008–2010: Veera Lease kirjad aastast 2010–2011
- Michelson 2010–2011: Helga Michelsoni kirjad aastatest 2010–2011
- Mätas 2008–2012: Mare Mätase kirjad aastatest 2008–2012
- Põlluste 2010: Heldy Põlluste kiri aastast 2010
- Kirjad, mille puhul ei ole märgitud arhiivi ja säilikunumbrit, on hoiul raamatu autori käes.

Tösielufilmid (TF)

- „**Hoia Kihnu saare randa**“. Autor Ingrid Rüütel, assistent Anu Vissel, režissöör Priit Hummel, operaator Rein Lillmaa. Tallinn, Eesti Televisioon 1991. 44 min.
- „**Kihnlased: suvi 1991. Kihnu naise hommik**“. Autor Ingrid Rüütel, assistent Anu Vissel, režissöör Priit Hummel, operaator Rein Lillmaa Tallinn, Eesti Televisioon 1991. 15 min.
- „**Kihnlased: suvi 1991. Käsitöömeister Roosi Karjam**“. Autor Ingrid Rüütel, assistent Anu Vissel, režissöör Priit Hummel, operaator Rein Lillmaa. Tallinn, Eesti Televisioon 1991. 38 min.
- „**Kihnlased: suvi 1991. Järsumäe Virve laulud**“. Autor Ingrid Rüütel, assistent Anu Vissel, režissöör Priit Hummel, operaator Rein Lillmaa. Tallinn, Eesti Televisioon 1991.
- „**Kihnlased: Kaevandu Anni leivategu**“. Autor Ingrid Rüütel, assistent Anu Vissel, režissöör Priit Hummel, operaator Rein Lillmaa. Tallinn, Eesti Televisioon 1992. 24 min.
- „**Kihnlased: suvi 1992. Meeste mured**“. Autor Ingrid Rüütel, assistent Anu Vissel, režissöör Priit Hummel, operaator Rein Lillmaa. Tallinn, Eesti Televisioon 1992. 30 min.
- „**Kihnlased: suvi 1992. Naiste tööd**“. Autor Ingrid Rüütel, assistent Anu Vissel, režissöör Priit Hummel, operaator Rein Lillmaa. Tallinn, Eesti Televisioon 1992. 30 min.
- „**Kihnlased: Marina Roosleid**“. Autor Ingrid Rüütel, assistent Anu Vissel, režissöör Priit Hummel, operaator Rein Lillmaa. Tallinn, Eesti Televisioon 1994. 42 min.
- „**Kihnlased: Matused Kihnus**“. Autor Ingrid Rüütel, assistent Anu Vissel, režissöör Priit Hummel, operaator Rein Lillmaa. Tallinn, Eesti Televisioon 1994. 28 min.
- „**Kihnlased: suvi 1994**“. Autor Ingrid Rüütel, assistent Anu Vissel, režissöör Ruti Murusalu, operaator Rein Lillmaa. Tallinn, Eesti Televisioon 1994. 33 min.
- „**Kaevandu Anni lugu**“. Autor Ingrid Rüütel, assistent Anu Vissel, režissöör Ruti Murusalu, operaator Rein Lillmaa. Tallinn, Eesti Televisioon 1995. 19 min.
- „**Kihnlased: Ristsed**“. Režissöör Priit Hummel, kommenteerinud Anu Vissel; operaator Rein Lillmaa; toimetaja E. Potter. Tallinn: Eesti Televisioon, 1994.
- „**Kadripäev Kihnu saarel 1997**“. Ingrid Rüütel, Einar Sinijärv, Anu Vissel. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2001. VCD 001.
- „**Pulmad mõnölö, pühad kõikölö**“. Ringvaade „Nõukogude Eesti“ 23 (1347). Detsember 1985. Ringvaate tegid I. Rüütel, M. Soosaar, M. Otsa. Tallinnfilm 1985.
- „**Kihnu saare pulmakombestik**“. Dokumentaalfilm kursuse juurde „Eesti rahvaluule“. Teaduslik juhendaja Dotsent E. Laugaste. Assistendid V. Pino, U. Kolk ja üliõpilased O. Niinemägi, E. Veskisaar, I. Sarv, E. Priidel, H. Kään. Režissöör-operaator V. Levitski, helioperaator H. Vahtel, montaaž L. Rosental, operaatori abi J. Mikk. NSV Liidu Kõrgema Hariduse Ministerium. Tartu Riiklik Ülikool. Kinokabinet 1956. /Filmi helitaust ei ole autentne. Ka traditsioonilised pulmalaulud on valesti monteeritud./
- „**Folklooriansambel Kihnumaa**“. Ansambli kunstiline juht Katrin Kumpan. Eesti televisiooni muusikasaadete peatoimetus 1988.
- „**Laulud mere tagant**“. Autor Veiko Taluste, montaaž Jaan Kolberg, muusikaline kujundus Astrid Böning. Eesti Filmi Sihtasutus. Eesti tösielufilm 2003.
- „**Kihnu kosjad**“. Režissöör Meelis Muhu, tootja Rühm Pluss Null, 2009.
- „**Kihnu pulm**“. Režissöör Meelis Muhu, tootja Rühm Pluss Null, 2009.

Krista Saare foto 2011

Women in the Culture of Kihnu

INGRID RÜÜTEL

Summary. Translated by INNA FELDBACH

This study is concerned with gender roles in the culture of Kihnu Island. The main carriers of mental culture in Kihnu are women. *The traditional culture of Kihnu* is viewed as a process: it continues today, changing in content and form, and having various connections with other forms and phenomena of culture, such as school, church, amateur forms of art, literary culture and media.¹

The study is based on methods characteristic of qualitative research. Both emic and ethic approaches have been used. The research data have mainly been collected during my fieldwork in the years 1955–2009, additional data were received by correspondence with Kihnu people. I have also released a series of TV programmes *Kihnlased* (The Kihnu Islanders): *Suvi 1991* (Summer 1991), *Suvi 1994* (Summer 1994), *Käsitöömeister Rooski Karjam* (The Craftswoman Rooski Karjam), *Kihnu naise hommik* (The Morning of a Kihnu Woman), *Meeste mured* (Men's Concerns), *Naiste tööd ja tegemised* (Women's Chores), *Kaevandu Anni leivategu* (Baking Bread with Kaevandu Anni), *Kaevandu Anni lugu* (Kaevandu Anni's Story), *Marina Rooski, Järsumäe Virve ja tema laulud* (Järsumäe Virve and Her Songs), *Matused Kihnus* (A Kihnu Funeral).

Historical and cultural background

Kihnu is a small island (16.4 km²) in the Pärnu County near the western coast of Estonia with four villages and 500–600 inhabitants. To some extent, the old traditional way of life has been preserved here up to the present time. Different cultural layers live side by side. Archaic pre-Christian traditions: the wedding ceremony, alliterative songs of Kalevala metre with very ancient musical style and round dances; newer folk songs (rhymed songs in strophic form) with newer musical style and dances of end of the 19th and beginning of the 20th century; songs of the Greek Orthodox and Lutheran tradition; popular songs spread through literary sources and media in the 20th century and newer social dances; contemporary culture.

¹ On this topic, please see also: Rüütel Ingrid. Tradition and Innovation in Estonian Folk Music Today: On the Kihnu Traditional Culture. *Intercultural Music Studies 4. European Studies in Ethnomusicology: Historical Developments and Recent Trends*. Selected papers Presented at the 7th European Seminar in Ethnomusicology. Berlin, October 1–6, 1990. Wilhelmshaven: Florian Noetzel Verlag, 1992, pp. 237–244; Past and Present Gender Roles in the Traditional Community on Kihnu Island in Estonia. Moisala, Pirkko & Diamond, Beverley (ed.). *Music and Gender*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press, 2000, pp. 266–288; Wedding songs and ceremonies of the Kihnu island in Estonia. *The World of Music 44*. Traditional music in Baltic countries 3, 2002, pp. 131–151; Truth and ethics in visual anthropology. Media & folklore. Contemporary folklore 4. Tartu: ELM Scholarly Press, 2009, pp. 205–215.

Kihnu families got their main income from fishing, sealing and navigation. At the beginning of the 20th century there were more than 60 sailing ships in Kihnu which were destroyed during World War I. Men spent plenty of time away from home, so the household, cattle breeding and tillage (including ploughing, a traditional men's job) were women's tasks in Kihnu. Elsewhere in Estonia the father bequeathed the farm to his eldest son. In Kihnu, however, the farm was divided between all the sons, while the old mistress retained the role of the main manager of housekeeping. Therefore the real leader of a farmstead was the housewife who also had a significant role in bringing up grandchildren and transmitting mental values and traditions. Traditional education of children in Kihnu as in Estonian peasant society in general was mainly carried out through their participation in the working process. From early age, boys accompanied men to sea and fishing trips. Girls helped their mothers and grandmothers with housekeeping and farming. The most important thing for a girl was to become skilled in handicrafts, for girls started preparing their dowry since early childhood.

Men were the ones who introduced innovative elements to the society from abroad. They brought to the island the newer folk song style and dances; they also started wearing modern clothes earlier than women who preserved their traditional striped Kihnu skirts in everyday use up to the present, etc. Women were much more domestic and conservative. Still, some women worked on Estonian mainland farms and brought back new songs and dances from the mainland.

After the World War II a collective fishing farm was founded in Kihnu. Fishermen got modern motor boats and fishing devices and earned lot of money. New houses were built, motorcycles and cars were obtained. The previous image of the Kihnu Island – a woman ploughing with the horse – was replaced by a new one: a woman in a red striped skirt riding a motorcycle. Women worked at school, in the community centre, medical centre, dairy, cattle shed, fishing port, etc. while men kept administrative positions.

In 1957 the island was provided with electric power. Radio and TV sets, and then also tape and video recorders appeared in the homes of Kihnu people. In 1959 a civic centre was built and various groups of amateur art started their activity. At the beginning of the 1970ies the fish stocks of Pärnu Bay were seriously depleted, the Kihnu collective farm suffered financial loss, and in 1973 it was incorporated into a larger fishing farm Pärnu Kalur. Unemployment and alcoholism spread among Kihnu men. A lot of people left the island. Still, many cultural phenomena were preserved: the Kihnu dialect, traditional women's clothes, old wedding ceremony and calendar rites, although a noticeable regress was apparent in all of them.

To a great extent the concept of gender roles of the present Kihnu people corresponds with the historical one: the man earns his living at sea, while women's duties lie with housekeeping, farming, handicrafts and bringing up children. According to the general gender ideology, in Kihnu a woman should first and foremost be industrious and have good housekeeping skills. However, changes have begun to appear. The role of prominent women in this process is discussed below.

Genres of traditional mental culture

Beliefs, customs and traditional tales

Traditional beliefs and customs, spells, magic actions, tales and mythological legends are to some extent in everyday use among islanders even today. Men's beliefs, taboos and tales are connected with fishing and sealing, women's with housekeeping and handicrafts. Both know stories about mythological beings, hidden treasures, etc. Local heroes Lülle Lüll and Põdra Toomas, as well as the guardian spirit of ships are mainly subjects of men's stories.

Wedding ceremony

The most essential event in Kihnu which brings together various genres and forms of traditional culture and enables them to be preserved to the present day, is the **wedding ceremony**. In Kihnu the wedding tradition which confirms the agreement between two lineages probably goes back to the clan system and was common to all Balto-Finnic peoples. The old Kihnu wedding customs are without doubt pre-Christian in origin, containing animistic features and other traits of ancient traditional beliefs as well as tribal practices. The so-called "two part" wedding is celebrated separately at the farmsteads of both the bride and the groom, while the main events take place with both families participating. The main ceremonies are performed accompanied by old ritual songs of alliterative verse and Kalevala metre (the so-called runo songs).

Traditional persons of the ceremony belong to the nearest kin of bride and groom. Women have the most essential role in the wedding ceremony leading the central rituals, yet also some men have noticeable roles. The bride's mother gives the permission to the wedding procession to come for the bride and performs the ceremony of sending her away from her parental home; the bridegroom's mother welcomes the bride at the door of her new home; the *iron hand's wife* puts the ritual headwear *uig* over the bride (it had to protect her on the way from her parental home to the house of the bridegroom); the bridegroom's mother removes the garment, sets a special coif on her head and puts the apron over her skirt, which are both marks of a married woman. *Umbrukad*, the bride's assistants, are young girls from among her relatives and friends.

The main male persons are the *iron hand*, a married relative of the bride, who protects and takes care of her until she becomes a married woman, the bride's brother and the best man, an unmarried young relative of the bridegroom who assists in carrying out some ceremonies and fulfils acts of protection magic. The bride's father brings the dowry chest to the bridegroom's courtyard. The bridegroom's father has no duties. In old times, an essential person was the *saajavanem*, probably the clan chief.

The wedding singers were and are only women. There are traditionally two wedding choirs, one from the bridal lineage, and the other from the groom's. They accompany (and in many cases lead) the most essential events of the wedding ceremony. There used to be only one melody for all songs which varied noticeably with different singers as well as in the course of one song. The tune is monophonic; heterophony may arise due to simultaneous sounding of different variants (see p. 65).

Although people do no longer remember the meaning of ancient rites, the symbolic meaning of rituals has been preserved, helping to strengthen the alliance concluded. In addition, such symbolic actions help to prepare the bride for her new social status and entering the new family, thus facilitating future cohabitation. Belief (even if subconscious) in the power of words and the effect of a ritual is preserved longer than the beliefs underlying them.

The retrogression of wedding ceremonies and especially songs started in the middle of the 20th century. The last traditional wedding (in a simplified way) was celebrated in 1994 and then followed a period when traditional weddings were not arranged. Unregistered marriages were common or small wedding parties were arranged. But the apron as a mark of a married woman is still obligatory, yet only women officially married are permitted to wear it.

Traditional song lore

Other song genres preserved and inherited within the families are lullabies and nursery rhymes, which as a rule also belong to the women's (mothers' and grandmothers') repertoire. However, in Kihnu as well as in other Estonian islands, older men (grandfathers) who no longer go to sea and spend most of their time at home, also take care of children and sing nursery rhymes to them. Special songs are sung by costumed gift beggars (usually girls) in St Catherine's Day traditions. There is little data about men's runo songs (alliterative songs).

The more recent folk song style – rhymed songs of strophic form of the end of the 19th and beginning of the 20th century – are mostly men's songs (sailor songs, humorous village songs, etc.). Later such songs survived in women's repertoire.

Up to the middle of the 20th century, instrumental music was only made by men. Nowadays instruments are often by girls or women. Women have also taken over other roles that traditionally belonged to men.

In the 2nd half of the 20th century the culture of Kihnu underwent great changes. Old songs were performed mainly during wedding ceremonies but the arrangement of traditional weddings became rare. New popular songs that spread via school, amateur groups, radio and TV became widespread and assumed a part in the cultural identity of Kihnu women. Traditional culture had to be consciously preserved in new forms.

Folklore groups Kihnu Leelu and Kihnumua

The first folklore ensemble in Kihnu was founded in the 1950ies. The initiator of it was Theodor Saar (1906–1984), the principal of the school and director of civic centre, a bearer and collector of folklore, correspondent of the Estonian Folklore Archive, Estonian National Museum, etc. The leader of the group became his sister Sinaida Saar (1908–1988). Due to her crippled foot she could not fulfil the entire role of a Kihnu woman. She was appreciated as a tailor and expert in songs and rituals who valued the traditional way of life. The main goal of the group was to preserve and perform old songs. Since many poetic texts were forgotten, Theodor Saar provided the group with copied song lyrics that had been

collected from older singers and preserved in the Estonian Folklore Archive in Tartu. The group performed Kihnu songs and dances mainly on the occasion of various events on the mainland.

Later Katrin Kumpan (born 1947) became the leader of the group as well as all the amateur musical activities on Kihnu. She came to Kihnu from the city of Pärnu in 1965. At first she worked as a teacher and later as a leader of the civic centre. She brought old Kihnu songs, dances and customs to the stage of the civic centre, which was unaccustomed to Kihnu people since formerly these phenomena had been part of their everyday life. Later, schoolchildren joined the group; people got used to seeing their cultural heritage on the stage of the civic centre and started to participate in the group. It involved people of different age. At the same time they fulfilled essential duties in wedding ceremonies and calendar rites. So the same people were (and are) the carriers of traditions as well as performers of an amateur group. The group became very popular and was invited to perform at various festive occasions on Estonian mainland and abroad. In the recent years it has often performed for the tourists on the handicraft farm of Rosaali Karjam (see p).

From time to time, children's folklore groups have been active at school, led by the teachers Anne Buravkova, Lea Jõgusuu and others. So, authentic traditions and amateur forms of art were mixed in Kihnu culture and the latter helped the traditions survive.

Leader of religious and cultural life Marina Rooslaid (1909–1997)

The Kihnu islanders belong among the Greek Orthodox since the middle of the 19th century. In Soviet times there was no priest on the island. A priest from the mainland visited the island occasionally. So it happened that for many years an old woman Marina Rooslaid acted as the formal priest assistant and in many cases she actually supplemented the priest. She carried out the church services, buried the deceased and even baptized children. It is noteworthy that men do not habitually attend church services; they come to church only for certain family rites (baptizing, wedding ceremony, funerals).

Marina started her social and church activities during World War II while living in the neighbouring Ruhnu Island. It was formerly populated with Estonian Swedes who moved to Sweden at the beginning of the war, after which new people came to Ruhnu from Kihnu and other places. Marina got married with a local Swede Peeter Rooslaid in 1936. In Ruhnu there was a Lutheran church and Marina changed her religion. Peeter did not leave his home island. Marina and Peeter started to organize the economic life of the island along with church and cultural events. Marina became a real community leader. In 1969 Marina and Peeter moved to Kihnu and Marina began her activities in the Kihnu Orthodox church. She was also the leader of a group of women who sang religious songs during church ceremonies, as well as traditional and popular songs during secular events. The same women's group also acted as wedding singers and led wedding ceremonies. Among other things, Marina taught Kihnu dances to young people. Peeter was a fiddle player and silversmith who made traditional brooches for Kihnu women. Marina had a remarkable authority in the Kihnu community.

Cultural leader and dance teacher Veera Leas (born 1969)

Veera Nazarova (later Leas) studied in Viljandi School of Culture in 1985–1988. In her diploma thesis she included descriptions of Kihnu dances learned from Marina Rooslaid. Later she has worked as the manager and artistic director of the Kihnu civic centre and taught traditional dances to young people at the centre and at school. She also initiated the revival of St Catherine's Day rituals and has acted as the *iron hand's wife* during wedding ceremonies. At the same time she has organised modern cultural events in Kihnu. All of this makes her a conscious keeper and developer of the culture of Kihnu, for she is simultaneously a bearer of the authentic tradition and a cultural leader with academic background.

Reasons of the feminisation of the culture of Kihnu

During the Soviet period mostly women dominated the entire mental sphere of the culture of Kihnu. They preserved and carried traditional values as at home, in church and in all of the Kihnu society. In addition to homes and farms they rose to fill the vital positions in public life (school, church, civic centre, local museum).

Such feminisation had general historical and cultural background as well as local and special characteristics. Since men spent a lot of time outside home (and outside the island), Kihnu was to a large extent women's community. We should also keep in mind the essential role and high status of woman (especially the old mistress) in the traditional Kihnu family. During the decline of traditional society and traditional values and in the absence of political and economic independence under Soviet law, men appeared to be spiritually weaker and more vulnerable than women. The Kihnu fishermen earned more money than ever before, but the scope of their freedom was restricted. They were not allowed to go to sea as they pleased or invest money in their own enterprises, etc. Later, unemployment held sway in Kihnu. Many men became addicted to alcohol. Women appeared to be mentally stronger; they were the leading members of family, managers of the household, and carried and transmitted traditional values. This was possible due to the collective society where people helped each other and at the same time controlled the course of life very carefully following traditional norms and roles.

New trends after the restoration of independence

Nevertheless, men always were the breadwinners of the family never gave up their leading position in production areas and as formal administrative leaders. During the Soviet period men occupied such positions as chairman of the fishing co-operative, manager of the fishing industry, chief magistrate of rural municipality, chairman of rural municipality council. After the restoration of independence this situation was changed: in 2005 the positions of chief magistrate of rural municipality and chairman of rural municipality council were filled by women. Later men restored their leadership but women continued as the cultural leaders and teachers.

Järsumäe Virve (Virve Köster) and her songs

In Kihnu as in other Estonian islands there existed the tradition of composing songs on topical matters about village life, sailors' adventures, etc. These songs belonged to the newer rhymed and strophic song style and the song makers were usually men. Today the well-known song maker of Kihnu is an elderly woman Virve Köster (born 1928). She has no musical education and composes her songs orally, melody and lyrics together, and later writes the lyrics into her songbook. These are lyrical songs or lyrical narratives about her life, about love and nature, composed in the style of newer popular songs. Her songs were first appreciated by her family: every family member had his or her own song and she used to sing them with her daughters and grand-daughters. She has also made some songs for brides for the ritual of sending the bride off from parental home at during her wedding. Later Virve's songs also became popular among other islanders. One of her songs ("The Feast of the Sea" that was created after she narrowly escaped from an accident at sea) was picked up by a popular folk music group Kukerpillid (which, by the way, consists only of men), and became very popular in the whole Estonia. Later she was invited to perform her songs at events all over the country and in 2009 and 2010 toured very successfully together with her family ensemble and some pop artists.

Virve has been a very caring mother and grandmother, an optimistic and cheerful woman despite poverty and misery and regardless of her incomplete school education unquestionably a very talented person. People are fond of her lyrical songs as well as her open and sincere communication with the audience.

Mare Mätas and Kihnu Cultural Space

The foundation named Kihnu Cultural Space was founded in 2003 when Kihnu culture was included by UNESCO into the list of Oral and Intangible Heritage of the World. Mare Mätas (born 1975) was elected the chairman of the foundation. She has higher education in law and is the mother of four children. Her husband is a master mariner.

Mare has done a huge work in order to preserve the traditional culture and revive the declining cultural phenomena. She initiated the revival of Kihnu wedding ceremonies and celebrating of St Catherine's Day in villages. She has also initiated teaching school children play folk instruments. Virtually all Kihnu students are engaged in this. They learn to play the fiddle, different types of accordion and the guitar. Seminars on Kihnu traditional economy and culture have been arranged and publications issued. The Metsamaa farm is reconstructed into a village centre where children's music camps, village parties and events for tourists are arranged. An online handicraft shop offers its goods throughout the world. In 2010 and 2011 a magnificent festival Kihnu Sea Fest was arranged with an intention to start a tradition. Mare is an excellent guide to Kihnu tourists and the foundation has also supported introducing the culture of Kihnu abroad. Mare has become a true community leader and at the same time she fulfils the traditional role of a Kihnu woman: she manages the farm, is skilled in handicrafts and takes care of her children.

Revival of the wedding ceremony

At the initiative of Mare Mätas and with the support of the foundation of Kihnu Cultural Space and Kihnu State Cultural Programme, traditional wedding ceremony is being revived. In 2007 two weddings were celebrated, and one during each, 2008 and 2009. All ceremonies were videotaped and archived. Today a wedding helps strengthen solidarity and identity, it intensifies co-operation, encourages working on traditional handicrafts and making and wearing traditional women's costumes, and it preserves traditional songs and dances.

Christmas held in esteem again

Since in Soviet times there was no priest in Kihnu, churchgoing became exceedingly rare. Today Christmas has become one of the greatest holidays in Kihnu: church services are popular again, Christmas parties are arranged at school and in the civic centre. Old and new forms of celebration are mixed in a peculiar way.

Changes have occurred in men's and women's roles and ideologies: the church is no longer divided into men's and women's area, and today mixed groups and young girls' gangs move around the villages and spend their time having parties on the farms, while in olden times it was only men's privilege. Moreover, driving cars is becoming more frequent among girls than of walking village streets.

Maie Aav and the Kihnu Museum

Besides the school teachers, Maie Aav (born 1973) was a rare woman with higher education who could get a job in Kihnu. She was appointed the director of local museum. With her soul vested in this work, she was able to breathe new life into the museum. She started when the museum was located in an old schoolhouse which was in an extremely decrepit condition. Maie led the repairs of the building and the entire exposition was renewed. It now displays life in Kihnu during the last hundred years. In every room the traditional exposition is supplemented with film and sound recordings. Apart from the exposition for tourists various events are arranged for the local community.

Publications and radio programmes, tourism and handicraft shops

Teachers of the Kihnu nine-grade school Külli Laos, Reene Leas, Külli Laos and Evi Tõeväli are active in preparing study aids of the native dialect. They composed the Kihnu ABC book and a reader. Külli Laos composed the grammar of Kihnu dialect and Reene Leas compiled the electronic vocabulary. Marju Vesik and Reene Leas have mediated Kihnu news in Kihnu dialect on Estonian radio where these broadcasts are very popular. Mare Mätas composed and published a Kihnu cookery book that introduces traditional foods of Kihnu, and Katrin Kumpan has published several song books and a booklet of instrumental pieces.

Women have also assumed notable role in business: Annely Akkermann (born 1972) directed a tourist company Kihnurand, acted as a guide, founded an information centre and supplied it with the internet. After successful activities as Kihnu rural municipality mayor, she was nominated the vice mayor of Pärnu city, and was later elected to the Parliament of the Republic of Estonia. As a politician she has broadened the role of Kihnu women more than anyone else.

In recent years, tourism has become an essential means of income in Kihnu and along with that making traditional handicraft items and selling them to tourists has become popular. A new enterprise is the online shop (<http://www.kihnukaubamaja.ee/>).

One of the most famous craftswomen is Rosaali Karjam (Härma Roosi, born 1935). An open and joyful person by nature she has served as an informant for many researchers. Her handicrafts have been introduced in many publications. She is also a good expert in traditions, dances and local legends. She has given many sound and video interviews which are deposited in the Estonian Folklore Archive. She has also acted as a correspondent of the archive and written down a lot of valuable information.

Men out of the shade

In recent years some cultural events were been arranged where men have played essential roles, although women (Mare Mätas, Veera Leas) were the initiators and participated in organisation of them. The Kihnu-Ruhnu Games were started again in 2008 (these had been held in the years 1965–1971 when the two islands took turns in the organisation of the event). In 2010 a new regular event the Feast of the Kihnu Sea was started. Men participate in competitions and other activities of these events. In 2009 the Kihnu Sea Association was founded in order to collect and deposit marine information and revive and develop men's traditional handicrafts.

Kihnu men have also started playing traditional instruments. The vocal and instrumental ensemble Kihnu Poisid (Kihnu Boys) started playing together when the men were still in school; today they are popular all over Estonia. However, only one of them lives in Kihnu at present. Another group is a folk music band Manija Poisid which consists of younger boys from a small neighbouring island. More good musicians will probably become of the students of Kihnu School where music education is nowadays imparted. They are mostly trained to play by ear, without using sheet music as did the traditional musicians.

Rosaali Karjam. Kärt Summataveti foto

By way of conclusion

The essence of the miracle of Kihnu culture lies in the fact that different cultural layers have lived here side by side with new ones never fully superseding the older ones. Women have always been the main carriers and mediators of the values of mental culture, while men's role has primarily lied with keeping and developing material culture and bringing innovations.

Despite of the strong traditional mentality of the community, where the community has very carefully controlled the fulfilment of traditional women's roles, some women have nevertheless taken on unprecedented roles. Sometimes they were accepted by the community (as that of Marina Roosleid as the keeper and manager of church traditions, and also those of Sinaida Saar, Veera Leas and other cultural leaders) but in some cases such things were much more appreciated outside the island than at home (Virve Köster and her songs). It must be admitted, though, that her role of a pop star was extremely exceptional.

The prominent public roles of Sinaida Saar, Marina Roosleid and Rosaali Karjam, apart from their natural talents and qualifications, were influenced by the fact that they had no children. Virve Köster was supported by her family and she became famous in the 1970ies when her children and most of her grandchildren had become adults. Sinaida Saar could always rely on her brother Theodor, and Marina Roosleid started as a community leader in partnership with her husband Peeter.

Rosaali Karjam's work as a craftswoman corresponded well with the traditional women's role and ideology. She acquired a new role as an informant to researchers and a guide on her native farm which was reconstructed as a handicraft exhibition site for tourists.

Prominent woman who came to Kihnu from the mainland were the wife of the priest Helena Dubkovskaja at the beginning of the 20th century who founded and directed the first amateur choir in Kihnu, and Katrin Kumpan in the second half of the 20th century whose activities helped to preserve Kihnu traditional culture and who introduced it to large audiences on the mainland and abroad. The role of a teacher, museum manager and founder of children's folklore groups Anne Buravkova was also remarkable. These women all are talented and strong personalities who broadened the traditional roles of Kihnu women.

Veera Leas (born 1969) represents a new generation on Kihnu women. Besides her, a number of younger capable women have emerged who have assumed leading positions in public life, not being limited to culture and education. At the same time, they are all mothers of several children. These are Annely Akkermann, an entrepreneur and rural municipality mayor, later vice mayor of Pärnu city and a member of Estonian Parliament; Mare Mätas, the manager of the foundation Kihnu Cultural Space; Maie Aav, the director of Kihnu Museum; Külli Laos, Evi Tõeväli, Reene and Ly Leas, schoolteachers and authors of Kihnu dialect teaching aids, etc. Their activities prove that gender roles have been broadened and gender ideologies changed. The main reasons for this are these women's education, openness and involvement with general developments.

Despite of this, old gender roles and ideologies have not lost their vitality. The community watches carefully how the traditional women's roles are fulfilled. Many women are housewives just as before. And those who are active in public life also follow traditional mentalities and ideologies to a great extent, for these constitute an inseparable part of their identity. The knowhow and experience of the ancestors are still indispensable and the concept of *men at sea, women in the hose and yard* is still thriving. One of the cornerstones of the mentality of Kihnu women is the sense of duty and responsibility, the awareness that one should accept all that life brings along. And to all Kihnu women, also those who appreciate the career, children who pass on the seeds of life, are important. It is the children who will shape the future gender roles and ideologies of the Island of Kihnu.

Krista Saare foto 2011

Isikunimede register

- Aarelaid, Aili: 10, 195
Aas, Daavet (Äpe Daavet): 77
Aas, Jakob (Kalda Jassu): 77
Aas, Juhan: 83
Aav, Maie (Noodi Maie), sünd 1973: 5, 7, 21, 106, 117, 146, 158, 159, 160, 161, 162, 189, 196, 200, 210, 213, 223
Aavik, Svea: 21, 41, 89, 195, 199, 200
Aikawa, Noreiko: 11
Akkermann, Annely (Saare Annely), sünd 1972: 7, 21, 101, 105, 119, 124, 125, 137, 159, 161, 163, 166, 184, 186, 187, 188, 200, 211, 213
Alas, Elli (Ranna Elli), 1891–1971: 92, 93,
Alas, Jaan (Loego Juaen): 84,
Alas, Liis (Kuraga Liis, Ajavana), 1850–1939: 6, 53, 67, 69,
Alas, Melania (Sepä Mann): 92
Allik, Liis (Arvi Liis, hüüdnimi Noogi, sünd 1870: 52
Arget, Juri (Tiina Jurka): 77
Arraste, Angela: 20, 145
Arukask, Madis: 195
Barkalaja, Anzori: 9, 195
Best, Deborah L: 15, 195
Biklen, Sari: 13, 195
Bogdan, Robert C: 13, 195
Brauer, Mati: 198
Buravkova, Anne-Mari: 104, 107, 159, 160, 161, 187, 207, 213
Böning, Astrid: 127, 129, 201
Diamond, Beverley: 7, 203, 198
Dubkovskaja, Helene (Elena): 32, 81, 107, 187, 213
Dubkovski, Feodor: 81
Edelkoort, Lidewij: 199
Einpaul, Anti: 195
Elias, Melania (Tälle Madli), 1877–1963: 61
Ember, Carol R: 195
Ember, Melvin: 195
Entsik, Elisabet (Ensikä Liisu): 53
Gelder van, Saskia: 199
Green, Arnold: 33
Habermann, Harald: 33
Haljand, Ü.: 127
Hang, V.: 91
Harris, Marvin: 195
Headland, Thomas: 13, 195
Hein, Jaak: 83
Hiimäe, Mall: 54, 198
Hiimäe, Reet: 195
Hiion, Ene: 33
Hint, Aadu: 33
Houghton, Miffilin: 197
Huimerind, Jaak: 159
Hummel, Priit: 201
Hütt, Peeter: 4, 8, 10, 106, 124, 130, 134,
Issak, Friedrich: 33
Ivask, Viktor: 181
Jakobson, Peeter: 80
Jantson, Ülle: 148
Joamets, Maret: 17
Justinus, arhidiakon: 186
Jõeste, Kristi: 47, 195
Jõgisalu, Harri: 55, 195
Jõgisuu (Laos), Lea (Nurga Lea): 83, 85, 86, 93, 101, 104, 105, 115, 120, 165, 181, 207

Jürgenson, Malle: 163

Kadaka Mari: 46

Kalits, Vilve: 21, 27, 29, 32, 34, 195

Kalkun, Andreas: 197

Kalm, Pelle: 105, 116

Kalmus, Veronika: 9, 196

Kapper, Sille: 20

Karjam (Kodumaa), Rosaali (Ärmä Roosi),
sünd 1935: 4, 7, 17, 19, 20, 21, 33, 34, 35,
39, 41, 47, 48, 50, 52, 56, 57, 59, 151, 153,
167, 187, 196, 200, 201, 203, 207, 211, 212,
222

Kerbak, Hilma: 155, 164

Kesamaa, Manivald: 33

Kiigajaan, Jaan (Umba vana Juaen): 83

Kiigajaan, Johannes (Umba Jaan): 84

Kiigajaan, Madli(Umba Madli), sünd 1869:
49

Kiigajaan, Marko: 153

Kiigajaan, Tiit (Umba Tiit): 181

Kiigajaan, Tiiu (Mallõ-Aadama Tiiu, Mallõ
vana), 1863–1950: 69

Kiis, Olav: 23, 68, 85,

Kiviselg (Laos), Raina (Järsumäe Raina): 127,
129, 130

Klaas (Laasen), Olga (Ruavi Riedi), 1897-1978:
68, 81, 90, 92

Klaas, Saima (Lamõndi Saema): 83

Klein, Kristel (Järve Kristel): 143

Knuuttila, Seppo: 9, 11, 196

Kokamägi, Hilja: 8, 16, 17, 109

Kolberg, Jaan: 20, 145, 201, 222, 223

Kolk, Udo: 17, 61, 201

Kollom, Ernst: 33

Koosa, Piret: 114, 196

Koost, Valter: 163

Koppel, Raido: 181

Kossar, Mihkel (Türnpuu Miki): 77

Kosser (hiljem Kase), Tiiu(Kosso Tiiu), sünd
1864: 51, 54

Kott (Lilles), Talvi (Uustalu Talvi): 144, 145

Kott, Jaanus (Uustalu Jaanus): 144, 145

Kreek, Cyrillus: 87

Kumpan, Katrin (Niidu Katrin), sünd 1947: 5,
7, 21, 34, 75, 77, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86,
89, 92, 93, 95, 96, 97, 100, 101, 105, 107,
113, 119, 124, 127, 131, 141, 151, 157, 163,
165, 168, 187, 196, 201, 207, 212, 213

Kuningas, Oskar: 33

Kupiainen, Jari: 196, 199

Kõiva (Niinemägi), Ottilie: 17, 18, 21, 23, 26,
43, 48, 49, 57, 59, 61, 64, 65, 66, 67, 69, 70,
71, 73, 74, 75, 81, 88, 90, 93, 96, 196, 197,
198, 201

Kõiva, Mare: 198

Kõrre, Olavi: 127, 148

Kõrver, Boriss: 33

Kõrvits, Harri: 33

Kään, Heino: 61, 201

Köster (Havik), Virve-Elfriide (Järsumäe Virve,
Kihnu Virve), sünd 1928: 5, 18, 19, 21, 38,
73, 105, 113, 124, 125, 126, 127, 128, 129,
130, 131, 187, 197, 199, 200, 201, 203, 209,
212, 223

Köster, Anna (Suaru Anni), 1899–1989: 18, 23,
68, 69

Köster, Eduard (Järsumäe Eedi): 127

Köster, Jaan (Järsumäe Jaenka): 38, 84, 85,
125, 127, 132

Köster, Jakob (Suaru Jaeska), sünd 1890: 84

Köster, Maria (Luha Mann): 168, 188

Laaksonen, Pekka: 199

Laanem, Tiina: 21, 29, 38, 85, 125, 197

Laarents, Eduard (Rilka Eedi): 84

Laarents, Ene (Sauõndi Ene): 83

Laarents, Jüri (Karduni Jurka), sünd. 1870: 44
 Laarents, Jüri (Lauri-Tuõma Jurka): 77
 Laarents, Vilma (Kandi Vilma): 22
 Laasen, Jüri (Matu Jurka): 84
 Laherand, Meri-Liis: 13, 197
 Laine, Helju (Tõnismäe Helju): 119
 Laine, Raino (Kaerametsä Raino): 180, 183
 Lamend, Jaan (Põldõ Jaenka), sünd 1856: 54
 Lamend, Marta (Põldõ Marta): 133
 Lamend, Melania (Põldõ Madli): 133
 Lamend, Olga (Uuda Riõt), sünd 1886–1975: 73
 Lamend, Toomas (Kalmu Tuõmas), sünd 1891: 49
 Laos (Sepp), Külli (Koldõ Külli): 71, 85, 165, 166, 168, 181, 189, 211, 213
 Laos, Aino (Lääne Aino): 39
 Laos, Hilja (Järsumäe Ilja): 85, 125, 127, 129
 Laos, Jakob (Nurga Jaeska), sünd 1864: 54
 Laos, Maria (Sitnä Mann), sünd 1921: 21, 66, 113
 Laos, Raili (Lepä Raili): 148
 Laos, Reena (Järsumäe Reena): 129, 130
 Laos, Reet (Orisseljä Reet): 85, 86, 181
 Laos, Taivi (Pihlaka Taivi): 188
 Laredei, Peeter: 81
 Lasn, Lehti: 34
 Lass, E.: 53
 Laugaste, Eduard: 17, 61, 64, 201
 Laugaste, Kalle: 17
 Lauk, Kaarel: 175
 Laurik, Inge: 164, 196
 Leas (Nazarova), Veera (Lääne Veera), sünd 1969: 5, 7, 21, 83, 99, 101, 105, 115, 117, 118, 119, 120, 125, 140, 145, 147, 148, 151, 157, 175, 176, 187, 188, 200, 208, 211, 212, 213, 223
 Leas (Oad), Raili (Kasõ Raili): 131, 138, 141, 142, 161, 188, 193, 223
 Leas, Elisabet (Ojasõ Liisi), 1930–?: 19, 48
 Leas, Ella (Lohu Ella): 39
 Leas, Galina (Suõmetsä Galja): 168
 Leas, Johannes (Lääne Juku): 84, 153
 Leas, Kevin (Lääne Kevin): 120
 Leas, Ly (Läänemetsä Ly): 71, 85, 101, 165, 166, 168, 181, 189, 211, 213
 Leas, Marek (Kodu Marek): 180, 182
 Leas, Meelis (Kasõ Meelis): 138, 141, 142
 Leas, Mihkel (Suõmetsä Mihkel): 179
 Leas, Peeter (Aru Pieter), sünd 1873: 51
 Leas, Rando (Läänemetsä Rando): 153
 Leas, Reene (Läänemetsä Reene): 165, 166, 168, 189, 211, 213
 Lehtpuu, Kaie (Ranna Kaie): 148
 Lember, Ervin: 127
 Lepik, Mart: 196
 Lepland, Krista: 163
 Lett, James: 13, 197
 Levitski, V: 61, 201
 Liidemaa, Merike (Juagu Merike): 163
 Lilles, Lembit (Kalmu Lembit): 86
 Lilles, Salme (Tumapietri Salmõ): 90
 Lilletai (Sutt), Maile (Põllu Maile): 143, 145, 148
 Lilletai, Lembit: 145, 148
 Lillmaa, Rein: 201
 Lips, Hilary M.: 15, 197
 Lohu, Jutta: 83
 Loob, Anna (Paju Ann), 1886–1979: 64, 68
 Loob, Ella (Tõnu Ella): 17
 Loob, Liidia (Sassi Liide): 18
 Loob, Mihkel (Sassi Mitta): 18
 Loob, Salme (Sassi Salmõ): 83, 92,

Lotman, Juri: 9, 197
 Luht, Ülo: 118
 Lukka, Ene: 119
 Lülle Lüll: 54, 55, 205
 Madisson, Alar: 23
 Maimets, Kaire: 198
 Marshall, Gordon: 13, 197
 Merimaa, Kuldar: 144
 Metsa (Karjam), Maria (Metsamaa Mari),
 1920–2003: 18, 96
 Mettomäki, Sirkka-Liisa: 199
 Michelson, Helga (Kuraga Elga): 7, 21, 22, 85,
 86, 101, 105, 106, 181, 182, 200
 Michelson, Kristjan (Kuraga Kristjan): 181, 182
 Michelson, Maria (Kuraga Mari): 105, 106, 182
 Mihkelmaa, Olev: 4, 8, 14, 15, 24, 36, 39, 55,
 106, 108, 110, 112, 118, 123, 126, 128, 130,
 134, 136, 139, 148, 150, 153, 154, 156, 160,
 164, 172, 173, 174, 176, 178, 184, 186, 190,
 Mikk, Arne: 33
 Mikk, Johannes: 8, 28, 30, 31, 33, 35, 40, 60,
 61, 64, 68, 72, 201
 Mikko, Klaus: 33
 Moisala, Pirkko: 7, 198, 203
 Muhu, Meelis: 145, 201
 Murulauk, Silvi (Sarapuu Silvi): 86
 Murusalu, Ruti: 201
 Must, Mari: 88
 Mäes, Mihkel (Vana Mäes): 75, 84
 Mäkelä, Maarit: 199
 Märka, Veiko: 129, 197
 Mätas, Endel (Ansu Endel): 86
 Mätas, Jaagup (Ala Jaeska): 44
 Mätas, Jaan (Võhkõ Jua^en): 52, 222
 Mätas, Laivi (Merässe Laivi): 143
 Mätas, Leida (Allika Leida): 164
 Mätas, Mare (Uiõ-Matu Mare), sünd 1975: 5, 7,
 21, 29, 47, 48, 50, 52, 53, 54, 66, 101, 105,
 106, 121, 124, 133, 134, 135, 137, 138, 139,
 140, 141, 145, 146, 151, 153, 155, 158, 165,
 169, 175, 176, 179, 183, 189, 197, 200, 209,
 210, 211, 213, 223
 Mätas, Mihkel (Võhkõ Mitta): 34, 84
 Mätas, Olavi (Uiõ-Matu Olavi): 133
 Mätas, Salme (Merässe Salmõ): 74, 83, 222
 Mätas, Volli (Võhkõ Volli): 84
 Nazarov, Juri (Pärnä Jurka): 83
 Nazarova, Liisa (Pärnä Liisa): 83
 Needham, Height: 195
 Niit, Mihkel(Kustav Mihkel), sünd 1888: 44, 50
 Niitra, Sirje: 181
 Nisu, Erik: 130
 Norberg, Aili: 15, 197
 Norman, E.: 94
 Normann, Erna: 196
 Nurk, Ahto: 131
 Oad, August: 42
 Oad, Erle (Arvi Erle): 143
 Oad, Gustav (Ansu Gustav), sünd 1875: 48, 51,
 71, 75,
 Oad, Jaan (Karjamaa Juaen), 1899–1984: 42,
 43, 46, 87, 163, 164, 196
 Oad, Maie (Arvi Maie): 83, 188
 Oad, Marta (Rahu Marta), 1916–1987: 90, 92,
 93
 Oad, Mihkel (Lehe Mitta): 84
 Oad, Mikko (Allikivi Mikko): 179, 180, 182
 Oad, Vello (Lehise Vello): 84
 Odintšenko, Maria (Äpe Mari), sünd 1933: 18
 Odintšenko, Milvi (Tungi Milvi): 188
 Ojala, Hille (Rahvamaja Hille): 105
 Ojamaa, Triinu: 197
 Omur, Akdemir: 195
 Oras, Janika: 23, 96, 197

- Otsa, M.: 18, 201
- Ottenson, Liis (Äpe Liis), sünd 1875: 55
- Paalam, Pille: 182
- Pajula, Heino: 92
- Pajumets, Marion: 197
- Pallo, Sirje: 164, 196
- Palu, Ille (Lumistõ Ille): 188
- Palu, Liina (Rannametsä Liina): 143
- Palu, Maarja (Ruõ Maarja): 143
- Palu, Maire (Rannametsä Maire): 144, 169
- Palu, Valdo (Rannametsä Valdo): 144
- Palu, Vallo (Rannametsä Vallo): 144
- Paluoja, Silvia: 175, 197
- Palusalu, Kristjan: 33
- Panso, Voldemar: 33
- Papp, Ülle: 197
- Parikas, P.: 67
- Pedanik, Eino: 8, 22, 86, 117, 128, 138, 146, 158, 162, 168, 188, 190, 191
- Pedusaar, Heino: 61
- Pender (Sutt) Maria (Lõpõ Mann): 83
- Pike, Kenneth: 195
- Pink, Anu: 167, 197
- Pino, Veera: 61, 201
- Potter, Eva: 201
- Priidel, Endel: 61, 201
- Pull Nikolai (Pulli Kolla): 80
- Pull, Egert (Vana-Juri Egert): 153, 180, 182
- Pull, Liis (Saarõ Liis), 1880–1950: 69
- Pull, Mihkel (Pulli Mitta): 75
- Põdra Toomas: 54, 55, 205
- Põldmäe, Rudolf: 196
- Põlluste (Odintšenko), Heldy (Ruudu Eldy): 145, 146, 149, 161, 200, 223
- Põlluste, Paal (Ruudu Paal): 125, 145, 146, 149, 163, 223
- Rahnoja, R.: 88
- Rand, Mari: 51
- Rand, Mihkel (Sitnä Mihkel), sünd 1883: 51
- Randma, Elmar (Salu Elmar): 131
- Raud, Anu: 167, 199
- Raun, Vello: 33
- Rausmaa, Pirkko-Liisa: 18, 20
- Rooslaid, Marina, 1909–1997: 5, 18, 19, 20, 21, 22, 54, 97, 109, 111, 113, 114, 115, 119, 152, 163, 164, 185, 187, 201, 203, 207, 208, 212, 222
- Rooslaid, Peeter: 75, 109, 110, 111, 163, 187, 207
- Roosvalt, Uno: 165
- Rosental, L.: 61, 201
- Ross, Jaan: 198
- Routarinne, Sara: 199
- Rüütel (Ruus), Ingrid: 3, 9, 11, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 29, 39, 43, 47, 48, 49, 54, 57, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 222, 223
- Rüütel, Arnold: 124
- Saar, Mari (Kaerametsä Mari), 1883–1968: 50
- Saar, Sinaida (Kaerametsä Siina), 1908–1988: 5, 18, 20, 21, 83, 90, 89, 91, 92, 93, 97, 107, 115, 163, 187, 200, 206, 212
- Saar, Theodor (Kaerametsä Veeda), 1906–1984: 5, 21, 34, 41, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 74, 75, 76, 78, 80, 83, 84, 87, 88, 89, 91, 107, 159, 163, 164, 187, 199, 206, 212
- Saare, Ingvar (Tälle Ingvar): 125, 174
- Saare, Krista: 8, 45, 103, 188, 202, 214, 222
- Saare, Tatjana (Juagu Tiidu): 41
- Saks, Kertu: 197
- Salve, Kristi: 114, 199
- Sang, Jaan (Sanga Jaan): 84
- Sang, Joel (Niidu Joel): 87, 88, 164, 165, 196, 199

- Sarapik, Irina (Aru Madli, Lauri Vana), 1870–1958: 43
- Sarmela, Matti: 9, 11, 57, 199
- Sarv, Ingrid: 61, 201
- Schafran, Mooses: 51
- Scott, John: 197
- Sepp, Liis (Sauõndi Liis), 1886–?: 51
- Sepp, Mari (Sauõndi Mann), 1861–1942: 51, 54
- Sergo, Herman: 33
- Sevänen, Erkki: 9, 196, 199
- Siilivask, Karl: 17
- Sikk (Sakkis), Milvi: 80
- Sikk, Rein: 33
- Sildoja, Krista: 198
- Simm, Janno: 20, 145
- Sinijärv, Einar: 18, 201, 222
- Smuul, Juhan: 83
- Soome, Helgi: 83, 93
- Soosaar, Mark: 18, 41, 87, 131, 140, 165, 195, 199, 201
- Stefanus, metropoliit: 186
- Summatavet, Kärt: 4, 8, 21, 39, 41, 43, 47, 48, 100, 102, 133, 167, 196, 199, 200, 212
- Sutt Marta, sünd 1910: 49
- Sutt Mikko (Allikivi Mikko): 180, 182
- Sutt Olga (Tara Riõt), 1877–?: 67, 69
- Sutt, Anna (Kaevandu Anni), 1914–1998: 18, 20, 21, 26, 74, 96, 201, 203, 222
- Sutt, Anna (Põllu Ann): 92
- Sutt, Endel (Timu Endel): 111
- Sutt, Jaan (Põllu Jaan): 34, 83, 84,
- Sutt, Jaan (Suti Juaen), sünd 1867: 78
- Sutt, Jakob (Suti Jaeska): 32, 61, 80, 83
- Sutt, Juri (Tuesu Jurka): 84
- Sutt, Kustav: 77
- Sutt, Leili (Suti Leeli): 60, 61
- Sutt, Madli (Suti Madli), 1876–?: 53, 54
- Sutt, Olga (Tungi-Mihkli Riõt), 1894–1979: 59, 90, 92
- Sutt, Toomas (Pietri Tuõmas): 80
- Taluste, Veiko: 201
- Talvik, Peeter, sünd 1883: 43
- Tamm, Jaan: 198
- Tamman, Venda: 84
- Tammelaan, Tea: 163
- Tampere, Erna: 198
- Tampere, Herbert: 198
- Tapp, Leida (Tällemäe Leeda), sünd 1940: 21, 22
- Tapp, Liis, sünd 1843: 51
- Tapp, Marta (Are Marta), sünd 1916: 22, 92
- Teder, Kristi: 167, 197
- Tehvand, Endel: 83
- Teppo, Aivar: 127
- Tiit, Ene Margit: 104, 105, 199
- Tiitsmaa, Mai: 8, 59
- Tomasberg, Liisa: 82
- Tomps, Fredi-Armand: 33
- Toomet, L.: 22,00
- Toomi, Ullo: 33,00
- Toomsalu, Andres: 163
- Torop Kristjan: 18, 33
- Tšetšin (Nazarova), Veronika (Pärnä Veronika): 53, 101, 148, 157, 188
- Tšetšin, Triinu (Pärnä Triinu): 105
- Tuvi, Edna: 23, 198
- Tõeväli (Vesik), Evi (Nõlvaku Evi): 89, 165, 189, 211, 213
- Tähtla, Ö.: 52
- Türk Elisabet(Merässe Liisi), 1899–1971: 68, 81, 90, 92, 93, 96

Türk, Jaan (Aru Jaan): 84
 Türk, Johannes (Kiärä vana Jönn): 43
 Türk, Olga (Nisuaia Riöt), 1896–1983: 69, 80
 Uibo, Kersti: 101, 222
 Umb, Alvar (Kallasõ Alvar): 105
 Umb, August (Kallasõ Kusti): 84
 Umb, Mihkel (Kallasõ Mitta): 74, 222
 Umb, Viktor (Ranna Viktor, hüüdnimi Tombi):
 83, 86, 95,
 Uuetoa, Enn (Kihnu Jönn, Uiõda Jönn): 55,
 163, 195, 199, 200, 222
 Uuetoa, Jaan (Uiõda Juaen), sünd 1859: 44
 Uus, Ingrid: 39, 167, 200
 Uustalu (Köster), Urve (Järsumäe Urve): 125,
 127, 129, 130, 131
 Uverskaja, Elviine: 197
 Vadi (Lasn), Maaja: 189
 Vahkel, Arne (Ansu-Mihkli Arne): 83
 Vahkel, Enn (Pao Jönn): 163
 Vahkel, Georg: 42
 Vahkel, Jüri(Järsumäe Jurka), sünd 1896: 29,
 80
 Vahkel, Lehti (Kaja Lehti): 39
 Vahkel, Leili (Veera Leili): 83, 129
 Vahkel, Melania (Vaehkla Mann), sünd 1892:
 77
 Vahtel, H.: 61, 201
 Valm, Jaan (Liiva Jaenka): 34, 84
 Valm, Maris (Lepiku Maris): 143
 Valm, Salme (Lepiku Salmõ): 70
 Valm, Salme (Liiva Salmõ): 45
 Vambola, Madli (Ruõbõrti Madli), sünd 1882:
 49
 Vambola, Marta (Ruõbõrti Marta), sünd 1941:
 83,
 Vapper, Hilda: 83
 Vassiljev, Helmi (Ruõbõrti Elmi): 45
 Veenre, Uno: 33
 Vesik Jüri (Vahkla Jurka): 77
 Vesik, Elvi (Kuraga Elvi), sünd 1939: 14, 22,
 181, 182
 Vesik, Enna (Oru Enna): 179, 180, 182
 Vesik, Hiob (Tungi Juõep), sünd 1883: 51
 Vesik, Jaan (Kuraga, hiljem Kurve Jaenka):
 84
 Vesik, Janno (Nõlvaku Janno): 180
 Vesik, Madli (Kasõ Madli), 1836–1921: 69
 Vesik, Maria (Suegu Mari~Kaevandu Mari),
 1877–1966: 49, 61, 64, 68, 69, 96
 Vesik, Maria (Tiidu Mari): 80, 151
 Vesik, Maria (Tungi Mann, hiljem Ruõbõrti
 Mann): 77
 Vesik, Marika (Mere Marika): 161
 Vesik, Marju (Mere Marju): 165, 189, 211, 200
 Vesik, Paul: 19, 73
 Vesik, Pärt: 50
 Vesik, Salme (Nõlvaku Salmõ): 90
 Vesik, Theodor Tiidu Veeda): 80
 Vesik, Timofei~Toomas (Järve Tuõmas), sünd
 1874: 50, 51
 Vesik, Viktor (Kuraga Viktor): 84, 85
 Vesik, Vilma (Kurve Vilma): 83
 Vesik, Õie (Kuraga Õie): 85, 86, 101, 106, 181
 Veskisaar, (Liiv) Ellen: 61, 201
 Vesmann, Endrik: 50, 52
 Videvik, Karl-Kristjan: 198
 Vidrik, Mari (Pulli Mari), sünd 1877: 45, 49, 51
 Vidrik, Tatjana (Pulli Tiidu), 1910–1980: 92, 93
 Viidalepp, Richard: 21, 29, 43, 48, 49, 50, 51,
 71, 73, 75, 77, 78, 80, 84, 200
 Vissel, Anu: 8, 18, 19, 29, 48, 54, 70, 73, 77,
 113, 166, 201, 222, 223
 Volmer, Omar: 159
 Önnis, Mihkel: 87

Krista Saare foto 2011

Naised Kihnu kultuuris. DVD

Koostanud INGRID RÜÜTEL, monteerinud JAAN KOLBERG

1. Rosaali Karjam (Härma Roosi):
 - matusekommetest ja hinge rändamisest (Ingrid Rüütel, Anu Vissel, ETV võttegrupp 1994);
 - Võhkõ Juani ennustustest (Ingrid Rüütel, Anu Vissel, ETV võttegrupp 1992).
2. Katkeid filmist „Kihnu saare pulmakombestik” (Tartu Riikliku Ülikooli Kinokabinet 1954–1956).
3. Katkeid filmist „Kadripäev Kihnu saarel 1997” (Ingrid Rüütel, Einar Sinijärv, Anu Vissel. Eesti Kirjandusmuuseum 2001).
4. Hälli- ja hüpituslaulud:
 - Anna Sutt (ERA, FAV 11 – Ingrid Rüütel, Anu Vissel, Einar Sinijärv 1989);
 - Salme Mätas, Mihkel Umb (Ingrid Rüütel, Anu Vissel, ETV võttegrupp 1991).
5. Noored laulavad Linaküla rannas (Ingrid Rüütel, Anu Vissel, ETV võttegrupp 1991):

Sina kevadel tuled...
Pane tähele minu palumist...
6. Katkeid filmist „Folklooriansambel Kihnumua” (Kersti Uibo, ETV muusikasaadete toimetis 1988). Kosjad:

Kuidas need vaesed poissmehe päevad...
Mia märtsikuus läe merele...
7. Marina Roosleid (Ingrid Rüütel, Anu Vissel, ETV võttegrupp 1992–1994). Katkeid filmidest „Marina Roosleid” ning „Naiste tööd ja tegemised”:
 - elust Kihnus ja Ruhnus;
 - Enn Uuetoast (Kihnu Jõnnust) ja tema laulust;
 - kiriku restaureerimisest ja kellalöömisest.
8. Veera Leas: *Kihnu tansu päe* (Ingrid Rüütel ja Jaan Kolberg 1911).

9. Virve Köster (Järsumäe Virve):

- katkeid filmist „Järsumäe Virve laulud” (Ingrid Rüütel, Anu Vissel, ETV võttegrupp 1991):
„Väike tüdruk”; laulu „Mere pidu” taustast;
- katkeid Virve Köstri juubelipeost Kihnu rahvamajas, saadavad Kihnu Poisid (ERA, D 36–38 – Ingrid Rüütel, Anu Vissel 1998):
Kui õitsevad lilled...
„Vana hobu”
Suvi kiiresti mööda on läinud...
Metsa süles seisab...
Jõe käärus seisab väike madal maja...
„Mere pidu”

10. Mare Mätas: Kihnu pulmadest tänapäeval (ERA, DV 710–717 – Ingrid Rüütel ja Jaan Kolberg, 2008).

11. Lühimontaaž Helyd ja Paal Põlluste pulmadest (ERA, DV 710–717 – Ingrid Rüütel ja Jaan Kolberg, 2008).

12. Maie Aav:

- Marina Rooslaide 100. sünniaastapäeva tähistamine Kihnu Muuseumis (Kihnu Muuseum, Khn. 1298 – Raili Leas, 2009);
- folklooriansambli Kihnumua esinemine Kihnu Muuseumis:
Kui ärkab kevade üle maa... (Kihnu hümn)
(Jaan Kolberg 2011).